

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

της ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
και του ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΗΜΑΘΙΑΣ

Αριθμός έκδοσης 39

Σεπτέμβριος-Οκτώβριος-Νοέμβριος 2005

ISSN 1106 5354

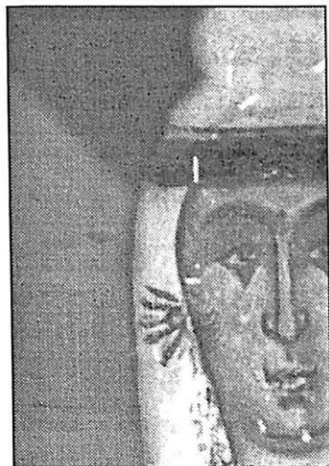
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

πρόεδρος
ΜΙΜΑ - ΔΗΜΟΥΛΑ ΠΕΤΡΙΔΗ
αντιπρόεδρος
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ
μέλη
ΜΑΡΙΑ - ΤΣΑΜΗΤΡΟΥ ΚΑΡΑΧΑΤΖΗ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΚΑΛΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΟΥΡΝΙΑΔΗΣ
ΓΕΣΗ ΒΛΑΧΟΠΙΑΝΝΗ
ΠΑΥΛΟΣ ΔΡΑΓΚΟΛΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΡΑΤΣΙΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

διευθυντής
ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
διεύθυνση οικονομικού
ΤΑΡΑΤΣΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
διεύθυνση προγραμματισμού
ΟΥΣΟΥΛΤΖΟΓΛΟΥ ΧΑΡΟΥΛΑ
διεύθυνση παραγωγής
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΗΣ
ΣΤΑΝΤΖΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
διεύθυνση εκπαιδευτικού-τεκμηρίωσης
ΧΙΟΝΙΔΟΥ ΣΟΦΙΑ
διεύθυνση τεχνικού
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ
γραμματεία
ΜΥΛΩΝΑ ΟΛΓΑ
ΒΕΡΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
βιβλιοθηκονόμος
ΚΟΤΣΑΛΟΥ-ΠΑΠΑΡΗ ΒΟΥΛΑ
γενικών καθηκόντων
ΣΤΕΡΠΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Εξώφυλλο: Η αρχόντισσα Βασίλω,
ναός Αγίου Νικολάου Γούρνας.

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αριθμός έκδοσης 39

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος - Νοέμβριος 2005

Ιδιοκτήτης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Εκδότης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Διευθυντής Γιάννης Καμπούρης

Υπεύθυνη Σύνταξης Χαρά Λάμπρη

Υπεύθυνος τυπογραφείου Νίκος Καραμανλίδης

Περιεχόμενα

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, Χαρά Λάμπρη	2
ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣ ΣΟΛΩΜΟΝΗΣ, Λευκή Σαμαρά	7
Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21, Δήμητρα Σμυρνή	9
Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑΣ, Μαριάννα Λούκα	21
ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΝΑΟΥΣΑ, Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη	23
ΠΟΤΕ «ΕΧΑΛΑΣΘΗ Η ΠΕΡΙΦΗΜΟΣ ΝΑΟΥΣΑ, Θωμάς Γαβριηλίδης	27
ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ 6ου ΓΥΜΝ. ΒΕΡΟΙΑΣ, Σόνια Παππά - Νίκος Τσιαπάρας	33
ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΛΟΠΙΚΗΣ, Αναστασία Μαρασλή	36
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	40

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.
Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Οι γυναικείς προσωπικότητες στην ιστορία της Βέροιας

Α' μέρος

Χαρά Λάμπρη
Φιλόλογος

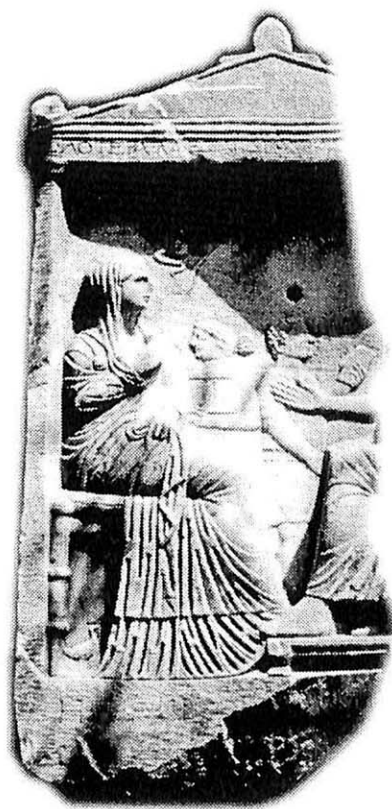
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Βέροια δε θα πρέπει να ήταν διαφορετική απ' ό,τι στην υπόλοιπη αρχαία Ελλάδα. Στην αρχαιότητα η γυναίκα εξαρτάται από τον άνδρα και είναι υποταγμένη στον άνδρα. Αν και περιορισμένη μέσα στο σπίτι, κυβερνά τουλάχιστον αυτό με απόλυτη εξουσία, όταν δεν την εμποδίζει σ' αυτό ο κύριος και αφέντης της.

Τις όποιες πληροφορίες διαθέτουμε για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της αρχαίας Βέροιας προέρχονται κυρίως από επιγραφικές μαρτυρίες και αρχαιολογικά ευρήματα. Από τις επιγραφικές μαρτυρίες πληροφορούμαστε ότι η γυναίκα στην αρχαία Βέροια είχε κοινωνική παρουσία και αναλάμβανε πρωτοβουλίες. Στις επιγραφές απελευθερώσεων δούλων που σώθηκαν στο ιερό της Λευκόπετρας συναντούμε αρκετά γυναικεία ονόματα να ελευθερώνουν δούλες ή να τις αφιερώνουν στο ιερό.

Σε μια επιγραφή του 181 μ.Χ., η ιδιοκτήτρια, η Αριάγνη Βάστου, προσέφερε τη δούλη της ως δώρο στην Αρτέμιδα. Αργότερα στη Βέροια, περιέλαβε στο έγγραφο της και μια επιστολή που απευθυνόταν στην ίδια, από τους δύο αδερφούς της, με την οποία έδωσαν τη συγκατάθεσή τους για την πράξη αυτή, «βουλομένης σου τινα τῶν ιδίων θρεπταρίων ἐλευθερῶσαι συνευαρεστοῦμεν καὶ συγκατατιθέμεθα»¹. Ενδεικτική είναι ακόμη η περίπτωση μιας δωρήτριας που φαίνεται ότι αναγκάστηκε, για οικονομικούς λόγους, να δωρίσει τη δούλη της, «διὰ τὴν τιμὴν αὐτῆς δεδανίσθαι παρὰ τῆς θεοῦ καὶ μὴ δύνασθαι ἀποδοῦναι»². Οι περιπτώσεις αυτές μας δείχνουν ότι οι γυναίκες στην κοινωνία της αρχαίας Βέροιας αναλάμβαναν κοινωνικές πρωτοβουλίες και οικονομικές συναλλαγές συμμετέχοντας στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Από τα επιτύμβια επιγράμματα του αρχαιολογικού μουσείου της Βέροιας μπορούμε να καταλήξουμε σε σημαντικά συμπεράσματα για την κοινωνική ζωή της γυναίκας στη Βέροια. Παραθέτουμε δύο επιτύμβια επιγράμματα.

Επιτύμβια στήλη της Φιλοτέρας,
Μουσείο Βέροιας

* Το κείμενο είναι προϊόν ερευνητικής προσπάθειας που υλοποιήθηκε το 2004 από τους μαθητές του Γ2 του 4ου Γυμνασίου Βέροιας υπό την εποπτεία της γράφουσας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος, «Ευσαιθητοποίηση εκπαιδευτικών και παρεμβατικά προγράμματα για την προώθηση της ισότητας των δυο φύλων».

1. Τατάκη Αργυρώ, *Η δουλεία στην αρχαία Βέροια*, Πολιτιστικά Δρώμενα, τχ.21, Βέροια 1998 σ. 19

2. Τατάκη, ό.π., σ. 19

ΑΝΤΙΓΟΝΑ ΜΥΡΙΣΜΟΣ

Μουσάων θεράπεινα λυροκτύπος ὧδε τέθραπται
Ἀντιγόνα χρηστή παῖς ἔτι φαινομένη,
ἄνδρα Μύρισμον ἀφείσα γόοις ἅς πάντοτε κοσμεῖ
τούτην και τύμβοις δῶκε μαραινομένην.

Η ΑΠΟΔΟΣΗ

Στις μούσες λάτρισσα πιστή, λυράρισσα ακουσμένη
η Αντιγόνα η καλή εδώ είναι θαμμένη.
Αυτή ακόμα φάνταζε σαν κορασιά μικρούλα.
άφησε το Μυρίσμονα κατάμονο τον άνδρα
που πάντοτε τον τάφο της με δρήνους τον στολίζει
αφότου μαρασμένο ανθό την έβαλε στο χώμα.³

ΚΥΡΙΛΛΗ ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΚΑΣΤΩΡ

Κλαυδιανός θρέψας καί Κάστωρ σύγγαμος ἀνήρ
τύμβον ἔτευξαν ἐμοί μνημόσυνον φιλήης.
Εἰμί δε μειμᾶς ἐγὼ Κύριλλα ἢ πρὶν ποτέ δόξης
ἄραμένα πλείστους ἐν θυμέλαις στεφάνους.
Νῦν δ' ἐμέ Μοιράων μίτος ἤρπασε κουκέτ' ἀείδω
κεῖμαι δ' ἐν ξανθῇ μητροπόλει Βέροια.

ΑΠΟΔΟΣΗ

Ο Κλαυδιανός που μ' ανάδρεψε κι ο σύζυγος μου ο Κάστωρ
έφτιαξαν τύμβο για μένανε αγάπης μνημείο.
Η θεατρίνα η Κύριλλα είμαι εγώ. Πριν που ζούσα
πάμπολλα δόξας στεφάνια στα θέατρα μάζεψα.
Τώρα το νήμα που κλώθουν οι Μοίρες με άρπαξε
και πια δεν τραγουδάω. Το σώμα μου όμως
κείται μέσα στη γη της πανάγιας μητρόπολης Βέροιας.⁴

Τα δύο αυτά επιγράμματα έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί είναι αφιερωμένα σε καλλιτέχνιδες και δείχνουν ότι κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, όταν η Βέροια ήταν η έδρα του Κοινού των Μακεδόνων, οι γυναίκες συμμετείχαν στην πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση της πόλης. Και αποδεικνύεται ότι δε συμμετείχαν απλώς αλλά έπαιζαν και πρωταγωνιστικό ρόλο «*πάμπολλα δόξας στεφάνια στα θέατρα μάζεψα*», αναφέρει το επίγραμμα της θεατρίνας Κύριλλας.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας η γυναίκα συμμετείχε στα κοινωνικά δρώμενα της πόλης, αξιοποιώντας τις όποιες δυνατότητες της δίνονταν.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Η εμφάνιση του Χριστιανισμού ήταν μια εκδήλωση σοβαρής προοδευτικής κίνησης. Όπως ήταν φυσικό δημιούργησε μεγάλες ελπίδες στις γυναίκες για μια πιο ανθρώπινη και καλύτερη ζωή και προκάλεσε την αμέριστη και ολόψυχη υποστήριξή τους. Έτσι για τη νέα θρησκεία όχι μόνο οι άνδρες, αλλά και οι γυναίκες αντιμετωπίζουν θαρραλέα τα μαρτύρια μέχρι θανάτου. Μπροστά σ' αυτή τη θαρραλέα στάση ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός είπε: «*Η γυναικεία φύσις, τήν ἀνδρείαν κινήσασα διὰ τήν κοινήν σωτηρίαν*» (Πατρολογ. migne 36, 805).

Η επικράτηση του Χριστιανισμού επέφερε σημαντική βελτίωση στη θέση της γυναίκας σε σύγκριση με προηγούμενες εποχές. Η βελτίωση όμως αυτή, της κατάστασης των γυναικών, δε σημαίνει καθόλου ότι δεν υπήρχαν σοβαροί και μεγάλοι περιορισμοί. Η γυναίκα

3. Μετάφραση: Γαβριηλίδης Θωμάς, *Τα επιτύμβια επιγράμματα της Ημαθίας*, Νιάουσα, τχ. 59, Νάουσα 1992, σ. 61

4. Μετάφραση: Γαβριηλίδης Θωμάς, ό. π., σ. 61

ζούσε περιορισμένη στο σπίτι της κατά τη βυζαντινή εποχή. Το ότι όμως ζούσε περιορισμένη στο σπίτι και δε μπορούσε να συμμετέχει στις πολιτικές και δημόσιες υποθέσεις, την υποχρέωσε να στραφεί προς άλλες κατευθύνσεις όπου διοχέτευε και ανέπτυξε τη δραστηριότητά της. Κυρίως παρατηρούμε να δραστηριοποιείται στο χώρο των φιλανθρωπιών, των δωρεών και της μοναστηριακής ζωής.

Την πορεία της βυζαντινής γυναίκας μέσα στα πλαίσια που καθορίσαμε μπορούμε να την ανιχνεύσουμε στην ιστορία της βυζαντινής Βέροιας. Σπαράγματα από γυναικεία ονόματα και έμμεσες αναφορές εντοπίζουμε στις πηγές της εποχής ή σε διασωζόμενες τοιχογραφίες και επιγραφές ναών που συνδέουν όμως - αν και λιγοστά - την εικόνα της εποχής. Θρύλοι και μύθοι της τοπικής κοινωνίας της Βέροιας που διατηρούνται ζωντανοί στη μνήμη μας έως και σήμερα, έρχονται να το αποδείξουν.

Γυναικείες μορφές σε τοιχογραφίες

Η παρουσία τοιχογραφημένων γυναικείων μορφών στους ναούς αποδεικνύει το κύρος των συγκεκριμένων γυναικών της εποχής.

Μαρία Συναδηνή στο ναό του Σωτήρος Χριστού.

Στις εξωτερικές τοιχογραφίες του ναού του Σωτήρος, στο ψευδαρκοσόλιο του δυτικού τοίχου ο Χριστός παρουσιάζει τη νεκρή Μαρία Συναδινή. Εικονίζεται ολόσωμη η γυναικεία μορφή με αρχοντική ενδυμασία. Χρονολογείται το 1326.

Ἐκοιμήθη ἡ δούλη/τοῦ Θεοῦ Μαρία ἡ Συνα/δηνή...

Η Μαρία Συναδηνή συσχετίζεται με τη μεγάλη οικογένεια των Συναδηνών της Κωνσταντινούπολης οι οποίοι συνδέονται με τον αυτοκρατορικό οίκο των Παλαιολόγων.⁵

Στάνα Μελά

Σε εξωτερική επίσης τοιχογραφία στο ναό του Χριστού σε ψευδαρκοσόλιο του νότιου τοίχου εικονίζεται ο Χριστός να ευλογεί τέσσερις μορφές. Μεταξύ αυτών των μορφών εικονίζεται και μια νέα κοπέλα αρχοντικά ντυμένη. Χρονολογείται το 1354. Μαθαίνουμε το όνομά της από την επιγραφή που τη συνοδεύει.

Ἐκοιμή/θη ἡ δού/λη τοῦ Θεοῦ Στάνα / ἡ θυγάτηρ τοῦ / Μελά / μηνί Αὐγούστω.⁶

Αρχόντισσα Βασίλω

Στο νάρθηκα του ναού του Αγίου Νικολάου της Γούρνας απεικονίζεται η Αρχόντισσα Βασίλω. Η απεικόνιση συνοδεύεται με επιγραφή όπου αναφέρεται το όνομά της και χρονολογείται το 1525.⁷ Στην αρχόντισσα Βασίλω η παράδοση αποδίδει τη δημιουργία της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου της Γούρνας. Είναι αλήθεια ότι πολλές φορές η προφορική μας παράδοση και μάλιστα

Η αρχόντισσα Βασίλω, ναός Αγίου Νικολάου Γούρνας.

αυτή που έχει τις ρίζες της εκατοντάδες χρόνια πίσω, στο μακρινό της ταξίδι, χάνει την αρχική της μορφή, αλλοιώνεται. Στην ιστορία της αρχόντισσας Βασίλως εκείνο που παρέμεινε αναλλοίωτο είναι η εκκλησία και η ζωγραφισμένη μορφή της στο ναό.

Η παράδοση: Η αρχόντισσα Βασίλω έπεσε θύμα απαγωγής από ληστές οι οποίοι σκότωσαν τον άνδρα της. Ένας γέρος ληστής τη λυπήθηκε και τη φυγάδευσε. Της έκτισε ένα σπίτι μέσα στο κάστρο της Βέροιας το οποίο έφραζε με πολύ ψηλό τοίχο. Ο γέρο ληστής πήρε το γυιό της για να σωθεί και έφυγαν για το Άγιο Όρος. Ο γυιός της ερχόταν για να τη δει και να τη φρονίσει. Μια μέρα του είπε ότι με τα φλουριά που είχε, ήθελε να κτίσει μια εκκλησιά.

5. Παπαζώτος Θανάσης, *Πέντε βυζαντινές επιγραφές στο ναό του Χριστού της Βέροιας (1326-1355)*, Μακεδονικά, τ. κα', Θεσσαλονίκη 1981, σ. 404-408.

6. Παπαζώτος Θανάσης, *ό. π.*, σ. 405-40.

7. Παπαζώτος Θανάσης, *Η Βέροια και οι ναοί της (11ος-18ος)*, Αθήνα 1994, σ. 114.

Ο ίδιος φρόντισε να κτιστεί η εκκλησία και ο ίδιος ζωγράφισε μόνος του και με πολύ μεράκι την αρχόντισσα και έγραψε αριστερά της τοιχογραφίας ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ ΒΑΣΙΛΩ.⁸

Η παρουσία των γυναικών στις κτητορικές επιγραφές

Οι κτητορικές επιγραφές όπου αναφέρονται γυναικεία ονόματα αποδεικνύουν την κοινωνική προσφορά αλλά και την ανάληψη πρωτοβουλιών των γυναικών της εποχής μέσα από χορηγίες.

Κτητορική επιγραφή στο ναό του Σωτήρος Χριστού (1314/5)

Η κτητορική επιγραφή βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του δυτικού τοίχου, στο υπέρθυρο της εισόδου του ναού. Αναφέρει ότι η εκκλησία άρχισε να κτίζεται από τον Ξένο Ψαλιδά και συμπληρώθηκε από τη σύζυγό του Ευφροσύνη.⁹

+Ξένος Ψαλιδάς ναόν Θεοῦ ἐγείρη
ἄφεςιν ζητῶν τῶν πολλῶν ἐγκλημάτων
τῆς Ἀναστάσεως Χ(ριστοῦ) ὄνομα θέμενο(ς).Ι
Εὐφροσύνη συνέβηρος τοῦτον ἐκπληρεῖ

Συμπύλημα Παλαιολογίνας (μέσα 14ου αι.)

Είναι γραμμένο με πλίνθους ανάμεσα στον κεραμοπλαστικό διάκοσμο της κόγχης του ιερού του Αγίου Σάββα της Κυριώτισσας.

Π(Α)Λ(ΑΙΟΛΟ)Γ(Ι)Ν(Α)

Πίσω από το συμπύλημα Παλαιολογίνα κρύβεται ίσως το όνομα της μοναχής Ξένης Σουλτανίνας η οποία ήταν σύζυγος του Αλεξίου Σουλτάνου Παλαιολόγου και ασκήτευε πιθανότατα ως κτητόρισα. Ίσως πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο.¹⁰

Η παρουσία των γυναικών σε αφιερωματικές επιγραφές

Επιγραφή της Θεοδοσίας (Αρχές 16ου αι.)

Βρίσκεται στην κόγχη του ιερού του ναού του Αγίου Νικολάου της Γούρνας.

Δέησης τῆς δούλης | τοῦ Θεοῦ Θεοδοσί(ας).¹¹

Επιγραφή της μοναχής Ρεβέκκας (1573)

Βρίσκεται στο ναό του Αγίου Νικολάου της Μακαριώτισσας. Η παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας του νάρθηκα έγινε με τη χορηγία της μοναχής Ρεβέκκας, η οποία αναφέρεται ως χορηγός και των τοιχογραφιών του κυρίως ναού.

Ἡ δέουσις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ, διὰ μοναχῆς Ῥεβέκ(κας) Ι
ἐν μην(ί) Ὀκτοβρ(ί ω) κη', ζπβ'.¹²

Επιγραφή της Ευφροσύνης (τέλη 16ου αι.-αρχές 17ου αι.)

Βρίσκεται στο ναό της Αγίας Παρασκευής Μακαριώτισσας, κάτω από τη μικρή κόγχη του διακονικού.

Ἡ δέησης τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Φροσίνης.

Η Ευφροσύνη της επιγραφής φαίνεται ότι δαπάνησε για την τοιχογράφηση του ιερού.¹³

Πολλές αφιερωματικές επιγραφές με γυναικεία ονόματα παρατηρούμε στον εξωτερικό βόρειο τοίχο του ναού του Χριστού. Της Κορτέσσας και της Πάλκως, της Γιράκως, της Σμαράγδας, της Περγίης, της Σταμάτας, της Μαρούδας, της Μάρως.¹⁴

Επίσης συναντούμε πολλές αφιερωματικές επιγραφές σε εικόνες. Όπως της Δούκαινας (1656) σε εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα που προέρχεται από το ναό των Αγίων Αναργύρων.

Δέυσι της δού-
λης του Θεοῦ
Δούκενα¹⁵

ἐπὶ ἐτους
ζρξδ'

8. Χατζίκου Βούλα, *Η αρχόντισσα Βασίλω*, Παύλειος Λόγος, τχ. 43, Βέροια 2002, σ. 20-21

9. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 101

10. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 106

11. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 113

12. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 119

13. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 124

14. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 142-145

15. Παπαζώτος Θανάσης, ό. π., σ. 132

Η Αγία Ιερουσαλήμ, Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών.

Γυναικείος μοναχισμός

Ο γυναικείος μοναχισμός άκμασε στη Βέροια κατά τη διάρκεια του Βυζαντίου, γεγονός που καταδεικνύει την έντονη γυναικεία δραστηριότητα και στο μοναχικό σχήμα.

Αγία Ιερουσαλήμ

Ο Συναξαριστής γράφει ότι η Αγία Ιερουσαλήμ ήταν «*το σχήμα μονάστρια*». Αυτή είναι και η πρώτη πληροφορία σχετικά με την ύπαρξη γυναικείων μονών στη Βέροια. Από αυτό το στοιχείο συνάγεται ότι στην πόλη υπήρχε γυναικεία μονή από τον 3ο αι μ.Χ.¹⁶

Η Αγία Ιερουσαλήμ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το πρώτο μισό του 3ου αι. και μαρτύρησε στη Βέροια κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους επί αυτοκράτορα Ρώμης Μάρκου Αυρηλίου Πρόβου (276-282).¹⁷

Η Αγία Ιερουσαλήμ εγκαταστάθηκε στη Βέροια ήδη μοναχή όπου διδασκε το χριστιανισμό και προσέλκυε πολλούς Έλληνες στη χριστιανική πίστη. Καταγγέλθηκε η δραστηριότητα της στο «*δούκα της Θεσσαλονίκης*» όπως αναφέρει το Συναξάριο και ο δημώδης βίος και αυτός την κάλεσε σε απολογία.¹⁸

Η γενναία ομολογία της πίστης της τον εξόργισε και ο Ρωμαίος διοικητής της Θεσσαλονίκης αποφάσισε να θανατώσει την ίδια και τα παιδιά της και προέβη σε εκτέλεσή τους με θηριώδη τρόπο. Μερικοί φιλοχριστιανοί της Βέροιας, στη διάρκεια της νύχτας, μάζεψαν τα ιερά λείψανα και τα έκρυψαν στο δυτικό μέρος της πόλης. Στο σημείο αυτό κτίστηκε αργότερα ναός προς τιμή της ίδιας και των παιδιών της, ο γνωστός ως

εκκλησία της Αγίας Ιερουσαλήμ, κοντά στη σημερινή δυτική αγορά. Η Αγία Ιερουσαλήμ θεωρείται η «*αρχαία*» (πιθανότατα η πρώτη) πολιούχος της Βέροιας.¹⁹

Επίχαρις και Θεοδότη, αδελφές Γρηγορίου Παλαμά

Αντλούμε επίσης πληροφορίες για το γυναικείο μοναχισμό στη Βέροια και από το Γρηγόριο Παλαμά*. Ο Γρηγόριος ο Παλαμάς γύρω στα 1330 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη παρέλαβε τις αδερφές του Επίχαρη και Θεοδότη και στη συνέχεια αφού επέστρεψαν στη Βέροια και τις εγκατέστησε σε γυναικείο μοναστήρι «*σύν τοις αδελφοῖς καί ταύτας παραλαβών εις Βέροιαν ὑποστρέφει καί αὐθις καί τῇ πόλει ταύτας ἐγκαταστήσας κάκει τῆς συνήθους ἀγωγῆς καί τῆς ἀσκήσεως ἔχεσθαι...*».²⁰

Ξένη και Ρεβέκκα

Άλλα γυναικεία ονόματα ανιχνεύουμε στις πηγές όπως της μοναχής Ξένης η οποία ασκήτευε στο ναό του Αγίου Σάββα της Κυριώπισσας, και της μοναχής Ρεβέκκας η οποία ασκήτευε στο ναό του Αγίου Νικολάου της Μακαριώπισσας. Από την ιδιότητα της μοναχής Ξένης συνάγεται ότι ο ναός λειτούργησε ως καθολικό γυναικείας αστικής μονής.²¹

Από βατοπεδινά έγγραφα περί της μονής Προδρόμου πληροφορούμαστε ακόμη ότι στην περιοχή της Βέροιας υπήρχαν πολλές γυναικείες μονές αφού μας είναι γνωστός ο άρχοντας αυτών. Ορισμένες από αυτές ήταν φτωχές και γι' αυτό η Ευδοκία Αγγελίνα Κομνηνή συνήθιζε να τους χορηγεί σίτο και οίνο.²²

*Γρηγόριος Παλαμάς: πνευματική προσωπικότητα του 14ου αι. Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ασκητής Αγίου Όρους και σκήτης Βέροιας, υπέρμαχος της ορθοδόξου Διδασκαλίας έναντι του ησυχασμού.

16. Παπάκης Δημήτριος, *Γυναικείος μοναχισμός στη Βέροια*, Παύλειος Λόγος, τχ. 6, Βέροια 1995, σ. 5

17. Χιονίδης Χ. Γεώργιος, *Η Αγία Ιερουσαλήμ, η οποία μαρτύρησε στη Βέροια*, Πολιτιστικά Δρώμενα, τχ.21, Βέροια 1998, σ. 26

18. Μητροπολίτης Βέροιας και Ναούσης Παντελεήμων Καλπακίδης, *Η ασκήτρια της Βέροιας Οσιομάρτυς Ιερουσαλήμ*, Βέροια 1997, σ. 95

19. Χιονίδης Γεώργιος, ό.π., σ. 27

20. Παπάκης Δημήτριος, ό.π., σ. 5

21. Παπαζώτος Θανάσης, ό.π., σ. 106-119

22. Χιονίδης Χ. Γεώργιος, *Ιστορία της Βέροιας*, τ. 2ο, Βυζαντινοί χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 189-190

Το πανηγύρι της Αΐας Σολωμονής

Λευκή Σαμαρά
Δημοσιογράφος

Το πανηγύρι άρχιζε την 1η Αυγούστου, γιορτή της Αγίας Σολωμονής και τελείωνε της Παναγίας. Γίνονταν μπροστά στον Αγιαντώνη και κρατούσε δεκαπέντε ολόκληρες μέρες, μέχρι και μετά το εξήντα. Σ' αυτό το πανηγύρι πήγαιναν να ψωνίσουν όλοι οι κάτοικοι των γύρω περιοχών και νομών. Η συγκοινωνία ήταν τα κάρα, τα άλογα, τα γαϊδούρια. Όταν ετοιμάζονταν τα κάρα για να πάν οι Νιαουσιανές στο πανηγύρι, ρωτούσαν τις γειτόνισσες: «Δα πάμι στην Αγια-Σαλωμονή, θέλεις τίποτας; Ε, φέρι καμπόσα μπιμπλιά (στραγάλια)» έλεγαν, «κι αν σι πρισσέψουν τίποτα παράδης, φέρι και λίγο ριβανί απ' τουν «Κουχλιούρο». Στο πανηγύρι αυτό γίνονταν πολύ μεγάλο αλισβερίσι. Όλοι είχαν πουλήσει την σοδειά τους και πήγαιναν να αξιοποιήσουν τους παράδες τους. Ότι κερδίσθηκε με πολύ κόπο όλον τον χρόνο και με πολύ οικονομία από τη μόνιμη φασουλάδα, τα ρεβίδια, τις φακές, τα πέτουρα, τον τραχανά και τα τουρσιά (γιατί οι παππούδες και οι γονείς μας ήταν πολύ λιποδίαιτοι) σ' αυτό το πανηγύρι θα γίνονταν λίρες, φλουριά Κωσταντινάτα, γιατί θα πάντρευαν παιδιά, περίμεναν εγγόνια και ήθελαν να "δειχτούν". Να δωρίσουν "τσουκνίδες" στις νύφες ή πεντάλφα ή μαχμουντέδες και να κρεμάσουν μαλακά Κωσταντινάτα 24 καραιών στο πρώτο τους εγγόνι. Όσες Κωσταντινάτα καλύτερα και μεγαλύτερα ήταν «νοικοκυρές κρεμούσαν τα καλύτερα και μεγαλύτερα ήταν «νοικοκυρές γυναίκες». Τα καλύτερα χρυσαφικά τα αγόραζαν από τους περίφημους Νεβετσκιώτες χρυσοχόους, που κατέβαιναν στην Βέργια να πουλήσουν και τα είχαν ωραία αραδιασμένα μέσα σε λουστραρισμένα ξύλινα βαλίσάκια.

Παράλληλα ψώνιζαν και τα χειμωνιάτικα ρούχα, τις βελέντζες τους, τις ντιούσκες χωρίς φλόκο με λόντρα στις άκρες αν είχαν παιδιά για παντρεία και τις φλοκάτες τους όσες δεν ήξεραν να τις υφαίνουν. Παρόλο που και η Νάουσα είχε πολλά μπατάνια, πολλές Ναουσαίες πήγαιναν της Αγίας Σολωμονής τα υφαντά τους στα μπατάνια της Μπαρμπούτας να χτυπηθούν, γιατί θεωρούνταν τα καλύτερα, όπως και τα βαφεία της Βέργιας θεωρούνταν καλύτερα για το βάψιμο του μαλλιού.

Τα μεταξωτά φουστάνια τα καλά και τα κεντήδια, τα ψώνιζαν όλες οι γυναίκες της περιοχής από την Νάουσα, από του Λάμνια (Λαμνίδη) και του Νάστα (Μυσιρλή), τα πρόχειρα

Η αγία Σολωμονή με τα τέκνα της,
ναός Αγίου Αθανασίου στο Ντουρμάνι*

Εσωτερική άποψη του ναού του Αγίου Αντωνίου.
Πιστοί διανυκτερεύουν, δεκαετία του 1950.

και τις στάμπες, δέκα τον αριθμό συν δέκα οι φόδρες είκοσι κομμάτια, τα αγόραζαν στο πανηγύρι αυτό.

Εκτός από τα ψώνια, πήγαιναν και για προσκύνημα στον Αγία-Αντώνη και στα κελιά του έβαζαν τους άρρωστους να τους κάνει καλά η χάρη του. Έλεγαν πως άμα πίστευαν πολύ, σε σαράντα μέρες γίνονταν καλά!

Όλα τα προξενιά ανάμεσα στους Βεργιώτες και τις Ναουσαίες τώρα γίνονταν. Οι δυο πόλεις, καθώς και η Έδεσσα και η Νέβισκα (Νυμφαίο) έπαιρναν, κυρίως οι προύχοντες, Ναουσαίες γυναίκες, οπότε στο πανηγύρι τις άφηναν φιλοξενούμενες στα συγγενικά τους σπίτια για μέρες και μετά πήγαιναν πάλι να τις πάρουν.

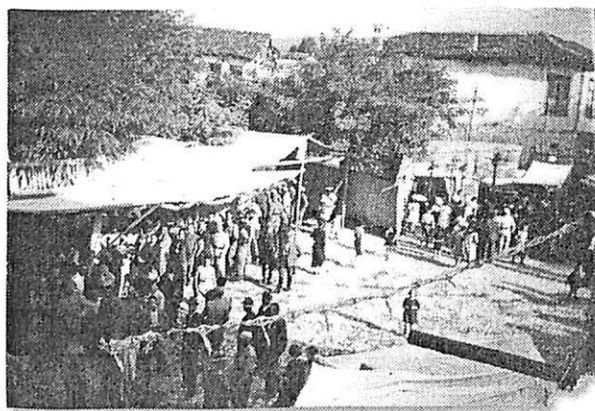
Οι διαμάχες μεταξύ των πόλεων ξεκίνησαν μετά το "ελληνικό" και ήταν μάλλον προϊόν πολιτικής και πολιτικών. Γιατί, όσο η Νάουσα φημιζόνταν για την υφαντουργία της την οπλουργία, τα κρασιά της και το εξωτερικό εμπόριο, τόσο και η Βέροια φημιζόταν, κατά τους περιηγητές της εποχής, για την βιομηχανία των μαχραμάδων. Οι μαχραμάδες ήταν λινές πετσέτες που χρησιμοποιούσαν στους λουτρώνες σε όλη την Οθωμανική αυτοκρατορία και χρειάζονταν πολλές, εφτά κομμάτια μαζί με την πουκαμίσια, το κάθε άτομο, αφού το λουτρό αποτελούσε ολόκληρη ιεροτελεσσία για πλούσιους και φτωχούς. Έτσι όσους συγγενείς πρώτου βαθμού είχαμε στην Νάουσα, τόσους είχαμε (και έχουμε) στην Βέροια και την Έδεσσα. Τις αντιπαλότητες μας τις «ίφिरαν».

Εδώ θα πρέπει να διευκρινίσουμε, πως οι Ναουσαίες στο πανηγύρι της αγίας Σολωμονής πήγαιναν αυτές καβάλα στην καλή τη βελένιζα και ο άντρας

ακολουθούσε πεζός όλο το δρόμο.

Πριν της Παναγίας, οι βλάχοι ήταν όλοι στο Σέλι, πανέτοιμοι απ' όλα για τους γάμους ανήμερα της Παναγίας, που μπορεί να ήταν και είκοσι μαζί στην κεντρική πλατεία και μετά, αφού τελείωναν τα αντίδια της χαράς, ξεπροβοδούσαν τα νιόγαμπρα στην Έκθεση για το γαμήλιο ταξίδι. Αξίζει να σημειώσουμε ότι μόνο σ' αυτό το πανηγύρι έβγαιναν σε οικογενειακή φωτογραφία οι βλάχες γυναίκες.

Το πανηγύρι λοιπόν της αγίας Σολωμονής αποτελούσε ένα σημαντικό κοινωνικό γεγονός όχι μόνο για τη Βέροια αλλά και για όλη τη γύρω περιοχή.

Απόψεις από την εμποροπανήγυρη του οσίου Αντωνίου, δεκαετία του 1950.

* Οι φωτογραφίες της σελίδας προέρχονται από το βιβλίο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Βεροίας και Ναούσης Παντελεήμονος Καπακίδη, *Ιστορία και Προσφορά Ιερού ναού Αγίου Αντωνίου Βεροίας*, Βέροια 2004.

«Σσσ... μας ακούει ο κόσμος»

Ελένη Τζήκα

Χρίστος Τσοπάκης

Καθηγητής Γλωσσολογίας του ΑΠΘ

Βιβλιοπαρουσίαση

Το βιβλίο της Ελένης Τζήκα «Σσσ... μας ακούει ο κόσμος» είναι ένα μυθιστόρημα με ιριδισμούς κοινωνικούς, ιστορικούς, βιογραφικούς, αυτοβιογραφικούς, λαογραφικούς, παιδαγωγικούς, ψυχολογικούς, πολιτικούς, γλωσσολογικούς που παίζουν διακριτικά στο στερέωμα της λογοτεχνικής δημιουργίας. Φτάνει τις 400 σχεδόν σελίδες και εκδόθηκε με πολλή φρονίδα πριν από λίγους μήνες από τις γνωστές για τη σοβαρότητα και το κύρος τους Εκδόσεις «Ακρίτας», προς τις οποίες οφείλουμε ευγνώμονα λόγο όχι μόνον για την επιλογή και την έκδοση του συγκεκριμένου έργου αλλά και για τη γενικότερη δειξία τους και συνεισφορά τους στα γράμματα μας και στις τέχνες μας. Έχουν ανακαλύψει και θεραπεύουν με συνέπεια και συνείδηση ευθύνης αυτό που οι Έλληνες ονόμασαν «μέτρον» και ο Αριστοτέλης «μεσότητα»: «Μέτρον άριστον», «Η μεσότης εστίν αρετή». Και φυσικά, δεν έχουν και τα δυο τους καμιά σχέση με το μέτριο ή τον μέσο όρο· η φιλοσοφία τους, πάνω στην οποία στηρίζεται η δημιουργία τους, είναι η φιλοσοφία των άριστων και υπεύθυνων απέναντι στο αναγνωστικό κοινό και στο πνεύμα, και βρίσκεται σε ευθεία αντανάκλαση με τα περιεχόμενα του εν λόγω έργου της Ελένης Τζήκα.

Τετρακόσιες, λοιπόν, καλοτυπωμένες σελίδες, που σημαίνει άνετη ταυτοποίηση των γραφικών σημείων και ευχάριστη σάρωση του κειμένου από τον αναγνώστη. Το εξώφυλλο/εμπροσθόφυλλο του βιβλίου είναι επίσης φροντισμένο. Εκφράζει τον ευρηματικό και εντυπωσιακό τίτλο «Σσσ... μας ακούει ο κόσμος». Φιλοτεχνημένο από τον Χρήστο Γουσίδη εξεικονίζει με αδρές πινελιές και με φόνιο τα Πιέρια, που ιχνογραφούνται στο βάθος με μολυβί χρώμα, εξεικονίζει το εσωτερικό του κεντρικού σπιτιού γύρω από το οποίο πλέκεται το μυθιστόρημα. Στο εσωτερικό του σπιτιού δυο γυναίκες μορφές: η πιο κοντινή σε μας είναι η Μαγδαληνή, η σεβαστή μητέρα αυτού του έργου, σε μια στιγμή πολύ χαρακτηριστική: σηκώνει το αριστερό της χέρι, ενώ με το δεξί βιάζεται να κλείσει τη μισάνοιχτη πόρτα του σπιτιού, το σηκώνει, φέρνει το δάχτυλο στα χείλη της και λέει απευθυνόμενη προς την αϊθάσα κόρη της, την Αθηνά, η οποία διαρκώς «εκδέχεται» την οικογένεια με την ελεύθερη συμπεριφορά της στη μικρή κοινωνία του χωριού, της λέει αυτήν τη φράση που αποτελεί και τον τίτλο του έργου: «Σσσ... μας ακούει ο κόσμος». Στο πρόσωπό της είναι ζωγραφισμένη η έντονη ανησυχία και ο πόνος της ψυχής που της φέρνει η επαναστατημένη απέναντι στα κοινωνικά ταμπού θυγατέρα της. Μέσα της κυριαρχεί ο καθωσπρεπισμός. Αυτό τουλάχιστον δηλώνει η εξεικόνιση της στιγμής: η όλη στάση της, το ντύσιμό της το παραδοσιακό, η κίνηση να κλείσει την πόρτα, για να μη μας ακούσουν οι γει-

* Η ομιλία του Χ. Τσοπάκη εκφωνήθηκε στην εκδήλωση - παρουσίαση του βιβλίου της Ε. Τζήκα «Σσσ... μας ακούει ο κόσμος» που πραγματοποιήθηκε στην Αντωνιάδείο Στέγη Γραμμάτων & Τεχνών στις 8 Οκτωβρίου 2005.

τόνισσες, το εναγώνιο κοίταγμα προς τα έξω, το υψωμένο χέρι, το μεγάλο μάτι στο προφίλ πρόσωπό της που παραπέμπει σε περασμένους αιώνες, στις νωπογραφίες των ανακτόρων της κρητομινωικής και κρητομυκηναϊκής τεχνοτροπίας. Πίσω της η άλλη μορφή με την κόσμια και σεμνή στάση της, με το χτένισμα των μαλλιών της το παραδοσιακό και με το πονεμένο βλέμμα μάλλον ανακαλεί στη μνήμη μας τη Δήμητρα, την άλλη κόρη της Μαγδαληνής, τη σοβαρή και υπεύθυνη, γέννημα και θρέμμα των ηθών, των εθίμων, των παραδόσεων της μικρής κοινωνίας του χωριού.

Όλα σ' αυτήν την εικόνα (τα χρώματα, οι φιγούρες των δύο γυναικών, που είναι σαν να αποκόπηκαν από το ελληνικό παρελθόν της ζωής και της τέχνης, οι στάσεις τους, η έκφραση των προσώπων τους, η κίνησή τους και η στατικότητα τους), όλα εναρμονίζονται και μεταξύ τους και με την ανθρώπινη ταραχή που εκπηγάζει από τα περιεχόμενα του έργου. Η γλώσσα του χρωστήρα προετοιμάζει τον αναγνώστη για ό,τι θα συναντήσει στα ενδότερα του κειμένου. Έχουμε ένα σπάνιο δέσιμο ανάμεσα στην εικαστική γλώσσα και στη λεξιγλώσσα. Κι αυτό αποκτά μεγαλύτερη σημασία, αν σκεφθεί κανείς ότι αυτές οι γλώσσες των γραμμών, των χρωμάτων και της γλώσσας οι γλώσσες με τον πρωτεϊκό τους χαρακτήρα συνάδουν με τη γλώσσα του χώρου, του τοπίου τη γλώσσα, μέσα στο οποίο και από το οποίο αισθητοποιείται το χωριό, όπου αναπτύσσεται η δράση.

Σ' αυτό συνηγορεί και ο τίτλος **«Σσ... μας ακούει ο κόσμος»**. Με το επιφώνημα Σσ... τις τρεις τελείες που το ακολουθούν και την πρόταση **«μας ακούει ο κόσμος»** η συγγραφέας συνόψισε τη βαθύτερη ουσία του πονήματός της. Το μήνυμά του το προσλαμβάνει ο αναγνώστης και μόνο με την ανάγνωση του τίτλου. Αυτό σημαίνει ότι η συγγραφέας δεν ψέλλισε έναν συμβατικό τίτλο, αλλά εμπνεύστηκε τον τίτλο που λειτουργικότερα από κάθε άλλον ανοίγει το παράθυρο, για να δει ο αναγνώστης το εσωτερικό του οικοδομήματος. Σκεφθείτε πόσα μπορεί να σημάνει, και σημαίνει, εκείνο το χλιομεταχειρισμένο **«μας ακούει ο κόσμος»**. Μηνάει μια ηθική επείσασκη που παραπέμπει στα **«Τείχη»** του Καβάφη. **«Το νιώθει όποιος έχει το θλιβερό προνόμιο να αισθάνεται»**. Τα τείχη σε μια μικρή κοινωνία τα στήνουν όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά, και όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά εγκλωβίζονται μέσα σ' αυτά. **«Το σώμα με την ιστορία του, η ανθρώπινη φύση, ο τρόπος ζωής, πράξεις ασήμαντες, τα ποικίλα γεγονότα της καθημερινότητας, η φορά της ιστορίας, ο καθωσπρεπισμός, οι οικογενειακές παραδόσεις, τα κοινωνικά ταμπού, οι ηθικοί κώδικες (θρησκευτικοί, κοινωνικοί, παιρωικοί) κ.ο.κ. αυτά και άλλα και άλλα, που δεν είναι δυνατόν να τα προσδιορίσει κανείς, φανερά και λανθάνοντα, όλα όμως υπαρκτά, στήνουν όλα μαζί τα τείχη που θα μπορούσαν να στεγαστούν κάτω από την δεοντολογική ρήση: «Σσ... μας ακούει ο κόσμος»**. Που σημαίνει: είμαστε δεσμώτες του κόσμου. Μας πολιορκούν αόρατοι πολιορκητές και ορατοί, άγνωστοι και γνωστοί,

Ο ομιλητής: Χρίστος Τσολάκης

ακαθόριστοι και καθορισμένοι: κίστες ανέκφραστοι με τα ουδέτερα πρόσωπα και προσώπεια. Τους συνιρέχει το δέος του αγνώστου και μια αιωρούμενη απειλή που διαρκώς συστέλλεται και διαστέλλεται και καθορίζει τη μοίρα μας. Υποχωρούν μπροστά της οι μεγάλες μανάδες, γιατί τρέμουν για το μέλλον των παιδιών τους, ενώ τα ίδια τα παιδιά τους επαναστατούν πληρώνοντας, ωστόσο, αυτή τους την επανάσταση με βαρύ τίμημα.

Ο τίτλος **«Σσ... μας ακούει ο κόσμος»** δεν διαλέγεται μόνον με τις σελίδες του μυθιστορήματος της **Τζήκα**, αλλά διαλέγεται με όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες όλων των εποχών και όλων των τόπων, όπου οι άνθρωποι πασχίζουν να αποβάλουν τη μάσκα και το προσωπίο και να ανακαλύψουν το αληθινό τους πρόσωπο με τη συνέργεια του Δίκαιου Λόγου και του Θεού της αγάπης. Όσο ο αγώνας αυτός θα διαρκεί, το βιβλίο της **Τζήκα** θα διεκδικεί τη μοίρα του στην κοινωνία των ανθρωπιστικών οριζόντων.

Άλλωστε, μην ξεχνάτε και τα αποσιωπητικά του τίτλου, τις τρεις τελείες που κραυγάζουν αποσιωπώντας όσα αδυνατεί να πει ο ανθρώπινος λόγος. Είναι, βλέπετε, γλώσσα και η σιωπή. **«Σχολιάζει η φωνή της σιωπής ευγλωττότερα κάποτε από τον λόγο της φωνής. Συλλαβίζει, είπαν στη γαλήνη των αποσιωπητικών τον λόγο της ψυχής εκείνου που γράφει: τον επίμονο αγώνα του να ζωγραφίσει στο χαρτί αυτά που λείπουν: τα απειράριθμα και απειρόμορφα που υπάρχουν και συμβάλλουν στη διαμόρφωση των καταστάσεων, ενώ στην πραγματικότητα δείχνουν να απουσιάζουν. Στις περιπτώσεις αυτές οι τελείες των αποσιωπη-**

τικών αποτελούν το έναυσμα για μian συνειρμική ανάπλαση των πιο αξιοσημείωτων από αυτά. Συνειρμοί in absentia».

Πολλά ακόμη θα μπορούσε να αναγνώσει κανείς στον τίτλο του βιβλίου και στην πρώτη του σελίδα, που, όπως είναι φυσικό, συνιστούν την ταυτότητα του έργου. Όπως πολλά θα μπορούσαμε να αναγνώσουμε και στην αφιέρωση του έργου. Φιλόλογος η ίδια, δασκάλα δηλαδή, αφιερώνει το έργο της στον πρώτο της δάσκαλο Μιχάλη Σκούλο με ευγνωμοσύνη, πιστεύω, σε ανταπόδοση των μορφωτικών αγαθών που της πρόσφερε, όταν έκαμνε τα πρώτα της βήματα στον χώρο της παιδείας, την οποία σήμερα ευδόκιμα υπηρετεί. Μόνο που θα τολμήσω να δω στην ίδια αγωγική γραμμή να στοιχούν σ' αυτόν τον δάσκαλο και ένας ακόμη δάσκαλος, για τον οποίο μιλάει θεικά στο έργο της, και η οικογένειά της και ολόκληρη η μικρή κοινωνία του χωριού της με τα συν και τα πλην. Δεν ξέρω να πω ποια είναι τα περισσότερα και ποια τα λιγότερα. Δεν δυσκολεύομαι, όμως, να υποστηρίξω ότι όλα αυτά αποτέλεσαν το πρώτο της σχολείο.

Καιρός, όμως, να περάσουμε στην ενδοχώρα του έργου. Η υπόθεσή του ξετυλίγεται σ' ένα όμορφο παραδοσιακό χωριό των γραφικών Πιερίων, στη Μηλιά. Βρισκόμαστε στο τέλος της δεκαετίας του 1930. Μεσοπόλεμος. Εκεί ριζώνει χρονικά το έργο και ξετυλίγεται με φόντο τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, την Γερμανική Κατοχή, την Αντίσταση κατά των Γερμανών, τον Εμφύλιο Πόλεμο και συνεχίζεται έως τις ημέρες μας, θα έλεγα.

Το ξεκίνημά του το δίνει επιγραμματικά η συγγραφέας με καίριες αδρές πινελιές που μαζί με το φόντο του δημιουργούν το κλίμα της εποχής. Γράφει: *«Τέλος δεκαετίας του '30. Σ' ένα χωριό στους πρόποδες των Πιερίων. Οι απόηχοι της Τουρκοκρατίας βούζαν ακόμη στ' αυτιά των μεγαλύτερων. Τα τραγούδια των ληστών αντηχούσαν ακόμη στα βουνά.»*

«Γιαγκούλα μ', που ξεχείμασες το φεινό χειμώνα;»

Ο στίχος που αναφέρεται στον «βασιλιά των ορέων», (των Χασίων, των Πιερίων και του Ολύμπου), δείχνει, νομίζω, τη συμπάθεια που έτρεφε ο λαός γι' αυτόν τον «ληστή», τον οποίο αντίκριζε ως κοινωνικό επαναστάτη. Είχα πάντα αυτήν την αίσθηση για τον Φώτη Γιαγκούλα από διηγήσεις μεγαλύτερων που άκουσα κι εγώ τη δεκαετία του '40 στο ορεινό χωριό μου, τη Μόρνα. Εύγλωττη, θέλω να πω, η επιλογή του στίχου, ο οποίος δεν βάζει μόνο τον κλέφτη στις λαϊκές του διαστάσεις και δεν χρωματίζει μόνον την εποχή, αλλά παράλληλα, σηματοδοτεί τον πλούτο των δημοικών τραγουδιών με τα οποία είναι θρεμμένη η ψυχή της Τζήκα. Το επαληθεύει η συνέχεια του μυθιστορήματος, το οποίο διαποτίζεται από τη λαϊκή δημιουργία.

Στο κέντρο του έργου βρίσκεται μία πολυμελής παραδοσιακή αγροική οικογένεια απλών ανθρώπων που, δεμένοι ακατάλυτα με τη βαριά τους μοίρα, μοχθούν μέρα και νύχτα να κερδίσουν τη ζωή τους παλεύοντας με θεούς και δαίμονες. Ο καθένας δρα και ξεδιπλώνει τη ζωή του κατ' τις δυνατότητές του και τη φύση του και τα οράματά του μέσα σε μian αυστηρή κοινωνία, η οποία δεν χαρίζεται σε κανέναν. Η πάλη είναι συνεχής και άνιση. Έτσι, άλλος λυγάρει και άλλος αντιστέκεται, χωρίς να δείχνει πρόσωπο ωχρό στο λεπίδισμα της αστραπής. Σε φόντο τραγικό κινούνται τα πρόσωπα των πρωταγωνιστών. Και ο τραγικός άνθρωπος, είπαν οι αισθητικοί της τέχνης και του ωραίου, ορθώνεται απέναντι στη Μοίρα, στη φυσική νομοτέλεια, απέναντι στην ιστορική νομοτέλεια, απέναντι στην κοινωνική νομοτέλεια. Ορθώνεται και συντρίβεται. Αλλά συντρίβεται θριαμβικά κρατώντας ψηλά την ανθρωπινή αξιοπρέπεια. Το τραγικό στοιχείο δεν ταπεινώνει το θύμα του. Δεν υπάρχουν θύματα στις τραγωδίες· υπάρχουν ήρωες. Τραγικό, είπαν, είναι ακόμη ένα πρόσωπο «με την έννοια της εσωτερικής σύγκρουσης, που δεν υπάρχει, έξω από αυτήν, διέξοδος· δεν υπάρχει έξω από αυτήν διαφυγή». Ο τραγικός άνθρωπος αυτής της μορφής ζει την αγωνία μιας συντριβής που περιμένει και που δεν συντελείται. Ωστόσο τον εαυτό του τον αισθάνεται ισχυρότερο από τις σκοτεινές δυνάμεις. Ο πόνος εξιλεώνει και εξωραϊζει και αυτόν ακόμη τον ένοχο. Η ανθρωπινή μετριότητα (προβάλλει κι αυτή στο έργο της Τζήκα) αποσύρεται από τον αγώνα με διάφορα προσχήματα» και ποικίλα άλλοθι. Ένα από αυτά, βέβαια, είναι και ο κόσμος – ίσως το πιο δυνατό και το πιο ρυθμιστικό των συμβατικών και των καθημερινών υποκριτικών συμπεριφορών. Εξάλλου δεν είναι τυχαίος ο τίτλος του έργου **«Σσ... μας ακούει ο κόσμος»**. Λόγος, όπως ήδη προλογικά έχουμε σημειώσει, της μητέρας Μαγδαληνής προς το αγρίμι, την κόρη της, την Αθηνά, που έχει θρυμματίσει με τη ρηζικέλευθη φύση της την κοινωνική υποκρισία του μικρού χωριού και πορεύεται μέσα από την ομορφιά της προς την απελευθέρωσή της, της οποίας, όμως, δεν μπορεί να βρει το μέτρο, με αποτέλεσμα να δυστυχήσει. Έχει, βλέπετε, η ελευθερία τους νόμους της και τα όριά της. Δεν νοείται ελευθερία χωρίς όρια. Το θέμα είναι να τα ψηλαφήσεις και να μην τα υπερβείς.

Όπως ήδη έχω επισημάνει, η alma mater αυτής της οικογένειας είναι η Μαγδαληνή και

ο pater familias ο Κώστας/Γκουνιτής, που έφυγε νωρίς από τη ζωή, αποτέλεσμα της χειροδικίας του αντίπαλου κακού γείτονα σε μια τους σύγκρουση. Παιδιά της Μαγδαληνής και του Γκουνιτή: η Αθηνά, ο Χρήστος, ο Γιώργης, η Δήμητρα, η Σοφία. Το καθένα με τη μοίρα του και με τους δικούς του απογόνους που φτάνουν ως τη συγγραφέα του μυθιστορήματος, η οποία είναι κόρη της Δήμητρας (μιας άλλης τραγικής φιγούρας του έργου) και του Γιάννη. Με κλώνους και παρακλώναρα το οικογενειακό δέντρο, καρπίζει σε χαλεπούς καιρούς και κομίζει, ευλογημένο από τις ελληνικές παραδόσεις, που μόνο οι μωροθάμαχοι κράτησαν σ' αυτόν τον Τόπο, κομίζει τα αγαθά του. Γι' αυτούς γράφει ο Σολωμός: *«Δεν τους βαραίνει ο πόλεμος, αλλ' έγινε πνοή τους, κι εμπόδιμα δεν είναι στις κορασιές να τραγουδούν και στα παιδιά να παίζουν...»*. Έτσι, άλλωστε, κρατήθηκε αυτή η Πατρίδα: Ο πόλεμος μαίνεται στα βουνά της Αλβανίας και του Ρούπελ, οι νεκροί πολλαπλασιάζονται, οι ανάπηροι του πολέμου (χωρίς μάπα ο Κώστας, χωρίς χέρι ο Ηλίας, χωρίς πόδι ο τρίτος) αποτελούν καινούριες παρουσίες στην ολοένα μεταβαλλόμενη ζωή του χωριού, η Γερμανική Κατοχή συνθλίβει τον Τόπο, η πείνα θερίζει, το αντάρτικο φουντώνει στα Πιέρια με κέντρο την Άνω Μηλιά, η Αντίσταση εναντίον των Γερμανών και των άλλων Στρατευμάτων Κατοχής γιγαντώνεται απ' άκρη σ' άκρη στη Χώρα, η Ελευθερία έρχεται στεφανωμένη από την ανδρεία των γενναίων των βουνών μας και των θαλασσών μας και, χωρίς ο Τόπος να πάρει μια ανάσα, ο Εμφύλιος караδοκεί και αγριεύει.

Οι Άγγλοι έχουν στήσει καλά το παιχνίδι. Οι πολεμιστές των Γερμανών αφοπλισμένοι με τις γνωστές συμφωνίες διώκονται, περνούν από δίκες και στρατοδικεία, γεμίζουν τη Γυάρο και τη Μακρόνησο και τα άλλα ξερονήσια, ενώ, από την άλλη μεριά, οι αντίπαλοί τους στα βουνά, ο Δημοκρατικός Λαϊκός Στρατός ή όπως αλλιώς θα τους ονομάσουμε, στήνουν τις δικές τους δίκες και εξοντώνουν με συνοπτικές διαδικασίες όχι μόνον τους αντιπάλους τους αλλά και τους φίλους τους. Το όραμα για μια αλλαγή που θα μετασχημάτιζε τον κόσμο και θα οδηγούσε σε ισότητα, ισοπολιτεία, ισονομία, ισοδικία, ισοκρατία πνίγεται στο αίμα που άφθονο χύνεται και από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, ενώ οι δωσίλογοι και οι συνεργάτες των Γερμανών αδράχνουν την ευκαιρία να πάρουν εκδίκηση καλυπτόμενοι από τον μανδύα της Εθνικής Αντίστασης, στην οποία ποτέ δεν μετείχαν. Οι γόννοι της Μαγδαληνής και του Γκουνιτή με τη δέλησή τους ή και χωρίς τη δέλησή τους στροβιλίζονται μέσα στη δίνη των πολέμων: συνιρέχουν τον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό στην Αντίσταση, πίνουν μέχρι τρυγός το ποτήρι του Εμφυλίου: ο Χρήστος επιστρατεύεται στον Εθνικό Στρατό και πολεμάει το 1940, στα αλβανικά βουνά, τον ιταλικό φασισμό, ενώ κατά τα χρόνια του Εμφυλίου βγαίνει στο Βουνό και κατατάσσεται στον Λαϊκό Στρατό, για να πολεμήσει τον διεθνή ιμπεριαλισμό στην ελληνική του εκδοχή· το όνειρό του για έναν καλύτερο κόσμο ναυαγεί· θα παραδοθεί στο ποτό και έτσι λίγο λίγο θα σβήσει με μια βαθιά πληγή στην ψυχή του, ότι ο κόσμος δεν άλλαξε. Μου θυμίζει ο Χρήστος το διήγημα του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, τον «Κυρ Αντώνη» που κι αυτός ποιημένος από τις ιδέες του σοσιαλισμού περιμένει μάταια ν' αλλάξει ο κόσμος.

Αξίζει, φίλοι, και φίλοι, να δούμε κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πορτρέτου αυτού του οραματιστή και αγωνιστή, όπως τα έχει αποτυπώσει η συγγραφέας. Ακούστε τη σκηνή της επιστροφής του Χρήστου από τα βουνά της Ελληνοαλβανικής μεθορίου.

«Γύρισε λοιπόν ο Χρήστος, όπως άρχισαν να καταφθάνουν κι άλλα παλικάρια του χωριού. Μα, πώς γύρισε! Τα γένια του να 'χουν μεγαλώσει μια πιθαμή, αδύνατος, ψειριασμένος, ρημαγμένος. Έπλεε μέσα στα ρούχα του. Πιο μαύρος από ποτέ. Τώρα φαινόταν τα γκριζοπράσινα μάτια του βαθουλωμένα, σα να μην είχαν περάσει μήνες, μα χρόνια. Κάπως έτσι ήταν κι οι άλλοι.

Νικητές ήταν αυτοί, σκεφτόταν με απορία η Δήμητρα, ή καθημαγμένα αγρίμια! Εκείνη αλλιώς περίμενε τον αδερφό της. Δεν ήταν μόνο το εξωτερικό του παρουσιαστικό, μα κυρίως εκείνο το σκοτεινιάσμα στα μάτια του, που ώρες ώρες κοιτούσαν το κενό μ' ένα άδειο βλέμμα.

- Γιατί είσαι έτσι, αδερφέ; τον ρώτησε μια μέρα η Δήμητρα. Δεν είσαι όπως πρώτα.
- Κανείς δε γυρίζει ίδιος απ' την κόλαση, είπε ο Χρήστος.
- Μα εσείς νικήσατε...
- Δεν έχει να κάνει.
- Ο πόλεμος είναι η κόλαση;
- Δεν ξέρω. Αμα ζαμολυθούν όλα τα δαιμόνια που φωλεύουν μέσα μας, μπερδεύεσαι αν είναι απ' έξω ή από μέσα σου.

Η Δήμητρα έμεινε συλλογισμένη. Δεν καλοκατάλαβε.

Βέβαια κάτι είχε ακούσει κι αυτή στο σπίτι του προέδρου για μάχη της Κρήτης, για τα οχυρά του Μειζιά, χωρίς όμως να καταλαβαίνει πολλά.

- Τ' άκουσα μια βραδιά στου συμπέδερου, τα 'λεγε ένα μεγάλος και τρανός· είχε έρθει απ' την πόλη κι έμεινε σ' αφνούς.

Μα η πατρίδα δεν είναι ο πρόεδρος κι οι προεστοί, σκεφτόταν η Δήμητρα.

Πατρίδα είναι το χώμα που πατάμε, το ρυάκι που μουρμουρίζει και ποτίζει τα ζωντανά, ο αέρας π' αναπνέουμε, τα μνήματα του Αϊ-Γιώργη, τα τραγούδια που μεταδόθηκαν από στόμα σε στόμα.

Αλλά πού καιρός για σκέψεις και στοχασμούς! Ξαναστρώθηκαν όλοι στη δουλειά ν' αναπληρώσουν το χαμένο χρόνο. Πολλά παλικάρια δε γύρισαν, όπως ο Βασίλης, ο Νικόλας, ο Γιάννης, ο Δημήτρης.

Οι ψυχές τους όμως θα προστάτευαν το χωριό, αθέατες, όπως οι άγγελοι και οι άγιοι, όπως οι παλιοί μάρτυρες κι οι παλιοί αγωνιστές. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτοί· ήταν κι οι σακατεμένοι, όσοι έδωσαν τα μάτια τους στον αγώνα, τα χέρια ή τα πόδια τους. Πολλοί απ' αυτούς ήταν στα νοσοκομεία της Αθήνας (ο Θεός να τα κάνει νοσοκομεία).

Το φαρμάκι των πολέμων δηλητηριάζει και τη ζωή του Γιώργη. Ανυπότακτη φύση. Γεννημένος επαναστάτης. Ασυμβίβαστος και παρορμητικός. Από την πρώτη στιγμή που αισθάνεται τη ζωή βρίσκεται αντιμέτωπος με την υποκριτική της συμβαιμότητα: τον καθωσπρεπισμό της, τα κοινωνικά της ταμπού, τους «ηθικούς», μέσα σε εισαγωγικά, κώδικες: τους κοινωνικούς, τους θρησκευτικούς, τους εθνικούς, τους καθημερινούς που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη ζωή των ανθρώπων όχι σύμφωνα με το δίκαιο και τους άγραφους νόμους της Θέμιδας, αλλά σύμφωνα με τις επιθυμίες και τα συμφέροντα των ισχυρών. Θα σταθεί αντιμέτωπος σε κάθε μορφή αμοραλισμού, αντιδρώντας σ' αυτόν με έναν πρωτογενή φιλελευθερισμό. Γι' αυτό και θα θελήσει να επιβάλει με τη δική του πυγμή το δικό του το δίκαιο, με αποτέλεσμα να γίνει παραβάτης του Νόμου και να βρεθεί στις φυλακές. Θα δραπετεύσει από εκεί κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής. Θα βρεθεί στο Βουνό, στον ΕΛΑΣ. Με τον Εμφύλιο θα συλληφθεί. Πάλι στις φυλακές ως πολιτικός κρατούμενος τώρα. Κι από εκεί στον Εθνικό Στρατό, όπου αρνείται να αποκηρύξει «τον κομμουνισμόν και τας παραφυάδας του». Ακολουθούν η Γυάρος και η Μακρόνησος, η Κόλαση και η ανεμοζάλη. Ο Γιώργης δεν αλλάζει. Φύση δυνατή εξακολουθεί να αγωνίζεται από κάθε μετερίζι για ό,τι ονομάζουμε δικαίωση του αδύνατου. Καταρτίζεται και αγωνίζεται. Και καταρτίζεται στις φυλακές, τις οποίες οι ιδεολόγοι κομμουνιστές της περιόδου εκείνης τις είχαν μετατρέψει σε ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

«Τον ίδιο καιρό ο Γιώργης απ' το Επιταπύργιο μεταφέρθηκε στις νέες φυλακές, Ολύμπου 2.

Εδώ τα παλικάρια και οι άντρες του πρώτου ΕΛΑΣ με τα μάτια και την ψυχή γεμάτα απ' το όνειρο μιας δίκαιης σοσιαλιστικής κοινωνίας είχαν οργανώσει μια μικρογραφία της. Μολύβια και τετράδια προμηθεύονταν απ' την Επιτροπή Πόλης. Όλοι οι φυλακισμένοι δούλευαν με μεράκι και πάθος να κάνουν εκείνο που θα ζούσε αύριο όλος ο κόσμος. Σε μια γωνιά ήταν το τμήμα με του αναλφάβητους. Στην άλλη για το Δημοτικό, στην τρίτη για το Γυμνάσιο, στην τέταρτη για το Πανεπιστήμιο. Γιατροί, δάσκαλοι, δικηγόροι προσέφεραν τις γνώσεις και την πείρα τους ακούραστα ν' ανεβάσουν το πνευματικό επίπεδο των άλλων.

Ένας παιδευτικός οργανισμός επικρατούσε πειδαρχημένος στο πρόγραμμα που ήθελε να κρατήσει την ευλυγισία του κορμιού, για να ζήσει μέσα του η ομορφιά της γνώσης. Μιας γνώσης λεύτερης, πλατιάς, χωρίς τα στεγανά του σχολείου. Λογοτεχνία, ποίηση, θέατρο. Ανάμεσά τους υπήρχαν μεγάλοι καλλιπείς που έδιναν τα φώτα τους να ανεβάζονται θεατρικά σκετς.

Ο Γιώργης, που ρουφούσε τη γνώση όπως τη μελάνη το σιπόχαρτο, είχε προχωρήσει τόσο, σε συνδυασμό και με κάποιο έμφυτο ταλέντο στο λόγο που τον διέκρινε, ώστε να διευθύνει την εφημερίδα «Φυλακισμένα Νιάτα».

Στο έργο προβάλλει και η μορφή του Γιάννη, του αντίποδα του Γιώργη που είναι ο άντρας της Δήμητρας, της αδελφής του Γιώργη. Και λέω «ο αντίποδας» του Γιώργη, γιατί έχουμε να κάνουμε με έναν νομοταγή φορέα και εκφραστή του γνωστού τρίπτυχου: «Πατρίς, θρησκεία, κάνουμε με έναν νομοταγή φορέα και εκφραστή του γνωστού τρίπτυχου: «Πατρίς, θρησκεία, οικογένεια». Στην επίκλησή του βρήκαν ιδεολογικό κατάλυμα και εκείνοι που το πίστευαν και εκείνοι που το καπηλεύτηκαν – και το καπηλεύονται. Βέβαια, ο Γιάννης δεν ήταν από τους τελευταίους. Ανήκε στους πρώτους, σ' εκείνους που από συντηρητική συνείδηση δεν προτίθενται να μεταβάλουν τίποτα από τα κακώς ή καλώς κείμενα. Για τον Γιάννη π.χ. η γυναίκα γεννήθηκε να υπηρετεί τον άνδρα· τα δικαιώματά της στην ατομική, την κοινωνική και στην εθνική ζωή είναι περιορισμένα έως ανύπαρκτα. Στέκεται αρνητικά σε κάθε κοινωνική καινοτομία. Γι' αυτό και βλέπει με ειρωνικό και δύσπιστο μάτι τους αγωνιστές – ακόμη και τους συγγενείς του – που πασχίζουν ν' αλλάξουν την ουσία και την όψη του κόσμου. «Ο Γιάννης τα 'βλεπε και τα 'ξερε όλα αυτά, θα μας πει η συγγραφέας, άλλωστε τα είχε πλη-

ρώσει και ο ίδιος, και τα πλήρωνε με τη φτώχεια του, και τα 'νιωθε όπως τα φυσικά φαινόμενα και θεωρούσε καταδικασμένη κάθε αντίσταση. Μπορείς να τα βάλεις με τη βροχή, με το χαλάζι, με τον αέρα; Ήξερε πως αυτοί που κυβερνούν έχουν πάντα δίκιο, κι ο φτωχός το μόνο που του μένει να κάνει είναι να μην τους ερεθίζει, να κρατά την αδικία και την πίκρα μέσα του και να δείχνει πως είναι με το μέρος τους: «τη δουλειά τους κάνουν οι άνθρωποι». Άλλωστε, πάντα έτσι ήταν ο κόσμος και δε θα τον άλλαζε ο κουνιάδος του. Πείσμα όμως κι αυτός: τόσες φυλακές, τόσες εξορίες και μυαλό δεν έβαλε».

Φρένιαζε μ' αυτόν τον κουνιάδο του ο Γιάννης. Δεν του είχε περάσει από το μυαλό ότι οι ιδέες είναι όπως τα καρφιά. Όσο πιο πολύ χτυπιούνται τόσο και βυθίζονται βαθύτερα και στερεώνονται περισσότερο. «Εδώ, συλλογιζόταν, ο καθένας κοιτούσε ν' αποτινάξει από πάνω του σα λυκοτόμαρο τυχόν συμμετοχή του σε ΕΑΜ, ΕΛΑΣ και τα παρόμοια, εκείνος το χαβά του: Μιλούσε για πάλη του λαού ενάντια στη μπουρζουαζία, για τον αμερικάνικο παράγοντα που δήθεν βοηθάει αλλά στην πραγματικότητα είναι ζυγός στο σβέρκο του λαού, για ταγματασφαλίτες και δωσίλογους που κυβερνούν, ενώ θα έπρεπε να κρεμαστούν στη μέση της πλατείας και άλλα τέτοια, που φαρμάκωναν το Γιάννη και τον έκαναν να κοιτά φοβισμένος το δρόμο μήπως περνάει κανένας και γ' ακούσει και χρωματιστεί αυτός και η οικογένειά του. Όσο τον ένιωθε έτσι ο Γιώργης, άλλο τόσο συνέχιζε χωρίς καμιά προφύλαξη, θαρρείς για να τον ακούσουν και οι γείτονες:

- Ξύπνα, Γιάννη, έμποροι και κράτος μια φάρα είναι».

Πολύ επιδέξια η συγγραφέας αντιθέτει τους δύο συγγενείς (κουνιάδο και γαμπρό) που ανήκουν σε δύο αντίπαλους κόσμους, και άλλο τόσο επιδέξια, με μαστοριά μεγάλου λογοτέχνη, κοινωνιολόγου, ψυχολόγου, πολιτικολόγου εισδύει στα ενδότερα του ψυχισμού τους. Από τη μια μεριά ο επαναστάτης και, από την άλλη, ο ευήνιος πολίτης που υποτάσσεται στις συμβάσεις της ζωής, πιστεύοντας ότι ο σημερινός κόσμος είναι ο καλύτερος δυνατός.

Ο πρώτος, πάντως, δε μετράει, δε λογαριάζει κόπους, διώξεις, φυλακίσεις, εξορίες, κατατρεγμούς: ψηλώνει για να σηκώσει την ανθρωπότητα στο μπόι της ιδεολογίας του, και μεστώνει σαν «το δέντρο που δε βιάζει τους χυμούς του, αλλά αδείλιαστο αψηφάει τις ανοιξιάτικες μπόρες, χωρίς να φοβάται μη δεν έρθει το καλοκαίρι». Η βαθιά του πίστη στην ιερότητα των σκοπών του εκτρέφει μέσα του την ελπίδα ότι «το καλοκαίρι έρχεται, έρχεται, όμως, για κείνους που ξέρουν να αγωνίζονται και να περιμένουν νηφάλιοι σαν να είχαν μπροστά τους την αιωνιότητα». (Rilke)

Αυτόν τον άνθρωπο πλάθει στις διαστάσεις του Γιώργη η μυθιστοριογράφος, τον ελεύθερο. Τον πλάθει και τον ψυχογραφεί. Δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι ο Γιώργης με τη ζωή του την πολυκύμαντη και με τους αγώνες του τους ανένδοτους θα μπορούσε να δώσει άφθονη τροφή στην αρχαιοελληνική τραγωδία. Είναι ο τολμηρός που τα βάζει με την πανίσχυρη εξουσία προκειμένου να ωφεληθεί το ανθρώπινο γένος. Είδος τραγικού, είπαν, είναι «ο καταποντισμός του τολμηρού». «Το συγκλονιστικό σώριασμα του γενναίου». Πάντως η καθαρότητα των σκοπών του και ο άδολος αγώνας του τον εξαγνίζουν. Η συγγραφέας συλλαμβάνει το μεγαλείο του βιωματικά. «Αυτό το παιδί, γράφει, έπαιζε, θαρρείς, με το θάνατο. Συνέχεια του 'βγαζε τη γλώσσα. Ή μάλλον δεν μπορούσε να ξεχωρίσει τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο. Παιχνίδι μέχρι θανάτου. Πάλεμα μέχρι θανάτου. Και τα δύο στο μυαλό του ένα αζεδιάλυτο κουβάρι. Ζωή και θάνατος ένα. Πότε ένα πανηγύρι, πότε ανεμοστρόβιλος». Σπάνιος λόγος.

Αλλά ούτε και ο Γιάννης είναι ένοχος. Απλούστατα είναι ο φιλήσυχος πολίτης. Ο αγαδός συντηρητικός που αποδέχεται τον κόσμο όπως είναι. Άλλωστε η συντήρηση είναι θεμιτή και αποτελεί αναγκαίο συστατικό της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής. «Δεν θα έβρισκες άνθρωπο σ' ολόκληρο το χωριό να πει κακιά κουβέντα για το Γιάννη». Τίμιος, εργατικός, ευγενικός. Δεν αδίκησε ποτέ κανέναν. Πάσχιζε να διατηρεί καλές σχέσεις με όλους. Δεν κρατούσε κακία ούτε και για τους εχθρούς του. Δεν ένιωθε ποτέ τα «Τείχη» του Καφάβη να τον περιβάλλουν και να ασφυκτιά αποκλεισμένος... ούτε τα «Παράθυρα»... ούτε τους «Βαρβάρους»... ούτε την «Πόλη».

Γυναίκες παρελαύνουν πολλές μέσα στο έργο, από τις μεγάλες μανάδες, τη Μαγδαληνή και τη Δήμητρα, ως τις μικρές παραμυθαιζούδες, τη Σοφία και την Ελίνα. Η καθεμιά με την ύχη της. Όλες, ωστόσο, υποταγμένες σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, στην οποία ο άνδρας είναι αφέντης και η γυναίκα θεραπεινίδα του. Τραγική κάποτε η θέση της. Και είναι αυτό ένα από τα κεντρικά κοινωνικά προβλήματα που θέτει αυτό το μυθιστόρημα με το έντονο ανθρωπιστικό του χρώμα. «Η Δήμητρα με την κοιλιά στα μάτια έκανε όλες τις δουλειές... Ευπόλυτη πήγαινε κι έπλενε στο ποιάμι μέσα στα χιόνια και κουβαλούσε στην πλάτη της τα

βρεγμένα ρούχα που γίνονταν ασήκωτα απ' το νερό σα μολύβι... Αυτή στους μπαχτσέδες για πόπισμα πότε τη μέρα και πότε όλη τη νύχτα με το καντήλι και με το δαδί, αυτή στο θέρο, αυτή στα ισάπισμα, παντιού. Κι όταν ένωθε να διαμαρτύρεται το μωρό στην κοιλιά της, του έλεγε με πείσμα: «ή εσύ θα σκάσεις ή εγώ, άλλη λύση δεν έχει». Βάλτε σ' αυτά και την αγωνία της μην τύχει και γεννήσει κορίτσι. Θα δυσανεστούσε τον αφέντη. Οι άνδρες ήδελαν παιδιά και όχι κορίτσια. Παιδιά λένε στα χωριά μας τα αγόρια. Τα κορίτσια δεν θεωρούνται παιδιά. Αυτά είναι κατώτερα πλάσματα, ανάξια να φέρουν τον προνομιακό τίτλο του παιδιού...».

Σ' αυτές τις κοινωνίες η γυναίκα δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι έχει κι αυτή δικαιώματα όπως και ο άντρας. Σ' αυτό, άλλωστε, συνηγορούσε και συνηγορεί και η θρησκεία, η οποία και ευλόγησε και ευλογεί αυτές τις διακρίσεις. Παρόλο που τα ιερά της βιβλία λένε: «Ουκ ένι άρσεν και θήλυ».

Αλλά και ο μεγάλος κομμουνιστής καθοδηγητής, ο Γιώργης, στάθηκε ανίκανος να αφομοιώσει το μήνυμα του κόμματός του, το οποίο με απόλυτη παρρησία κήρυσσε την ισότητα. Όταν η Σοφία λέει στη Δήμητρα ότι θέλει να αγαπήσει έναν νέο, χωρίς όμως να τον παντρευτεί και να δημιουργήσει οικογένεια, εκείνη θορυβείται. «Όχι, Σοφούλα μου, της είπε· ξέρεις πόσο σ' αγαπώ. Μη μας το κάνεις αυτό... Φοβάμαι για σένα. Το Γιώργη τον ξέρεις. Μη μυριστεί τίποτα. Σε σκοτώσει!». Και όταν, πάλι, η Σοφία παρατηρεί ότι ο Γιώργης, που λέει τα μεγάλα λόγια για την ισότητα ανδρών και γυναικών, έκανε ως τώρα δύο αρραβώνες και τους χάλασε και τους δυο, χωρίς κανείς να του πει τίποτε, η Δήμητρα δίνει την οριστική απάντηση:

- «Αυτός είναι άντρας, Σοφία, δεν είναι το ίδιο».

Αγία Δήμητρα, που με τόση αφοσίωση υπηρέτησες τον άνθρωπο, την Παιρίδα αλλά και τη θρησκεία σου, τελικά όλοι σε χρησιμοποίησαν / εκμεταλλεύτηκαν και κανένας τους δεν σε βοήθησε ουσιαστικά να κατανοήσεις / νιώσεις ότι δεν γεννήθηκες μόνο να υπηρετείς τους άλλους και να θυσιάζεσαι γι' αυτούς, αλλά γεννήθηκες με το αναφαίρετο δικαίωμα να έχεις κι εσύ δικαιώματα: τόσα όσα τουλάχιστον και οι άλλοι. Γι' αυτό το δικαίωμά σου όλοι τους (άνθρωποι του Θεού, του Κόμματος και της Αντίστασης) αδιαφόρησαν. Εσύ, όμως, κυρά Δήμητρα, δεν λύγισες. Είχες βαθιά ψυχή. Τη βάδυνε ο πόνος για τον άνθρωπο που με τόσες ωδίνες / οδύνες έφερνες στη ζωή. Αυτή είναι η υπέρτατη αγάπη για τον άνθρωπο: ο πόνος. Και όποιος πονάει από αγάπη, «αυτός δε λυγάει· θυσιάζεται· τρέφεται με το πνεύμα της θυσίας». Που σημαίνει: εξανθρωπίζεται· δέχεται το ύψιστο αγαθό της παιδείας. Και δεν του χρειάζονται τότε τα δεκανίκια κανενός κομματικού ή θρησκευτικού ινστιτούκτορα. Αυτός / αυτή έχει κατακτήσει την ουσία της ζωής από την οποία εκπηγάει η θρησκεία της ηθικής που ορίζει την ανθρωπινή ποιότητα.

Κι αυτή η ποιότητα, φίλες και φίλοι, που εκπηγάει από τη θρησκεία της ηθικής δεν διδάσκεται ούτε και με τα πιο διαπρύσια κηρύγματα. Δεν περιέχεται στα βιβλία. «Υπάρχει κάποια τάξη ασύλληπτη, υπάρχουν «νόμοι υψίποδες», που ο πατέρας τους είναι ο Όλυμπος και μητέρα τους η Μνημοσύνη που γέννησε τις Πιερίδες μούσες, νόμοι που δεν τους γέννησε η «θνατά φύσις ανέρων», κι ούτε ποτέ θα τους κοιμίσει η λήθη... Δεν τους συλλαμβάνεις λογικά τους νόμους αυτούς, τους νιώθεις με τη σοφία της ζωϊκής πείρας, που κυλά απαλά, βουβά (είναι βουβός ο πόνος της αγάπης) κι απλώνεται σα μεγάλο ποτάμι, τους νιώθεις ακόμη βαθύτερα με το συναίσθημά σου, που καίει σαν ακοίμητη καντήλα στα βάθη τού είναι σου» (Φ. Πολίτης)... Αυτοί, όταν μιλούν, σωπαίνουν τα γράμματα και βουβαίνονται οι σοφοί. Μέσα σου φουντώνει ο άπειρος ηθικός κόσμος. Ο άνθρωπος ζει τότε την ανώτερη φύση του, κι ας είναι αναλφάβητος. Πώς αλλιώς εξηγείται η χορεία τόσων αναλφάβητων σοφών;

Έτσι γεννήθηκαν οι Μαγδαληνές και οι Δήμητρες του μυθιστορηματός μας. Κάι που ποτέ τους δεν υποψιάστηκαν οι σημερινοί παιδολόγοι του πιθηκισμού της αμερικάνικης και της ευρωπαϊκής παιδολογικής βιοβιογραφίας. Είναι γιατί δεν έζησαν την ελληνική ζωή του χωριού και δεν διανοούνται ότι το παραδοσιακό ελληνικό σπίι με τους αναλφάβητους ενοίκους του κράτησε και κρατάει ακοίμητο στους αιώνες το φως του θεού Απόλλωνα και ζωντανή έως σήμερα τη φλόγα της θεάς Εστίας. Όλοι και όλα σ' αυτό το σπίι παιδαγωγούσαν: η γιαγιά, ο παππούς, η μάνα, ο πατέρας, τα' αδέρφια, τα πράγματα, το τζάκι με τη γωνιά του και τη θαλωρή του, οι σκιές που αχνόπαιζαν το βράδυ στους άσπρους τοίχους από την ιρε-

Η συγγραφέας: Ελένη Τζίκη

μάμενη φλόγα του καντηλιού και του δαδιού και ετοιμάζαν / άνοιγαν τις καρδιές για να μεταλάβουν το μυστήριο του παραμυθιού, του μύθου, του θρύλου, της παράδοσης, του τραγουδιού, του αινίγματος, της παροιμίας: της ώρας το μυστήριο.

Αυτή κι αν δεν είναι παιδεία, αυτό κι αν δεν είναι παιδαγωγείο. Κι όλα αυτά με μια μονάχα παιδαγωγική αρχή, τη γλυκιά την ώρα που συγκινούσε (συν-κινούσε) και συντόνιζε (συν-τόνιζε) και μεταρσίωνε τις καρδιές και βάδαινε το στοχασμό. Ανεπανάληπτες στιγμές οικογενειακής και παιδαγωγικής / ηθικοπλαστικής στοργής. Στιγμές που βυθίστηκαν / αφανίστηκαν μέσα στη σύγχρονη τεχνολογία και στις νέες μορφές της ζωής. Η οικογένεια δέχτηκε θανάσιμο πλήγμα. Ακρωτηριάστηκε. Το παιδαγωγείο του τζακιού, δηλαδή το παιδαγωγείο της θεάς Εστίας, έσβησε, και μαζί του έσβησε η ασίγηστη πνοή της παιδαγωγικής του ανάσας. Τη θεά Εστία κανείς δεν την τιμά πια. Οι πρωταγωνιστές και οι πρωταγωνίστριες του μυθιστορηματός μας ήταν οι τελευταίοι λειτουργοί της. Ο διδακτικός, ο μετρημένος, ο φιλτραρισμένος λόγος της ζεστής γωνιάς σιγήθηκε. Τη θέση του, τη θέση του αιώνιου εμπειρικού λόγου που συνεισέφεραν οι δεματοφύλακες των παραδόσεων της ανθρωπότητας, ο παππούς και η γιαγιά, αυτοί οι φυσικοί παιδαγωγοί του κόσμου, την πήρε τώρα η θρασυτατη τηλεόραση με τους αξιοθρήνητους ήρωές της. Πλούτισε ο άνθρωπος τον εγκέφαλό του, απόλεσε ωστόσο την ψυχή του.

Ακούστε, όμως, πάλι τη Τζήκα με τον πηγαίο λόγο της: *«Η Δήμητρα, γράφει, δε δυσκολευόταν στα γράμματα. Όχι μόνο γιατί διέθετε ένα τετράγωνο μυαλό, όπως είχε πει ο δάσκαλος, μα κυρίως γιατί αυτά που άκουγε στο σχολείο δένονταν, σαν το στημόνι με το υφάδι στον αργαλειό, μ' αυτά που της διηγόταν η μάνα της τις μακριές νύχτες του χειμώνα μπροστά στη «σuia», στο τζάκι, καθώς έπλεκε σκουφούνια του Γκουνιτή ή των παιδιών. Απορούσε το παιδί πώς η μάνα ήξερε πράγματα και θάματα χωρίς να ξέρει γράμματα! Έτσι οι θρησκευτικές ιστορίες, για παράδειγμα, που τους διηγόταν ο δάσκαλος, παντρεύονταν με τα παραμύθια της μάνας σαν ταιριαστό ζευγάρι, «αητός και περιστέρα...».*

Αυτός είναι ο Ελληνισμός που κατεβαίνει με κάθε παράδοση, λαϊκή και λόγια, εθνική και θρησκευτική. Και η παιδεία της Δήμητρας και της μάνας της της Μαγδαληνής, κάθε χωριατοπούλας Δήμητρας και κάθε αναλφάβητης μάνας, βρίσκεται στις ρίζες της γλώσσας του Ελληνισμού αναπαλλοτρίωτο κτήμα αυτού του Γένους. Παιδεία και πολιτισμός μέσα από τη γλώσσα παραδίδονται από γενιά σε γενιά, από τζάκι σε τζάκι, από ευαισθησία σε ευαισθησία. Καταιρεγμένη αλλά πάντα ζωντανή η γλώσσα, αγνοημένη και όμως πάντα παρούσα, είναι το κοινό κτήμα της μεγάλης συνέχειας. *«Είναι η υπόσταση, θα πει ο Σεφέρης, αυτού του πολιτισμού, αυτής της διαμορφωμένης ενέργειας»*, που έπλασε τους ανθρώπους και τον λαό, τον Γιωργάκη τους Λαζαίους και τους Καρατάσους στα βουνά της Μηλιάς, των Πιερίων και του Βερμίου, όπου πήρε σάρκα και οστά το μυθιστόρημά μας.

«Έπιασε, βλέπετε, βαθιά και γι' αυτό κρατιέται πάντα χλωρή η ρίζα αυτής της γλώσσας», και δίνει πότε τον Όμηρο, πότε τον Αισχύλο με τα «πποβάμονα και γομποπαγή του ρήματα», πότε τον Ερωτόκριτο, πότε τον Μακρυγιάννη, πότε τη «Γυναίκα της Ζάκυνθος» και πότε την Αγγέλα Παπάζογλου... και πότε σελίδες σαν ετούτη της **Ελένης Τζήκα**:

«Στα έντεκα «τη βρήκαν τα ρούχα».

Στα έντεκα ήταν σχεδόν ολόκληρη γυναίκα.

Φαρδιοπλασμένη, σκούρα μαλλιά, πράσινα μάτια.

Γυναίκα της Γης.

Χέρια και πόδια πλασμένα για τα χωράφια.

Κι ενώ όλο το υπόλοιπο δέρμα λευκό, του προσώπου σταρένιο.

Ίδιο με το χρώμα των χεριών.

Σκληρά χέρια, θαρρείς και πλάστηκαν μόνο για δουλειές.

Τα πόδια λευκά· μα στέρεα. Η Δήμητρα.

Καμιά σχέση με τη μεγάλη της αδερφή.

Εκείνη είχε πάρει εξωτερικά από το σόι της μάνας.

Λευκή, ψηλή, ξανθιά, γαλανομάτα. Σαν ελαφίνα στο περπάτημα.

Σαν ζωικό· Αθηνά γ' όνομά της...

Η μάνα, η Μαγδαληνή.

Ψηλή, λεπιτή, σα βεργούλα, λευκή – ι λευκή,

διάφανη·

γ' αγγεία του προσώπου της φαίνονταν,

κι όταν θύμωνε

–ένας αδύναμος αναιμικός θυμός –

φούσκωναν και κοκκίνιζαν και νόμιζες πως κάμ θα 'σπαζε στο πρόσωπό της.

Στα δεκαέσσερα την πάντρεψαν».

Μ' αυτά τα πορτρέτα ανοίγει η αυλαία του έργου. Και κλείνει πάλι με τη Δήμητρα. Είναι μεγάλη τώρα. Είναι άρρωστη. Όλη η οικογένεια σαν χορός αρχαίας τραγωδίας βρίσκεται γύρω της. Η Δήμητρα νιώθει ότι κάτι σοβαρό της συμβαίνει. Αυτό, όμως, δεν τη νοιάζει. Μία και μοναδική είναι η έγνοιά της: μη στενοχωρήσει τους δικούς της. Τις ξέρω αυτές τις μάνες που ντρέπονται που ζουν. Που και τις ύστατες στιγμές της ζωής τους σκέπτονται τους άλλους. Βαδιές ψυχές. Τις βαθαίνει ο πόνος ο πολύς, για να χωρέσει μέσα τους. Γι' αυτές ο Σολωμός έπλασε το σίχο:

«Τούτ' η ψυχή είναι βαθιά και γιόμισ' από πόνο».

Πώς αλλιώς; Όμως ακούστε το κείμενο:

«Τα δάκρυα στάθηκαν πάνω στο κυπαρισσί πράσινο των μαπιών κι έλαμψαν στο ηλεκτρικό φως μια παράξενη λάμψη. Έμοιαζε τόσο ανυπεράσπιστη, τόσο μικρή, τόσο μόνη, τόσο τραγικά κωμική στην προσπάθειά της να μην αφήσει τα δάκρυα να κυλήσουν και τους πικράνει, που σ' όλη της τη ζωή η Ελίνα δε θυμάται πιο λυπητερή εικόνα. Πιο λυπητερή κι απ' τον ίδιο το θάνατο.

Ο θάνατος είναι κάτι πέρα απ' τον πόνο.

Εδώ ένιωδες πως η Δήμητρα βίωνε το θάνατό της.

Όχι για την ίδια.

Εκείνη τον παρακαλούσε και τον περίμενε χρόνια τώρα. Βίωνε το θάνατό της απ' τη μεριά των δικών της. Έβλεπε την αγωνία και το φόβο τους, άκουγε τη βουερή θλίψη τους κρυμμένη μέσα σε ιατρικούς όρους, ανάσαινε τον πόνο τους που είχε βαρύνει την ατμόσφαιρα σαν τον πυκνό καπνό των τσιγάρων τους.

Ήθελε να φύγει. Μα δεν μπορούσε να τους δώσει τόσο πόνο.

Αλλά ούτε και ο θάνατος της έκανε το χατίρι».

Φίλες και φίλοι,

Σπάνια έχει κανείς την τύχη να απολαύσει τέτοιο λόγο και τέτοιο ήθος. Λόγος καθηλωτικός, ζυγισμένος, αρμονισμένος. Τίποτε δεν περισσεύει. Τίποτε δεν λείπει. Αν θελήσεις κάτι να αφαιρέσεις ή κάτι να προσθέσεις, θα κλονίσεις τη μαθηματική του ισορροπία. Στοιχεί στον λόγο της λαϊκής δημιουργίας. Κλασικά λιτός. Κλασικό, είπαν, είναι το απλό, όταν δεν είναι εύκολο. Της δόθηκε η χάρη να μιλήσει απλά. Όμως αυτή η χάρη δεν δίνεται στον καθένα. Δίνεται μόνον σε κείνους που «είναι άρχοντες της γλώσσας» και όχι των λεξικών. Και η συγγραφέας μας είναι αρχόντισσα της γλώσσας: «αυτής της ζωντανής φύσης που της μετάγγιζε κάθε στιγμή που ανάσαινε» η συμπαγής γλωσσική ενδοχώρα των Πιερίων. Μην ξεχνάτε ότι η **Ελένη Τζήκα** είναι η μικρή Ελίνα του μυθιστορήματος, η κόρη της Δήμητρας. Είχε την τύχη να γεννηθεί στη Μηλιά και όχι στο Κολωνάκι. Που σημαίνει ότι δήλασε, μαζί με το γάλα της μάνας της, τη γλώσσα των παραμυθιών, των δημοτικών τραγουδιών, των μύθων και των θρύλων, των παραδόσεων... Ιερός δηλαδής που γινόταν (θυμηθείτε· το είπαμε λίγο πριν) παρ' όλες τις πίκρες και τη φτώχεια της ζωής, γινόταν στο σχολείο των σχολείων, στο σχολείο της γλυκιάς θαλπωρής του τζακιού, της σιας, δηλαδή της αρχαιοελληνικής Εσίας, που καιεβάζει έτσι ανεπαίσθητα τον ελληνικό λόγο από τους ομηρικούς αιδούς ως το τελευταίο βυζασταρούδι της Μηλιάς.

Γι' αυτό και ο λόγος της **Τζήκα** είναι άπεφθος χρυσός. Γεμάτο το μυθιστόρημά της από παροιμίες, παροιμακές φράσεις, γνωμικά, παραμύθια, μικρές αφηγήσεις που διαπλέκονται με την ευρύτερη αφήγηση, λέξεις λέξεις λέξεις καθημερινές ασικές αλλά και άλλες ιδιω-

Οι συντελεστές της εκδήλωσης: Χρίστος Τσολάκης, Γιώργος Βατουσιόδης, Ελένη Τζήκα, Χαρά Λάμπρη

μαϊκές που ζουν στο στόμα του λαού μας χιλιάδες χρόνια «συνωσιίζονται στην άκρη της πένας της» με την άνεση με την οποία μάς μιλούν οι απλές μάνες και οι θυγατέρες των Πιερίων, όταν δεν τις πονηρέψουμε με τη λογιουσύνη μας. Ο όργος, ο διάργος, το κοϊτώ, το νίβομαι, το λοϊζομαι, το θαμαίνομαι και άλλες, όλες αρχαιοελληνικές, λέξεις:

*Παίρνω την άκρη του γιαλού, την άκρη του θαλάσσιου,
βρίσκω κόρη που νίβονταν με το μαργαριτάρι.*

Θαμαίνομαι, λοϊζομαι του πώς να τη φωνάζω...

Το λοϊάζω (κρατάει από την Αρχαία Ελλάδα):

*Φεγγάρι μου λαμπρό λαμπρό και λαμπροφορεμένο
εκεί ψηλά που περπατείς και χαμηλά λοϊάζεις
τα ίτσια τα αρχαιοελληνικά ία:*

*Τούτα τα καλά τραπέζια όλο ίτσια και λουλούδια,
όλο ίτσια και λουλούδια και τριαντάφυλλα στρωμένα.*

Και άλλες και άλλες όλες αρχαιοελληνικές λέξεις που ζουν μαζί με τα ήδη και τα έδιμα στο στόμα του λαού μας. Ακούστε:

«Αν πάλι ο δάσκαλος μιλούσε για Κολοκοιτώνη, Μακρυγιάννη, Μπουμπουλίνα, της Δήμητρας της φαίνονταν όλα γνωστά. Οι ιστορίες των κλεφταρματολών Λαζαίων, ο πύργος τους που ένα κομμάτι του έστεκε ακόμα στο παλιό χωριό, ήταν ζωντανά πράγματα που είχαν περάσει στα τραγούδια σ' όλων τα στόματα.

Ειδικά η Μαγδαληνή τα 'λεγε συχνά. Αλλά όλο το χωριό τα χόρευε και τα τραγουδούσε τη μεσιά μέρα της Πασχαλιάς στον Αϊ-Γιώργη ή στην Αγια-Παρασκευή, αλλά και σε κάθε αφορμή γιορτής και γλεντιού. Η παλικάριά των προγόνων, η αγάπη γι' αυτόν τον σκληρό τόπο, που με πολύ ιδρώτα σου έδινε ένα κομμάτι ψωμί, ήταν τόσο άρρηκτα δεμένα με την ίδια τους τη ζωή, όπως η καθημερινή ανάγκη για ήλιο, για νερό, για ψωμί.

Όμορφα ήταν στα πανηγύρια. Ιδίως στο μεγάλο της Παναγιάς, το Δεκαπενταύγουστο ή της αγια-Παρασκευής τον Ιούλη. Με τα πόδια ανέβαιναν στο παλιό χωριό. Πέντε χιλιόμετρα δρόμος, μες στην καρδιά των Πιερίων.

Έστηναν απ' το βράδυ τσαρδάκι, μαζεύονταν κι οι κλαριτζήδες κι εκεί να δεις γλέντια! Ήταν χάρμα οφθαλμών το θέαμα, καθώς ξεκινούσαν οι οικογένειες με τα γιορτινά τους απ' τη Μπάρα, απ' τη Λάκκα, απ' τα Τζαγκάδικα και τα Χανιάδικα κι ανέβαιναν σαν πολύχρωμα ρυάκια (μόνο που εκείνα κατεβαίνουν) κι ύστερα ενώνονταν σ' ένα ποτάμι ανθρώπινο που κουβαλούσε όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου. Μόνο αν ήταν καμιά έγκυος ή κάνας άρρωστος τον κουβαλούσαν με τα μουλάρια ή τα γαϊδουράκια να προσκυνήσει στη χάρη της. Ροζ, πράσινες, κόκκινες οι μαντίλες των κοριτσιών που έκρυβαν τις κόσες των μαλλιών τους, δεμένες με τα κορδελάκια στις άκρες. Μερικών οι κοιτίδες έφθαναν ως κάτω απ' τη μέση και ζέφευγαν απ' τις μαντίλες. Άλλες κρατούσαν τα παπούτσια στο χέρι, για να τα φορέσουν ανήμερα της γιορτής.

Η Δήμητρα θυμόταν αργότερα αυτά τα πανηγύρια σαν τη μεγαλύτερη χαρά της ζωής της. Τότε η καρδιά της ακόμα τραγουδούσε κι άμα τραγουδάει η καρδιά, όλα είναι πανηγύρι και το σχολειό και οι δουλειές και φυσικά τα γλέντια. Τίποτα δεν της φαινόταν δύσκολο. Ούτε όταν βγάζανε τις πατάτες στο Βαϊτουτά ούτε όταν θέριζαν στις «Παλικάλυβες», ούτε όταν μάζευαν τα φασόλια στο πάνω χωριό».

Από την άλλη μεριά μάς αφήνει άναυδους η λαϊκή σοφία που φτάνει σε μας μέσα από ιδιωματικές παροιμακές φράσεις. Ακούστε:

Ο Γκουντής, ο άνδρας της Μαγδαληνής, έζησε έξι μήνες μετά το χτύπημα που δέχτηκε από τον κακό γείτονα. Προαισθάνεται το τέλος του. Είχε δώσει τις οδηγίες του να γίνουν όλα καθώς πρέπει: «Μια μέρα σηκώθηκε απ' το στρώμα του, αγνάντεψε πέρα κατ' τα χωράφια, είδε το γιο του το Χρήστο να οργώνει. Άνοιξη ήταν. Γέμισαν τα μάτια του πρασινάδα και λουλούδια, που είχαν ξεμυτίσει μόλις σηκώθηκε και το τελευταίο χιόνι. Χόρτασαν τ' αυτιά του χελιδονίσματα, ανάσανε τον μυρωδάτο αέρα. Ύστερα ευλόγησε το Χρήστο, έδωσε μια φορά ακόμη την ευχή του στο φυλακισμένο γιο, έτσι από μακριά.

-Από μάλαμα, γιε μ', να κρούει το ποδάρι σ'.

Χαίρεισε τις ραχούλες και τις ρεμαϊές, το τσάκι και ψιθύρισε: «Άντε, εγώ τώρα σας αφήνω γειά, πολλά ψωμιά έφαγα». Ήταν πενήντα πέντε χρονών.

Γύρισε, ζαναζάπλωσε και πέθανε ήσυχα ήσυχα, σα να εκτελούσε το τελευταίο χρέος, δίχως καμιά βαρυγκώμια».

Δίκαιη/γαλήνια/ολύμπια συνείδηση μπροστά στους ανθρώπους και στο θεό. Ποιος είπε ότι χάθηκαν οι Αρχαίοι Έλληνες; Δεν σας θυμίζει το τέλος του Σωκράτη στον «Φαίδωνα»;

Άλλο, όμως, θέλω να σημειώσω κι εκεί επιστρέφω: τον πλούτο του ιδιωματικού λόγου των Πιερίων, που η συγγραφέας μάς τον προσφέρει μέσα από τους απλούς ανθρώπους, τους

φυσικούς φορείς του, που εκφράζονται με τη δική τους γλωσσική ποικιλία. Ακούστε:

«Ε, γιε μ', κάθε πέτρα στον τόπο τ'ς είνι βαριά» λέει η γειτόνισσα για τον Ηλία που φεύγει από το χωριό για να πάει να ζήσει στην πόλη. Σοφό, κι ο λόγος σύντομος και εύστοχος· ανα-ντικατάστατος.

Κι αλλού: Η Δήμητρα ωρίμασε περισσότερο με το τράνταγμα που δέχτηκε από το θάνα-το του πατέρα της. Και η γιαγιά της:

«κι ο πόνος σε τρανεύει καλό μ'».

Μέσα σε τρεις λέξεις τα είπε όλα.

Κι αλλού: «Καλά έλεγε η μάκω η Γιώργαινα, που είχε εφτά παιδιά και δεν ξέρω πόσα εγγόνια και γίδια και πρόβατα και γελάδια κι είχαν στραβώσει τα πόδια της απ' το βάρος των χρόνων κι απ' τις άσωτες δουλειές, όταν τη ρωτούσαν, είσαι καλά, μανιά; «Ωχ, μωρέ παιδιά, δεν αδειάζω να πεθάνω».

Κι αλλού: «Η μάνα έστεκε ατσάκστο ποδάρη». Δεν τσάκιζε / λύγιζε το πόδι της· ήταν ακού-ραστη.

Κι αλλού: Ο Χρήστος ήταν άψογος, δεν ήθελε να δώσει αφορμές, τίμος και καθαρός στις συναλλαγές του. Δεν ήθελε να του πει κανείς «στασ' παρέκει».

Κι αλλού: Ο Γιάννης καμαρώνει στα παιδιά του ότι είναι και παρά είναι μορφωμένος. Δική του είναι η παροιμιώδης φράση «είμαι κι παραμορφωμένος μάλιστα!». Κι όταν η Ελίνα τον ρωτάει τι θα πει «φικ αν λάβοις παρά του μη έχοντος»; Ο ετοιμόλογος Γιάννης τούς αφήνει άναυδους με την απάντησή του: Θα πει: «πιάσε τον ζυπόλυτο, παρ' τον τα παπούτσια». «Σύζυλη έμεινε η Ελίνα μας... η φιλόλογος. Κόκαλο εμείς», γράφει.

Κι άλλα και άλλα που δεν έχουν τελειωμό: πλούτος γλωσσικός, που μας κομίζει την μεγά-λη ψυχή του λαού μας με το στοχασμό της, τη φιλοσοφία της, τη στάση της απέναντι στη ζωή και στον θάνατο, τα απύθμενα βάθη της.

Κι εκείνα τα ήθη; τα έθιμα; οι γιορτές, τα πανηγύρια, οι αρραβώνες, οι γάμοι και πόσα ακόμη... ολάκερη η ζωή του ελληνικού χωριού ζει και ζαίνεται σ' αυτό το μυθιστόρημα. Μια βδομάδα κρατούσε ο γάμοσα ξεκινούσε μια βδομάδα πριν από τα στεφανώματα, όταν «πιά-νονταν τα προζύμια» με τραγούδια και χαρές. Καβάλα στ' άλογα πήγαιναν να πάρουν τη νύφη, να μεταφέρουν τα προικιά, να τραγουδήσουν σε κάθε φάση του γάμου και το ξεχωρι-στό τραγούδι που ταίριαζε στη στιγμή: άλλο τραγούδι έλεγαν, όταν πήγαιναν να πάρουν τον νούνο, άλλο όταν στόλιζαν τη νύφη, άλλο όταν την έπαιρναν από το σπίτι της μάνας της, κι άλλο όταν την έφερναν στο σπίτι του γαμπρού κι άλλο και άλλο· πλήθος τραγούδια και σκο-ποί:

«Σαν κίνησαν κατά το μεσημεράκι με το γκαϊνιτσιή, με το γαμπρό καβάλα στ' άσπρο άλογο, ντυμένο τα γαμπριάτικα, να πάνε να πάρουν τη νύφη, τα τραγούδια ανιβούισαν στις ρεμαπιές κι ο αντίλαλος έφτασε πρώτος σαν αγγελιοφόρος στο σπίτι της:

Κινήσαν τα καράβια τα ζαγοριανά,
κίνησεν κι ο καλός μου πάει στην ξενιτιά
ν' ουδέ γράμμα μου στέλνει, ν' ουδ' απηλοϊά
μου στέλνει ένα μαντίλι μ' εκατό φλουριά
στην άκρη απ' το μαντίλι γράφει απηλοϊά
θέλεις, κόρη μ', παντρέψου, θέλεις καλογριά.
Εγώ εδώ που ήρθα, εδώ θα παντρευτώ.
Μου δίνουν μια γυναίκα κόρη μάγισσας,
μαγεύει τα καράβια και δεν περπατούν.
Με μάγεψε και μένα και δεν μπορώ να 'ρθω.
Όταν κινώ να έρθω, χιόνια και βροχές.
Κι όταν γυρίζω πίσω, ήλιος ζασιεριά.

Η κόφα με τη ρακί και με το ξύλινο στόμιο πήγαινε από στόμα σε στόμα στους άντρες. Οι λεπτές φωνές των γυναικών σ' αντίθεση με τις μπάσες των αντρών δημιουργούσαν την εντύ-πωση μιας αυτοσχέδιας χορωδίας απ' όπου ξεστράτιζε, ξέφευγε σαν ισαμπούνα, καμιά τσιρι-χιτή φωνή κάποιας γυναίκας. Γιατί δύσκολο ν' αποδοθούν χορωδιακά, μακρόσυρτα τραγού-δια.

Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό και λαμπροφορεμένο
Εκεί ψηλά που περπατείς και χαμηλά λοϊάζεις
Μην είδες, μην αλόγιασες τον αγαπητικό μου
Σε ποιο βουνό να περπατεί σε ποιο μαρμαροβούνι,
Τίνος ματάκια τον κοιτούν και τα δικά μου κλαίγουν
Τίνος χεράκια τον κερνούν και τα δικά μου στέκουν...

Μόλις έφτασαν στο σπίτι της νύφης, άρχισαν πάλι τα παζάρια με τα παπούτσια της νύφης που τα πρόσφερε ο γαμπρός μέσω του αδερφού του, του Γιώργη. Εκείνη έκανε πως τη στένευαν κι ο κουνιάδος έπρεπε να τάξει χρήματα ανάλογα με τη σειρά που είχε, ενώ ο χορός τραγουδούσε:

Βάλε, νύφη μ', βάλε του γαμπρού παπούτσια.

Είν' από την Πόλη κι απ' τη Σαλονίκη...

Το σόι του γαμπρού συνέχισε να τραγουδά:

Δεν ήρθαμε για φάει για πει, ροϊδιά μου, ροϊδιά μου...

Μας είπαν είσαι έμορφη κι ήρθαμε να σε δούμε...

Εμείς εδώ δεν ήρθαμε να φάμε κι να πιούμε

μόνο σας αγαπούσαμε κι ήρθαμε να σας δούμε.

Ξεφώνισε με μια πολύ ψιλή, διαπεραστική φωνή μια συγγένισσα του γαμπρού, η Ζαχαρούλα, χωρίς να την ακολουθήσει κανένας άλλος.

- Ναι, ειρωνεύτηκε ένας άντρας, μον' βάλτε μας γλυκό κρασί!...

- Ου, π' να σκάσεις, χριστιανέ μ', μ' έκανες κι γέλασα, είπε απ' το συμπεθεριό και σκέπασε το στόμα της με τα χέρια της σκύβοντας συνάμα, σα να ντρεπόταν που γέλασε.

Έφαγαν, ήπιαν, τραγούδησαν τραπεζιάτικα:

Δω σε τούτα τα τραπέζια όλο γίτσια κι λουλούδια

όλο γίτσια κι λουλούδια κι τριαντάφυλλα στρωμένα

φύσηξε βοριάς αέρας και μας σκόρπισε τα άνθη.

Σε παρακαλώ, βοριά μου, φύσα σιγανά κι αγάλια...

Αφού τους κέρασαν οι συμπέθεροι, κινήσαν όλοι μαζί τώρα για την εκκλησιά. Μπροστά ο φλάμπουρος, μετά ο νούνος και στη μέση η νύφη με το γαμπρό».

Τι απόγινε στ' αλήθεια αυτός ο θησαυρός;

Έγινε σιάχτη. Τον έκαναν σιάχτη εκείνοι που έκαναν σιάχτη το Ναγκασάκι, τη Χιροσίμα, το Κόσοβο, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και δυναμιτίζουν την Κύπρο, τη Χάγη, τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών: κάθε ανθρώπινη αξία. Ο άνθρωπος πέρασε σε έναν τεχνολογικό νεο-βαρβαρισμό, ο οποίος καταλύει χυδαία «νόμους δι' αιθέρα ουρανίαν τεκνωθέντας ων Όλυμπος πατήρ μόνος». Ο Όλυμπος και τα Πιέρια, ο Δίας και οι κόρες του οι μούσες γέννησαν αυτόν τον πολιτισμό που σήμερα σβήνει. Εδώ σ' αυτά τα βουνά των θεών μας και των μουσών μας τεκνώθηκε. Αυτά είναι η μήτρα του. Γι' αυτό και πήρε το μεγαλείο τους, τη χάρη τους, τη φωτεινότητά τους, τα καθαρά τους περιγράμματα, τη λιτότητά τους, την ειλικρίνειά τους, τη μουσική των ανέμων τους και των ρυακιών τους το άρωμα...

Γι' αυτό κι εμείς που ριζώνουμε σ' αυτά τα βουνά έχουμε πρώτοι στον κόσμο χρέος βαρύ να τον ξανασηκώσουμε...

Φίλες και φίλοι

«Φωνάζτε τα παιδιά του Δία και της Μνημοσύνης να μαζέψουν τη σιάχτη και να τη σπείρουν. Έχει σπέρματα ζωής και αναγέννησης αυτή η σιάχτη», λέει ένας ποιητής. Αν τη σπείρουμε όλοι μαζί, τα παιδιά κι εμείς, θα φυτρώσουν άνθρωποι και πολιτισμός. Και μας χρειάζονται σήμερα περισσότερο από ποτέ άνθρωποι και πολιτισμός.

Τον Δεκέμβριο του 2004 ανακοινώθηκε από την Ελληνική κυβέρνηση η ένταξη της Ελλάδας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Γαλλοφωνίας.

Τι είναι όμως ο δεσμός αυτός και γιατί η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε τη συμμετοχή της σ' αυτόν;

Η Γαλλοφωνία είναι ένας πολιτιστικός αλλά και πολιτικός Οργανισμός τα μέλη της οποίας προωθούν κοινές υποψηφιότητες σε Διεθνείς Οργανισμούς και παίρνουν κοινές θέσεις σε διεθνή ζητήματα. Στο δίκτυο της Γαλλοφωνίας μετέχουν 56 χώρες από τις πέντε ηπείρους. Ο όρος Γαλλοφωνία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1860 από τον Ονεζίμ Ρεκλύ, έναν από τους σπουδαιότερους γάλλους γεωγράφους της εποχής εκείνης. Με τον όρο αυτό θέλησε

Η Ε Λ Λ Α Δ Α μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Γαλλοφωνίας

Μαριάννα Λούκα

Καθηγήτρια Γαλλικής Φιλολογίας

να περιγράψει τη γλωσσική και πολιτιστική κοινότητα που αποτελούσε η Γαλλία με τις αποικίες της. Πίστευε ότι η Γαλλική Επανάσταση του 1789 έπρεπε να γίνει ορόσημο της δημοκρατίας, της ανθρωπίνης αλληλεγγύης και των δικαιωμάτων του ατόμου και με τη χρήση της γαλλικής ήταν εύκολη η πρόσβαση στις διακηρύξεις και τα κείμενα της Γαλλικής επανάστασης.

Παρ' όλα αυτά ο όρος έμεινε ανενεργός για έναν αιώνα περίπου, ώσπου τελικά στην δεκαετία του '60 πραγματοποιήθηκε η τελική σχηματοποίηση και ο ορισμός του ως μια πολιτικο-οικονομική σύμπραξη κρατών, τα οποία διαπνέονται από τα δημοκρατικά ιδεώδη. Σήμερα ο όρος Γαλλοφωνία εμφανίζει πλέον περισσότερες παραμέτρους: Γλωσσικές, γεωπολιτικές, πολιτισμικές, δεσμικές.

Αποτελεί κατά κάποιον τρόπο, σημαιοφόρο των φιλελεύθερων αρχών της Γαλλικής Επανάστασης. Μεταφέρει έναν τρόπο ζωής και σκέψης δικό της, μια πιο ανθρώπινη ιδεολογία ενάντια στην ομοιομορφία. Αναδεικνύεται σε ανοικτή πνευματική κοινότητα ελεύθερων ατόμων, κοινότητα αυτοκατανόησης και σεβασμού της διαφορετικότητας, χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν γνώρισμα και ενισχύονται με την ενεργή συμμετοχή των κρατών μελών.

Η δεσμική Γαλλοφωνία αφορά σε διασκέψεις των αρχηγών κρατών των κυβερνήσεων (Σύνοδοι Κορυφής) που συνέρχονται κάθε δυο χρόνια σε διαφορετική κάθε φορά χώρα και καθορίζουν την κατεύθυνση του κινήματος. Οι φορείς που είναι επιφορτισμένοι με τον προγραμματισμό ανά τομέα είναι πέντε. Το Διακυβερνητικό γραφείο Γαλλοφωνίας, το Πανεπιστημιακό Γραφείο Γαλλοφωνίας, η Διεθνής Οργάνωση δημάρχων και υπευθύνων των γαλλόφωνων μητροπόλεων, το Πανεπιστήμιο Senghor της Αλεξάνδρειας και ο τηλεοπτικός σταθμός TV5.

Πάνω από 500 εκατομμύρια άνθρωποι στις 5 ηπείρους μιλούν την γαλλική γλώσσα από τους οποίους 120 εκατομμύρια την έχουν σαν μητρική τους γλώσσα. Η γαλλική γλώσσα διαθέτει το πλεονέκτημα να είναι διεθνώς αναγνωρισμένη ως η μεγάλη γλώσσα του πολιτισμού, αδιάρρηκτα συνδεδεμένη με αξίες και με κοινωνικά προγράμματα καθολικής εμβέλειας.

Η ελληνική σκέψη είναι παρούσα στην γαλλοφωνία και η Γαλλική γλώσσα τρέφεται από την Ελληνική. Οι δημοκρατικές αξίες και ο ανθρωπισμός που προωθεί η γαλλοφωνία είναι κληρονομιά από την Ελλάδα. Το γεγονός ότι ο πρώτος Ευρωπαϊκός πολιτισμός

γίνεται μέλος της οικογένειας της Γαλλοφωνίας είναι ένα βήμα μεγάλης συμβολικής αξίας και μια μαρτυρία υπέρ της πολιτιστικής ποικιλομορφίας. Παρούσα και στις πέντε ηπείρους η Γαλλοφωνία αποτελείται από ένα μωσαϊκό λαών που πέρα από τις διαφορές τους έχουν σαν κοινό στόχο να δημιουργήσουν αληθινά κράτη δικαίου και να προάγουν την γλωσσική και πολιτιστική ποικιλία. Μεταφέρει ένα μήνυμα δημοκρατίας και οικουμενικότητας σ'όλον

τον κόσμο. Η Ελλάδα εισερχόμενη σε μια διεθνή οικογένεια κρατών αποκτά την πολιτική υποστήριξη που της έλλειπε στους διεθνείς οργανισμούς. Το πρώτο επίτευγμα βοήθειας που έλαβε ήταν ότι με την ψήφο 54 χωρών-μελών της Γαλλοφωνίας κατέλαβε μια θέση στο συμβούλιο ασφαλείας του ΟΗΕ.

Όσον δε αφορά το χώρο της εκπαίδευσης θα υπάρχει διασύνδεση σε διεθνές επίπεδο πανεπιστημίων, ανώτατων εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων, ανάπτυξη της κινητικότητας φοιτητών, διδασκόντων και ερευνητών και ενίσχυση της παγκόσμιας αλληλεγγύης μεταξύ μορφωτικών τμημάτων και πανεπιστημίων διαφορετικών γλωσσικών ομάδων, με στόχο την προαγωγή της γλωσσικής πολυμορφίας.

Μέσω της γαλλικής γλώσσας σήμερα ο Έλληνας μπορεί να βρει μια πνευματική διέξοδο στην μοναξιά της μονοφωνίας και καλείται να προβάλλει την ταυτότητά του με μια ακόμη παγκοσμίως ομιλουμένη γλώσσα. Μπορεί πραγματικά να αισθανθεί πολίτης μιας Ευρώπης πολυγλωσσικής και άρα πολυπολιτισμικής, ενός πλανήτη παγκοσμιοποιημένου αλλά όχι ομοιογενοποιημένου.

Περί γάμου και άλλων τινών στην παλιά Νάουσα

Ευγενία Ζάηλου - Μπασιακούλη

Εκπαιδευτικός

Α' μέρος

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα σε κάθε παραδοσιακή κοινωνία, είναι ο γάμος. Συνδεδεμένος με τα γαμήλια έθιμα, οριοθετεί για το νέο ζευγάρι το τέλος ενός τρόπου ζωής και το ξεκίνημα μιας νέας πορείας, με καινούργιες υποχρεώσεις και δικαιώματα. Στην παλιά ναουσαϊκή κοινωνία, κυρίαρχη θέση μέσα στην οικογένεια είχε ο πατέρας – γεννήτορας, ο οποίος είχε την ευθύνη να τρέφει και να προσιατεύει τα μέλη της, αλλά και να ρυθμίζει την κοινωνική τους αναπαραγωγή. Τα ενήλικα αγόρια, ήταν οι προστάτες των κοριτσιών και δεν επιτρέπονταν να πανιρευτούν πριν αποκαταστήσουν όλες τις αδελφές τους.

Γάμος στη Νάουσα. Αρχές 20ου αι.

Προξενιό

Κατά γενικό κανόνα ο γάμος ήταν έργο προξενιού που άρχιζε πολύ νωρίς, ίσως για να προλάβουν οι οικείοι την εξέγερση της καρδιάς. Η προξενήτρα, έμπειρη ηλικιωμένη γυναίκα, που είχε το ταλέντο να εκθειάζει και να περιγράφει τα «δεδομένα» καλύτερα απ' ότι ήταν στην πραγματικότητα, αναλάμβανε να πάει στο σπίτι της υποψήφιας νύφης, γιατί συνήθως οι γονείς των αγοριών έστελναν το προξενιό. Ιδιαίτερα φρόντιζαν να ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη, να είναι η νύφη «από καλό σόι».

Την προξενήτρα δέχονταν η μητέρα της κοπέλας, άκουγε την πρότασή της και τη μετέφερε στον πατέρα – αφέντη, τον μόνο αρμόδιο για την εκλογή του γαμπρού. Η κόρη δεν συμμετείχε καθόλου στις συζητήσεις και φυσικά δεν ζητούσαν τη γνώμη της. Μετά την καταφατική απάντηση του πατέρα, συντάσσονταν προικοσύμφωνο, το οποίο τις περισσότερες φορές γίνονταν δεκτίο ασυζητητί. Τότε πλέον οι δύο οικογένειες έδιναν «λόγο», για να ακολουθήσει ο επίσημος αρραβώνας.

Πολλές είναι οι περιπτώσεις προξενιού ξενιτεμένων Ναουσαίων στην Αμερική ή την Αίγυπτο, που γινόταν με φωτογραφία. Την τελική απόφαση έπαιρνε ο γαμπρός και πολλές φορές οι αρραβωνιασμένοι συναντιόντουσαν για πρώτη φορά στην εκκλησία.

Δεν ήταν όμως σπάνια και τα παραδείγματα αρραβώνων σε μικρότερη ηλικία, ακόμη και από τη βρεφική. Τέτοιου είδους αρραβώνες για οικονομικούς κυρίως λόγους, παραιτούνται στις εύπορες οικογένειες.

Κοπέλες οι οποίες ξεπερνούσαν το εικοστό πέμπτο έτος, άρχιζαν να θεωρούνται μεγάλο πρόβλημα για την οικογένεια, γιατί δύσκολα θα γύριζε να τις κοιτάξει γαμπρός. Χαραιολογώντας συχνά αποκαλούσαν τα κορίτσια «βουνιές». Προκειμένου να παντρευτούν και να φύγουν από το σπίτι, έλεγαν: «Αει να σηκωθεί η βουνιά απ' το σπίτι!»

Οι ευκατάστατες οικογένειες έπαιρναν στη δούλεψή τους μικρά κορίτσια φτωχών οικογενειών, τα οποία καταγίνονταν με τις δουλειές του σπιτιού, με μόνη αμοιβή τη διατροφή, τη στέγη και το ντύσιμο. Τις αποκαλούσαν «ψυχοκόρες», τις θεωρούσαν σχεδόν συγγενικά τους πρόσωπα και όταν μεγάλωναν, τα αφεντικά τους είχαν την υποχρέωση να τις παντρέψουν.

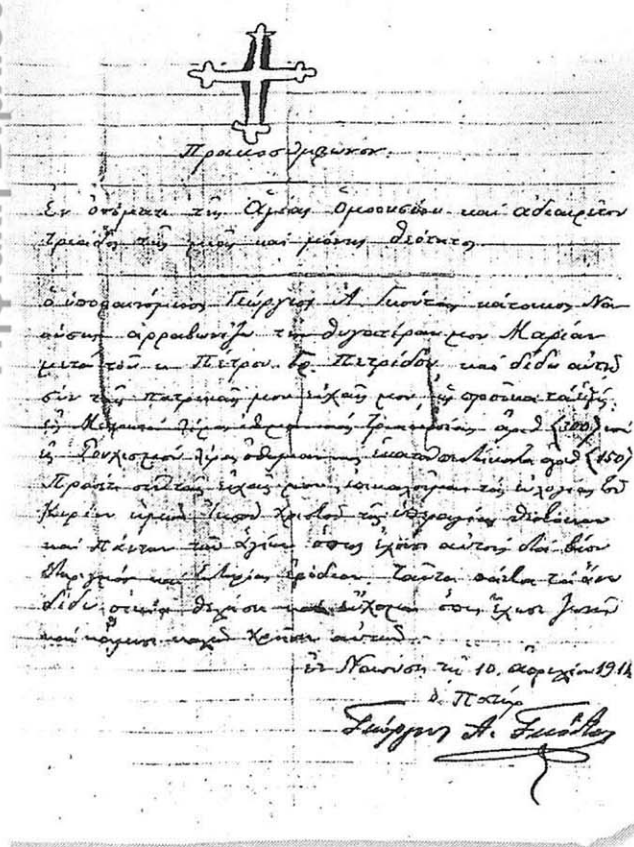
Αρραβώνας

Οι αρραβώνες, όπως και οι γάμοι γίνονταν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Οι περισσότεροι όμως συνηθίζονταν να γίνονται τους χειμερινούς μήνες, όταν οι αγροτικές εργασίες περιορίζονταν, ή τον Σεπτέμβριο, μετά τα κουκούλια και τον ιρύγο, που έρχονταν στις οικογένειες αρκετά χρήματα. Αν μάλιστα ήταν και πανσέληνος σίγουρα θα ήταν στεργιωμένοι.

Για να επισημοποιηθεί ο αρραβώνας, την επόμενη Κυριακή από την ημέρα που «έδιναν λόγο» με τη προξενήτρα, στο σπίτι του γαμπρού μαζεύονταν όλο το σόι, για να ξεπροβοδίσουν στη νύφη τα «αρραβωνιάσματα»: γλυκά και ζαχαρωτά ισοποθετημένα σε κανέσιρι, που γύριζε πίσω στο γαμπρό, με τα αντίστοιχα καλούδια.

Σε δεκαπέντε μέρες, Σάββατο βράδυ, ο γαμπρός με στενούς συγγενείς και φίλους, πήγαινε στο σπίτι της νύφης για τους αρραβώνες. Ανταλλάσσονταν ευχές και όλοι δώριζαν στη νύφη λίρες, χρυσά φλουριά και κωνσταντινάτα, που αργότερα θα στόλιζαν το λαιμό της στο άνοιγμα της ιραχηλιάς.

Όσο κρατούσε ο αρραβώνας, ελάχιστες φορές οι νέοι έβλεπαν ο ένας τον άλλον, και πάντα

με την παρουσία κάποιου μέλους της οικογένειας. Η διάρκεια του ήταν συνήθως 2-3 χρόνια, πολλές φορές όμως και περισσότερο, μια και δεν ήταν ασυνήθιστοι και επταετείς ακόμη αρραβώνες, ώσπου να γίνουν όλα τα χρειζόμενα: να φτιάξει η νύφη τα προικιά της, να τακτοποιηθεί ο γαμπρός ή να αποκαταστήσει τις ανύπαντρες αδελφές.

Για να παντρεύσουν τα κορίτσια, έπρεπε να τους δώσουν προικιά σε ρουχισμό για όλη τη μετέπειτα ζωή τους, ενώ οι πλούσιοι έδιναν και προίκα «νάχτι» σε λίρες. Κτήματα έδιναν ορισμένοι τζορμπατζήδες και όσοι δεν είχαν άρρενες απογόνους. Η προίκιση σε χρήματα εμφανίζεται στη Νάουσα αργότερα, με την οικονομική ανάπτυξη και συσσώρευση κεφαλαίου στις οικογένειες των μεγαλοαστών. Η πατρική περιουσία όμως μεταβιβαζόταν αποκλειστικά στα άρρενα τέκνα, έστω κι αν ήταν ανήλικα.

Τα αγόρια τ'αποκαλούσαν «παιδιά». Όταν ρωτούσαν κάποιο γονέα πόσα παιδιά έχει, απαντούσε για παράδειγμα: δύο παιδιά και τρία κορίτσια. Τα έλεγαν «παιδιά» γιατί είχαν «σταυρό». Ο άντρας έχει «σταυρό», είναι δηλαδή αφέντης. Αυτά ήταν οι διάδοχοι της οικογένειας που έπαιρναν και συνέχιζαν το όνομά της.

Για να αποκτήσουν την προίκα και κυρίως τη νυφιάτικη στολή που πέρα από εντυπωσιακή ήταν και πάρα πολύ ακριβή, δούλευαν χρόνια όλα τα μέλη της οικογένειας. Η φορεσιά είχε συνδεθεί πολύ στενά με την προσωπικότητα της γυναίκας, αποτελούσε την περιουσία της και τη θεωρούσαν πολύτιμο μέρος της προίκας τους. Για τα υπόλοιπα προικιά, ό,τι είχε σχέση με τα υφαντά, δούλευε χρόνια στον αργαλειό – που δεν έλειπε από κανένα νοικοκυριό – όλος ο γυναικείος πληθυσμός του σπιτιού. Τα κορίτσια ύφαιναν και κεντούσαν αδιάκοπα, ώσπου να παντρευτούν. Και μετά άρχιζαν να ετοιμάζουν τα προικιά των δικών τους κοριτσιών! «Οι γυναίκες δένονται με τα έργα των χεριών τους. Στα προικιά αποτυπώνεται η ζωή τους κι όλη τους η ζωή σημαδεύεται από αυτά. Ίσως κανένας άλλος δημιουργός στην παραδοσιακή κοινωνία δεν είναι τόσο ζωικά δεμένος με το έργο του, όσο οι γυναίκες με τα προικιά τους.» (Ν.Σκουτέρη – Διδασκάλου).

Η προικοδοσία στη μορφή παροχής προικιών δηλ. ειδών ρουχισμού και οικοσκευής, που φέρνει η νύφη για να στηθεί το νέο σπιτικό, είναι μέχρι και σήμερα μια πανελλαδική συνήθεια που συνδέεται με το γάμο. Στους τελευταίους αιώνες της τουρκοκρατίας, αλλά κυρίως μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, παρατηρείται μια τάση αύξησης του ποσού της προίκας, σε σύγκριση με τα «προικιά». Η διαπίστωση αυτή γίνεται και στα προικοσύμφωνα των ευπόρων οικογενειών της Νάουσας.

Σε όσες περιπτώσεις η πόλη δέχτηκε τη μαζική εγκατάσταση νέων κατοίκων, δύσκολα τους ενσωμάτωσε στο κοινωνικό «γίγνεσθαι». Για μεγάλο χρονικό διάστημα, μετά τον ανασυνοικισμό που ακολούθησε το Ολοκαύτωμα της πόλης το 1822, σπάνια παντρεύονταν οι παλιοί με τους νέους κατοίκους, μέχρι να επέλθει η απαραίτητη «ζύμωση». Ανάλογα φαινόμενα παρατηρήθηκαν και μετά το 1922, με την εγκατάσταση στη Νάουσα προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο, τους οποίους οι ντόπιοι κάτοικοι, μέχρι και το 1945 τους κρατούσαν σε απόσταση και ελάχιστοι «μικτοί» γάμοι είχαν γίνει.

Όμορφες θεωρούσαν τις άσπρες και τις παχουλές. Τις όμορφες γυναίκες – νύφες τις έλεγαν «ντόμνες» ή «μπουγάτσες». «Μαρί, πήρε μια όμορφη σα ντόμνα» ή «μια άσπρη σα μπουγάτσα». Επίσης την πολύ όμορφη υποψήφια για γάμο γυναίκα την αποκαλούσαν και «φουρτούνα». Έδιναν όπως φαίνεται, μεγάλη βαρύτητα στην εμφάνιση. Δεν ήθελαν νύφη αδύνατη, «σιγγιάρου» και μελαμψή. Είναι χαρακτηριστικός ο στίχος του λαϊκού ποιητή της

Αντώνης Χαραυγής και Μαρία Μπόσκου αρραβωνιασμένοι.

Γρηγόρης Τσιώτης (μετανάστης στην Αμερική)
και Ελένη Μάντζιου 1910.

Νάουσας Κωνσταντούλη:

«... ο ηλικισμός των κοριτσιών,
κρέμεται εις το πάχος
και προξενεί τον έρωτα, αντίμα με το πάθος».

«Τις νύφες ις έψαχναν οι πεθερές, οι πεθεροί.
Να δουν και να ζητήσουν ένα όμορφο κορίτσι,
δεν τους ένοιαζε η προίκα. Για «νάχι» έδιναν
ό,τι είχε ο καθένας. Τα πλούτη δεν τα υπολόγι-
ζαν, γιατί όλες οι οικογένειες δούλευαν στα χτή-
ματά τους και είχαν παράδες. Έμορφη κοίτα-
ζαν να είναι η νύφη και να ταιριάζει στο δικό
τους νιαμάρι. Οι γκρέκισσες Ναουσαίες έπαιρ-
ναν Ναουσαίους, δεν έπαιρναν άλλο μελέτι». (Ελένη Τσιάκου 1995).

«Όλη η οικογένεια αποφάσιζε για τη νύφη
και έστελναν προξενιό. Υπήρχαν όμως περι-
πτώσεις που έδειχναν άλλη νύφη ανι'άλλης.
Έτσι σε κάποιον αρραβώνα παρουσίασαν για
νύφη τη φιλενάδα, που ήταν πιο μικρή,
όμορφη και παχουλή. Το ανιλήφθηκαν
όμως από το σόι και χάλασε το προξενιό».
Άλλοτε πάλι, ο άτυχος γαμπρός έβλεπε για
πρώτη φορά τη νύφη στην εκκλησία. Τότε
αποκαλύπτονταν η απάτη, αλλά ήταν πλέον
αργά. Για να «μπαλώσουν» την κατάσταση
τα πεθερικά, αναγκάζονταν και έδιναν
συμπληρωματικό «νάχι».

Μέχρι και το 1930, προτιμούσαν ις
μικρές (15-16 ετών) νύφες. Όταν όμως στο
μεσοπόλεμο άρχισε η δενδροκαλλιέργεια,
στις χαμηλότερες οικονομικά τάξεις ις ήθε-
λαν λίγο «τρανίτερες» (20-25 ετών), για να
τους βοηθούν στις γεωργικές εργασίες.

Πότε «εχαλάσθη η περίφημος Νάουσα»

Θωμάς Γαβριηλίδης

Φιλόλογος - Συγγραφέας

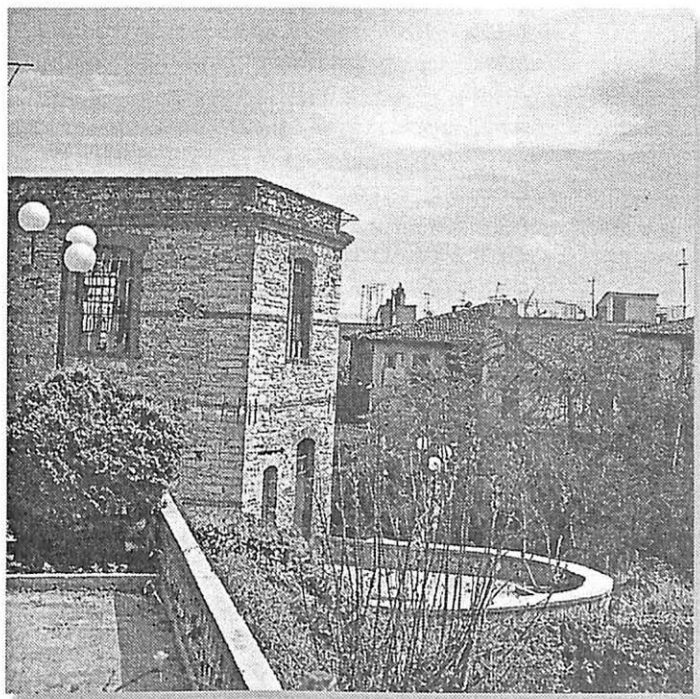
Σύμφωνα με σημείωση του Ε. Ι. Στουγιαννάκη στην *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* (σελ.196) είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η ημερομηνία της αλώσεως της Νάουσας από τα στρατεύματα του Αβδούλ Λουμπούτ πασά, βαλή της Θεσσαλονίκης, το 1822: «*Δυσκαθόριστος είναι η ημερομηνία της αλώσεως της πόλεως (Ναούσης). Ο μακαρίτης Πλαταρίδης (συνεχίζει ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης) εξέλαβε την 5ην προς την 6ην Απριλίου (ως νύκτα της αλώσεως της Νάουσας) και επ' αυτής έστησεν όλον το χρονολογικόν οικοδόμημα.*»

Είναι βέβαια γνωστό ότι πριν απ' τον Δ. Πλαταρίδη (του οποίου το σχέδιασμα αποτέλεσε τη βάση της *Ιστορίας της Πόλεως Ναούσης* που εξέδωσε το 1924 στην Έδεσσα ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης) ο Ν. Γ. Φιλιππίδης στην ιστορική πραγματεία του *Η επανάσταση και η καταστροφή της Ναούσης* (ομιλία στον Παρνασσό της Αθήνας 1879, έκδοση στην Αθήνα, 1881) την 6η Απριλίου, ημέρα Πέμπτη της Διακαινησίμου κατέγραψε ως ημέρα άλωσης της Νάουσας και την 8η Απριλίου 1822, ημέρα Σάββατο (πριν από την Κυριακή του Θωμά), ως ημέρα της εξέδου του Ζαφειράκη, των συμπολεμιστών και των οικογενειών τους από τον «Παλιόν πύργον», ο οποίος είχε μείνει απόρρητος για τρεις περίπου μέρες μετά την άλωση της Νάουσας, της 6ης Απριλίου συμπεριλαμβανομένης. Κατά τις τρεις αυτές ημέρες, 6-8 Απριλίου, με το παλιό ημερολόγιο, συνέβη και το γεγονός της πτώσεως των ηρωίδων της Νάουσας στο μεγάλο καταρράχτη της Αράπιτσας, στην περιοχή των Στουμπάνων, όπου βρισκόταν και ο πύργος του Ζαφειράκη.

Από τον Ν. Γ. Φιλιππίδη πληροφορούμαστε επίσης ότι «ο στρατάρχης (Αβδούλ Αμπντού) όστις μέχρι της Κυριακής του Θωμά (9 Απριλίου 1822, π.ημ.) έμενεν εστρατοπεδευμένος έξω της Ναούσης απεφάσισε τέλος να εισέλθει εις την πόλιν ακολουθούμενος

υπό της ακολουθίας του».

Ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης, όπως συμπεραίνεται και από τη σημείωση (σελ. 196), που προαναφέρθηκε, δεν δέχεται ως χρονολογία της άλωσης της Νάουσας τη νύχτα της 5ης προς την 6ην Απριλίου του 1822 (την οποία δεχόταν ο Δ. Πλαταρίδης) επηρεασμένος από δύο ενθυμήσεις, που είχε υπόψη του,

Νάουσα, Αράπιτσα.

και από έγγραφα του Αρχείου του τουρκικού Ιεροδικείου Βεροίας, τα οποία παραθέτει σε μετάφραση, πλην ενός σε σημειώσεις των σελίδων 158-159, 186-187, 189, 196, 217, 218.

Η πρώτη από τις ενθυμήσεις αυτές, η γραμμένη από το χέρι του Έδεσσαίου ιερέα Αναστασίου Ιωάννου, αναφέρει ως χρονολογία της άλωσης της Νάουσας την 13η Απριλίου 1822, ενώ η δεύτερη, όχι ιδιόχειρη,

που ήταν γραμμένη σε εκκλησιαστικό βιβλίο του Παπαντωνίου, εφημέριου Παναγιωπούλας (Νάουσας), ανέφερε ως χρονολογία της άλωσης της Νάουσας την 12η Απριλίου του 1822.

Το έγγραφο του Αρχείου του Ιεροδικείου της Βέροιας, που είχε υπόψη του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης, ήταν το σχετικό με το διορισμό από τον Αβδούλ Λουμπούτ πασά νέου καδή στη Νάουσα, σε αντικατάσταση εκείνου (του ναϊτή) που είχε σκοτωθεί από επαναστάτες της Νάουσας. Η αραβική χρονολογία του εγγράφου αυτού στην ελληνική του μετάφραση (αυτήν που είχε υπόψη του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης) είχε αποδοθεί ως αντίστοιχη με την 12η Απριλίου του 1822, προφανώς με το παλιό ημερολόγιο. Επειδή λοιπόν ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης, όπως φαίνεται, θεώρησε τη 12η Απριλίου 1822, του προαναφερθέντος εγγράφου του Α.Ι.Β. ως χρονικό όριο πριν από το οποίο έπρεπε να τοποθετηθεί η άλωση της Νάουσας, αλλά και ότι δεν έπρεπε να απομακρυνθεί πολύ από τις χρονολογίες των ενθυμήσεων που είχε υπόψη του, συνεπέρανε ότι η Νάουσα αλώθηκε τη νύχτα της 10ης προς την 11ην Απριλίου 1822 και πάνω σε αυτήν δεμελίωσε το χρονολόγιό του.

Το έγγραφο του Αρχείου Ιεροδικείου Βεροίας (περί διορισμού νέου καδή στη Νάουσα από τον Λουμπούτ πασά), αυτό που επηρέασε τους υπολογισμούς του Ε. Ι. Στουγιαννάκη, τους σχετικούς με τον προσδιορισμό της χρονολογίας της άλωσης της Νάουσας, στο έργο του ιστορικού Ι. Κ. Βασδραβέλλη *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β' Αρχείου Βεροίας-Ναούσης 1598-1886*, Θεσσαλονίκη 1954, έχει χρονολογία 22 Απριλίου 1822, με το νέο ημερολόγιο προφανώς που αντιστοιχεί με την 9η Απριλίου 1822, με το παλιό ημερολόγιο, και όχι με την 12η Απριλίου 1822 (π.ημ.) την οποία είχε υπόψη του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης. Αν λοιπόν η «νέα» χρονολογία (η 9η Απριλίου 1822) είναι η σωστή και η παλιά, εκείνη που είχε υπόψη του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης ήταν λανθασμένη, τότε αντιλαμβανόμαστε ότι όλο το χρονολόγιο του Ε. Ι. Στουγιαννάκη στηρίχτηκε πάνω σε λανθασμένη βάση.

Για την ιστορία του πράγματος σημειώνουμε ότι ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης με βάση τη χρονολογία 10-11 Απριλίου 1822 (π.ημ.), χρονολογία της άλωσης της Νάουσας κατά την άποψή του, τοποθετεί την έξοδο του Ζαφειράκη από τον πύργο του στις 12 Απριλίου 1822, την ημέρα, που κατά την άποψή του επίσης, μπήκε ο Λουμπούτ πασάς στη Νάουσα και διόρισε το νέο καδή, ενώ την επόμενη, τη 13η Απριλίου 1822 θεωρεί ως ημέρα που έγινε η σφαγή των

Ναουσαίων στο Κιόσκι και η λεηλασία και καταστροφή των γύρω από τη Νάουσα χωριών.

Στη συνέχεια μαζί με τις ενθυμήσεις που είχε υπόψη του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης, τις σχετικές με την άλωση της Νάουσας παρουσιάζονται και κάποιες άλλες, επίσης σχετικές με το ίδιο γεγονός, για πληρέστερη ενημέρωση των φίλων αναγνωστών και εξαγωγή κάποιων πρώτων συμπερασμάτων μετά το σχολιασμό τους αλλά και οι περιλήψεις δύο εγγράφων του Αρχείου του Ιερ. Βερ. από αυτά που παρατίθενται από τον Ε. Ι. Στουγιαννάκη στις σημειώσεις της *Ιστορίας της πόλεως Ναούσης* (που προαναφέρθηκαν) και που υπάρχουν επίσης στο έργο *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β' Αρχείου Βεροίας-Ναούσης 1598-1886*, Θεσσαλονίκη 1954, του Ι. Κ. Βασδραβέλλη, για την εξαγωγή των τελικών συμπερασμάτων αυτού του σημειώματος, διότι έκρινα ότι μπορούσα να θεωρήσω αξιόπιστες τις χρονολογίες τους, παρά τους αρχικούς μου δισταγμούς, που οφείλονταν σε αμφισβήτηση της αξιοπιστίας των χρονολογιών που συνοδεύουν τις μεταφράσεις των εγγράφων των Α.Ι.Β. στα έργα του Ι. Κ. Βασδραβέλλη *Ιστορικό Αρχείο Βέροιας Εκλογαί*, Θεσσαλονίκη 1942, και *Οι Μακεδόνες εις τους υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνας 1796-1832*, Θεσσαλονίκη 1940 (β' εκδ. 1950, γ' εκδ. 1967), επειδή παρατήρησα ότι οι χρονολογίες των δύο αυτών εγγράφων του Α.Ι.Β. αλλά και των άλλων που αναφέρονται από τον Ε. Ι. Στουγιαννάκη στην *Ιστορία της Πόλεως Ναούσης* (α' έκδοση, Έδεσσα 1924, β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1976) ή είναι εντελώς ίδιες με εκείνες των ίδιων εγγράφων, που περιλαμβάνονται στο έργο του Ι. Κ. Βασδραβέλλη *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β' Αρχείου Βεροίας-Ναούσης 1598-1886*, Θεσσαλονίκη 1954 (π.χ. η χρονολογία 21 Απριλίου 1822 της διαταγής του βαλή Θεσσαλονίκης για την καταδίωξη των διαφυγόντων στο Βέρμιο αρχηγών της επανάστασης της Νάουσας) ή διαφέρουν μόνο κατά μία μέρα (π.χ. η χρονολογία της διαταγής του βαλή Θεσσαλονίκης για τον αποκλεισμό της Νάουσας, που κατά τον Στουγιαννάκη είναι η 5η Απριλίου 1822, ενώ κατά τον Βασδραβέλλη η 6η Απριλίου 1822).

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ

1. «**1822 Απριλίου 13** έγινεν η θλιβερά καταστροφή της Ναούσης πανιελεί αφανισμού υπο του απηνεσιάτου Αμπαλαμπούτ πασιά, Σελανίκ Βαλεσή. Εκαραιομήθησαν άνδρες 170 και εσκληρώθησαν γυναίκες, παιδιά υπέρ πέντε χιλιάδες. Και η θυγάτηρ

μου Αικατερίνα εκεί ούσα μετά του ανδρός αυτής αιχμαλωτίσθη μεγάλη, και δια την εξαγοράν της με τα δύο της παιδιά Γιαννάκην και Κωνσταντίνον (επειδή η θυγάτηρ της Λέντισω με την θείαν της Σμαράγδω υπ' άλλων Γκέγκιδων αιχμαλωτίσθησαν) έδωκα τέσσαρας χιλιάδας γρόσια και εξ' αιτίας των ο Αμπαλαμπούτι με εφυλάκισεν εις Θεσσαλονίκην μήνας τέσσαρας ήμισυ και μου επήρεν ιζερεμέν γρ.10.500, χωρίς των εξόδων του μπουμπασίρη».

Για την παραπάνω ενθύμηση, σύντομο χρονικό, ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης στην *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* (σελίδες 196 και 229) σημειώνει ότι είναι «ιδόχειρον σημείωμα του Εδεσσαίου Ιερέως Αναστασίου Ιωάννου δημοσιευμένο στην *Επετηρίδα Παρνασσού*, ΣΤ.Η', σ. 197 και του Ν. Ελληνομνήμονα του Λάμπρου Ζ', σ. 164».

Η ενθύμηση του Εδεσσαίου Αναστασίου Ιωάννου είναι τόσο εύγλωττη, που δε χρειάζεται κανένα σχολιασμό. Ας σημειωθεί όμως ότι η φράση «εσκληρώθησαν γυναίκες, παιδιά υπέρ πέντε χιλιάδες» θυμίζει τους στίχους των τραγουδιών (μοιρολογιών) του χαλασμού της Νάουσας «πήραν μανούλες με παιδιά και πεθερές με νύφες», που παρόλο που είναι κοινός σε πολλά παρόμοια δημοτικά τραγούδια και άλλων περιοχών της Ελλάδας, δεν είναι ένα απλό ποιητικό δημιούργημα, αλλά μαρτυρεί την ιστορική αλήθεια.

2. «1822 Μαρτίου 30 τη αγία και Μεγάλη Πέμπτη έγινεν η αρχή του τραγικού δράματος, του εξαφανίσαντος άπαντα τα περί την Βέροϊαν ιερά καταγώγια και χωρία και προπάντων την περίφημον Νάουσαν, τη 13 Απριλίου, ημέρα Πέμπτη».

3. «1822, Μαρτίου 21, την Μεγάλη Πέμπτη έκαυσαν το Ιερόν μοναστήριον του Τιμίου Προδρόμου της σκήτεως Βέροϊας και τα λοιπά, όλα τα μοναστήρια. **Μετά ταύτα έκαυσαν και την Νάουσαν.** Εφονεύθησαν πολλοί άνθρωποι και αιχμαλωτίσθησαν. Εχάλασαν και από την Βέροϊαν πολλούς. Όσον από έξοδα τόσον και από σφαγήν έγινε μεγάλος θρήνος και διωγμός εις τους Χριστιανούς από τους Οθωμανούς».

4. «Έτος 1822, Απριλίου 14, ημέρα Πέμπτη, εχαλάσθη η περίφημος Νάουσα, βασιλεύοντος σουλτάν Μωαμούτης υπό Αλομπούτη πασιά, κι Ζαφειράκη προεστού, κι εκόπησαν άνδρες πολλοί κι γυναίκες κι παιδιά. Εις αυτών τον χρόνον έκαψαν κι τον Τίμιον Πρόδρομον και Τοβρά κι Καλλίπειρα κι έτερες εκκλησίας διά προφάσεως κλεπτών. Κι εχάλασαν κι τους Βεροϊαίους εις Θεσσαλονίκην».

5. «Χαλασμός της Νάουσας. Έτος 1822, Απριλίου 12. Έκοπιεν ο Λουμπούτι πασάς τους άνδρας ωσάν όρνιδας, ταις γυναίκες και

τα κορίτσια σκλάβες».

6. «1822: Απριλίου: 10, ώτας χαλάστηκεν η Νηάωστα κ(αι) τα μοναστήρια» (παρουσιάζεται όπως είναι γραμμένη με τα ορθογραφικά της λάθη).

7. «Όταν έγινεν ο πόλεμος εις την Νάστιαν ήρθιν ο Λόπτα πασάς και χάλασιν την Νάστιαν κι έγινεν μεγάλο κακό, έτος 1822».

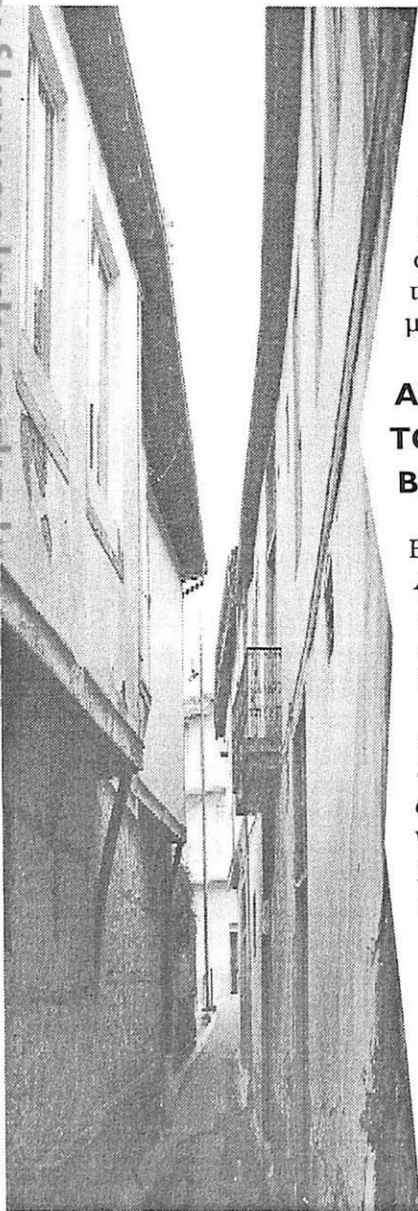
ΣΧΟΛΙΑ

1. Από τις ενθυμήσεις (σύντομα χρονικά) που είναι γραμμένες σε παράφυλλα εκκλησιαστικών ιδίως βιβλίων, την πρώτη και την Πέμπτη τις μεταφέρω εδώ από την *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* (σελίδα 229) του Ε. Ι. Στουγιαννάκη. τη δεύτερη την τρίτη και την έκτη από την ομιλία του Γ. Χ. Χιονίδη στην Εταιρεία Φίλων του Πολεμικού Μουσείου *Η Νάουσα, η επανάσταση και ο χαλασμός της το 1822* (Αθήνα 1992, σελ.13), ενώ την τέταρτη και την έβδομη από το βιβλίο μου *Νάουσαν ακρότομον... πέτραι - Ναουσαϊκά σημειώματα* (Νάουσα 2001, σελίδες 65 και 66).

2. Από τις επτά ενθυμήσεις που παρουσιάστηκαν πιο πάνω μόνο στις πέντε (1η, 2η, 4η, 5η, 6η) σημειώνεται ημερομηνία του χαλασμού της Νάουσας. Από τις πέντε αυτές στις δύο (1η και 2η) παρουσιάζεται ως ημερομηνία του χαλασμού η 13η Απριλίου που ήταν ημέρα Πέμπτη, σύμφωνα με τη δεύτερη ενθύμηση (και όντως ήταν Πέμπτη, εφόσον η Κυριακή του Πάσχα του 1822 ήταν η 2 Απριλίου). Αλλά και σύμφωνα με την τέταρτη ενθύμηση ο χαλασμός της Νάουσας έγινε ημέρα Πέμπτη, μόνο που σ' αυτήν από λάθος εκείνου μάλλον που θέλησε να «ξαναπατήσει» τα γράμματα της ενθύμησης για να γίνουν πιο έντονα γράφηκε ο αριθμός 14 αντί του ορθού 13.

Από τις πέντε λοιπόν ενθυμήσεις, που φέρουν ημερομηνία του χαλασμού της Νάουσας, οι τρεις τον ισοποθετούν στην Πέμπτη (μετά την Κυριακή του Θωμά) 13 Απριλίου του 1822, ενώ από τις άλλες δύο η μία (η 5η) τον ισοποθετεί στις 12 Απριλίου και η άλλη (η 6η) στις 10 Απριλίου, (ημέρα Δευτέρα μετά την Κυριακή του Θωμά)

Στην έβδομη ενθύμηση αναφέρεται μόνο το έτος του χαλασμού (το 1822), ενώ στην τρίτη αναφέρεται ως χρονολογία μετά την οποία έγινε η καταστροφή (το κάψιμο) της Νάουσας η Μεγάλη Πέμπτη, 21 Μαρτίου 1822, αντί του ορθού 30 Μαρτίου 1822, όπως αναγράφεται στη δεύτερη ενθύμηση, με την επισήμανση μάλιστα ότι η ημέρα αυτή ήταν «η αρχή του τραγικού δράματος του εξαφανίσαντος... και προπάντων την περίφημον Νάουσαν».

Νάουσα

Πότε λοιπόν αλώθηκε η Νάουσα; Τη νύχτα της 5ης προς την 6ην Απριλίου (Πέμπτη της Διακαινησίμου), σύμφωνα με τους συγγραφείς Ν. Γ. Φιλιππίδη και Δ.

Πλαταρίδη ή τη νύχτα της 10ης προς την 11ην (μετά την Κυριακή του Θωμά) σύμφωνα με το συγγραφέα Ε. Ι. Σιτουγιαννάκη ή μια από τις μέρες 10, 12, 13 Απριλίου 1822 σύμφωνα με τις ενδυμήσεις των συγχρόνων ενδυματογράφων;

ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΔΙΚΕΙΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Α-Ιωάννου Κ. Βασοδράβηλη *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β' Αρχείου Βεροίας - Νάουσας 1598-1886* Θεσσαλονίκη 1954:

1. α.α.307, σελ.290 «Διαταγή του βαλή Θεσσαλονίκης περί αποκοπής των συγκοινωνιών της επαναστατημένης Ναούσης. Χρονολογία: 14 Ρετζέπ 1237=6 Απριλίου 1822».

2. -α.α.310, σελ.291 «Διαταγή του βαλή Θεσσαλονίκης περί καταδιώξεως των εις το Βέρμιον καταφυγόντων αρχηγών της επαναστάσεως Ν α ο υ σ η ς . Χρονολογία: 29

Ρετζέπ 1237=21 Απριλίου 1822».

Β -Ευσταθίου Ι. Σιτουγιαννάκη *Ιστορία της πόλεως Ναούσης από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822* (κατά ανέκδοτον σχεδιάσμα Δ. Πλατουρίδου), α' εκδ., Έδεσσα 1924, β' εκδ. Θεσσαλονίκη 1976:

1. -σελ.187, σημ. «...Ούτως αναγκαζόμενοι όπως επισπεύσωμεν τας κατ' αυτής (της Ναούσης) επιχειρήσεις απεφασίσασμεν να περισφίζωμεν και πολιορκήσωμεν τούτους τελείως. Προς ιον σκοπόν τούτον διετάχθη... ο Αβδούλ Μπακή Αγάς... (ο οποίος) θέλει ενεργήσει καιάληψιν όλων των εις τα περίξ όρη αγουσών οδών, αποκόπιων ούτω πάσαν

συγκοινωνίαν των επαναστατών εκείθεν... Εγγράφη εκ του Διβανίου Θεσσαλονίκης και εν τω Σιρατοπέδω της Ναούσης τη 13η του μηνός Ρετζέπ, εν έτει 1237 ήτοι τη 5η Απριλίου 1822».

2. -σελ.217, σημ. «Διαταγή του Μεμέτ Εμίν (Εμπού Λουμπούτι) πασιά περί τελέσεως δοξολογίας και πανηγύρεως υπο των Πιστών επι τη πτώσει της Ναούσης... Εν τούτοις οι άπιστοι... αρχηγοί των επωφελούμενοι του σκοπού της νυκτός εγκατέλειψαν μετά των οπαδών των τας οχυράς θέσεις... και ειράπησαν προς τα περίξ όρη κατορθώσαντες δυστυχώς να διαφύγωσι προς στιγμήν...». Είτα λέγει ότι ελπίζει εις την σύλληψιν αυτών, αφού ήδη ενίσχυσε τα καταδιωκτικά αποσπάσματα... (Ημερομ. 21 Απριλίου).

ΣΧΟΛΙΑ

Στη δέα της χρονολογίας 6 Απριλίου 1822 έμεινα έκπληκτος εξαιτίας της σύμπτωσής της με εκείνην της άλωσης της Νάουσας κατά τον Ν. Γ. Φιλιππίδη. Όμως του Φιλιππίδη η χρονολογία είναι σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο, ενώ αυτή της μετάφρασης των Αρχείων Ιεροδικείου Βέροιας είναι σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο, όπως συμπεραίνεται από τα προλεγόμενα του Ι. Κ. Βασοδράβηλη στο προαναφερθέν έργο του, στα οποία μεταξύ, των άλλων γράφει ότι «Διά τον υπολογισμόν της μεταφοράς των χρονολογιών εχρησιμοποίησα επίσης το έργον του Γερμανού καθηγητού Dr Hans Lietzmann».

Ο υπολογισμός της μεταφοράς λοιπόν των χρονολογιών από το αραβικό ημερολόγιο των εγγράφων του τουρκικού Ιεροδικείου Βέροιας στο χριστιανικό ημερολόγιο έγινε από έναν Γερμανό (Ευρωπαίο) και ήταν φυσικό να γίνει στο νέο ημερολόγιο (το Γρηγοριανό) και όχι στο Ιουλιανό (το παλιό) που ίσχυε ακόμη (το 1822 και ως το 1923) στην Ελλάδα.

Η 6 Απριλίου του 1822 του νέου ημερολογίου αντιστοιχεί με την 24 Μαρτίου 1822 με το παλιό ημερολόγιο. Η σημασία του εγγράφου αυτού του Ιεροδικείου Βέροιας, το οποίο αναφέρεται στην αποκοπή των συγκοινωνιών της επαναστατημένης Νάουσας, είναι μεγάλη, γιατί αποτελεί το χρονικό όριο μετά το οποίο πρέπει να τοποθετηθεί η ημέρα της άλωσης της Νάουσας από σιραιεύματα του Αβδούλ Λουμπούτι πασά (termimus post quem).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η χρονολογία αυτή (24 Μαρτίου 1822), ενώ δεν απέχει πολύ από τη χρονολογία 30 Μαρτίου 1822, την οποία η δεύτερη ενθύμηση χαρακτηρίζει

ως «*αρχή του τραγικού δράματος του εξαφανισάντιος... την περίφημον Νάουσαν*», είναι ίδια με εκείνην που ο Φιλιππίδης θεωρεί ως αρχή της πολιορκίας της Νάουσας.

Το Αρχείο όμως του Ιεροδικείου Βέροιας (αυτό που σε μετάφραση έχουμε υπόψη μας) δε μας δίνει μόνο το «*terminus post quem*» αλλά, ευτυχώς, και το «*terminus ante quem*» δηλαδή τη χρονολογία πριν από την οποία αλώθηκε η Νάουσα, που είναι εκείνη του δεύτερου εγγράφου, περίληψη του οποίου παρουσιάστηκε πιο πάνω, δηλαδή η 21 Απριλίου 1822 (ν.η.μ.), η οποία αντιστοιχεί με την χρονολογία 8 Απριλίου 1822 του παλιού ημερολογίου.

Σύμφωνα λοιπόν με το «*terminus ante quem*» που μας δίνει το Αρχείο του τουρκικού Ιεροδικείου Βέροιας η Νάουσα πρέπει να αλώθηκε πριν από τις 8 Απριλίου 1822, δηλαδή πριν από την ημερομηνία, που σύμφωνα με τον Ν. Φιλιππίδη έγινε η έξοδος του Ζαφειράκη.

Είναι προφανές ότι η χρονολογία αυτή οδηγεί στην επιβεβαίωση των όσων σχετικά έγραψε ο Ν. Γ. Φιλιππίδης το 1879 στην ιστορική πραγματεία του για την επανάσταση και την καταστροφή της Νάουσας, ο οποίος λέει ότι την 8η Απριλίου 1822, ημέρα Σάββατο (πριν από την Κυριακή του Θωμά «*το λυκαυκές, ενώ νήδυμος ύπνος κατείχε τους πολιορκητάς*») έκανε ο Ζαφειράκης την ηρωική έξοδο από τον πύργο του, με συνέπεια να ολοκληρωθεί η άλωση της Νάουσας, που είχε αρχίσει στις 6 Απριλίου 1822, ημέρα Πέμπτη της Διακαινησίμου.

Την ίδια μέρα, 8 Απριλίου 1822, σύμφωνα με ναουσαϊκή παράδοση, έπεσαν και οι ηρωίδες γυναίκες της Νάουσας μέσα στο βάραθρο του μεγάλου καταρράχτη των Στουμπανών. Η χρονολογία αυτή, η 8 Απριλίου 1822, με το παλιό ημερολόγιο, αντιστοιχεί με την 21 Απριλίου του 1822 (ν.η.μ.), ενώ η 6 Απριλίου 1822 (π.η.μ.) με την 19 Απριλίου του νέου ημερολογίου (6+13=19, 8+13=21).

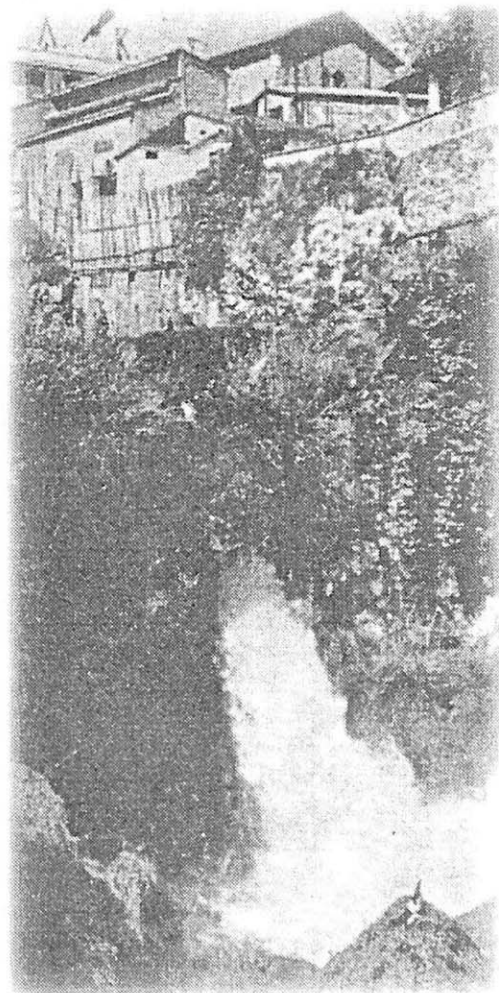
Σύμφωνα με τα παραπάνω οι χρονολογίες των ενθυμήσεων 10, 12 και 13 Απριλίου του 1822 δε μας δίνουν την χρονολογία της άλωσης της Νάουσας αλλά τις χρονολογίες της σφαγής και των απαγχονισμών των Ναουσαίων στο Κιόσκι και των καταστροφών και λεηλασιών των χωριών του Βερμίου που βοήθησαν τους επαναστάτες της Νάουσας.

Η απόλυτη σχεδόν σύμπτωση των χρονολογιών που κατέγραψε ο Ν. Γ. Φιλιππίδης με εκείνες των εγγράφων του Αρχείου του Ιεροδικείου Βέροιας σχετικά με την αρχή της πολιορκίας της Νάουσας, που αρχίζει (ουσιαστικά) με τον αποκλεισμό της στις 24 Μαρτίου 1822 και (σχετικά) με τη διαταγή

καταδίωξης των αρχηγών της επανάστασης της Νάουσας την 8η Απριλίου, ημέρας εξόδου του Ζαφειράκη από τον πύργο του και από τη Νάουσα, δεν μπορεί να περάσει ασχολίαστη, γιατί δίνει τη δυνατότητα να υποθέσει κάποιος ότι ο Ν. Γ. Φιλιππίδης μπορούσε να έχει κάποια πρόσβαση στα Αρχεία του Ιεροδικείου Βέροιας, προσωπικά ή μέσω κάποιου γνωστού ή φίλου, εφόσον είναι γνωστό ότι όλες οι πόρτες ανοίγουν με το *κατάλληλο* «μπαχτσίον» (το γνωστό μας τώρα φακελάκι) ή ότι οι πληροφοριοδότες του, οι αυτόπτες μάρτυρες *Ναουσαίοι* είχαν πολύ ισχυρή μνήμη.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ούτε ο Ι. Κ. Βασδραβέλλης γράφει ξεκάθαρα σε ποιο ημερολόγιο (νέο ή παλιό) είναι οι χριστιανικές χρονολογίες των μεταφρασμένων εγγράφων του Αρχείου Ιεροδικείου Βέροιας, που περιλαμβάνονται στο προαναφερθέν έργο του, αλλά καλύπτεται πίσω από το έργο του γερμανού καθηγητή Dr Hans Lietzmann, που χρησιμοποίησε, ούτε ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης, παρόλου που αναφέρει στον πρόλογό του το όνομα του μεταφραστή Σωκ. Αναγνωσιδίδη και ότι αυτός (ο Αναγνωσιδίδης) είχε συνοδεύσει τις μεταφράσεις του με αρκετές διασαφητικές και αξιόλογες ιστορικές σημειώσεις. Έχω μάλιστα την εντύπωση ότι ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης θεωρεί σαν αυτονόητη τη χρήση μόνο του παλαιού ημερολογίου και δεν κάνει καμία διάκριση με συνέπεια να επικρατεί κάποια σύγχυση στο χρονολόγιό του.

Αν οι χρονολογίες 6 Απριλίου 1822 και 21 Απριλίου 1822 των μεταφρασμένων εγγρά-

Νάουσα, ο μεγάλος καταρράκτης των Στουμπανών.

φων του Α.Ι.Β. οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από τον γράφοντα ως όρια μέσα στα οποία έγινε ο αποκλεισμός, η άλωση και ο χαλασμός της Νάουσας, θεωρηθούν ότι ανήκουν στο παλιό ημερολόγιο, όπως μάλλον αφήνει να εννοηθεί ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης τότε τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά, εφόσον το χρονολόγιο των Φιλιππίδη - Πλαταρίδη ανατρέπεται και ενισχύεται το χρονολόγιο του Στουγιαννάκη, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, βασίζεται στη χρονολογία 12 Απριλίου 1822 (π.ημ.) της μετάφρασης, που αυτός είχε υπόψη του, του εγγράφου των Α.Ι.Β. του σχετικού με τον διορισμό από το βαλή Θεσσαλονίκης νέου καδή στη Νάουσα, η οποία (χρονολογία) είναι η μόνη από τις σχετικές με το χαλασμό της Νάουσας που παρουσιάζει διαφορά (φαινομενικά) δέκα ημερών από τη χρονολογία 22 Απριλίου 1822 του ιδίου εγγράφου στο προαναφερθέν έργο του Ι. Κ. Βασδραβέλλη. Η χρονολογική αυτή διαφορά χαρακτηρίζεται ως φαινομενική γιατί, αν ληφθεί υπόψη η ανισοτιχία της χρονολογίας 22 Απριλίου 1822 (ν.ημ.) με την 9η Απριλίου 1822 (π.ημ.), τότε η διαφορά της από την 12 Απριλίου 1822, την οποία ο Ι. Ε. Στουγιαννάκης θεωρεί προφανώς ότι ανήκει στο παλιό ημερολόγιο, είναι μόνο 3 ημερών.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να σημειώσουμε ότι αν για τη μεταφορά των χρονολογιών από το παλιό στο νέο ημερολόγιο ή και ανίστροφα δεν προσθαφαιρέσουμε 13 αλλά 12 ημέρες, κάτι που θεωρείται σωστό για το 1822, τότε οι χρονολογίες του χαλασμού της Νάουσας αυξομειώνονται κατά μία ημέρα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ανακεφαλαιώνοντας σημειώνω ότι σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η Νάουσα αλώθηκε από το βαλή Θεσσαλονίκης Αβδούλ Λουμπούτ πασά στις 6 Απριλίου 1822, ημέρα Πέμπτη της Διακαινησίμου – με το παλιό ημερολόγιο, δηλαδή στις 18 ή 19 Απριλίου – με το νέο ημερολόγιο-.

Η έξοδος του Ζαφειράκη η πτώση των γυναικών στην Αράπιτσα και η σύλληψη των γυναικοπαίδων, τα οποία ήταν μαζί με το Ζαφειράκη ως την περιοχή του Σελιού, έγιναν στις 8 Απριλίου 1822- με το παλιό ημερολόγιο-, δηλαδή στις 20 ή 21 Απριλίου – με το νέο ημερολόγιο-.

Η είσοδος του Αβδούλ Λουμπούτ πασά στη Νάουσα, ο διορισμός νέου καδή και η αποστολή των οικογενειών Ζαφειράκη, Καρατάσου, Γάτσου στη Θεσσαλονίκη έγιναν στις 9 Απριλίου 1822, Κυριακή του Θωμά, δηλαδή στις 21 ή 22 Απριλίου, με το νέο ημερολόγιο.

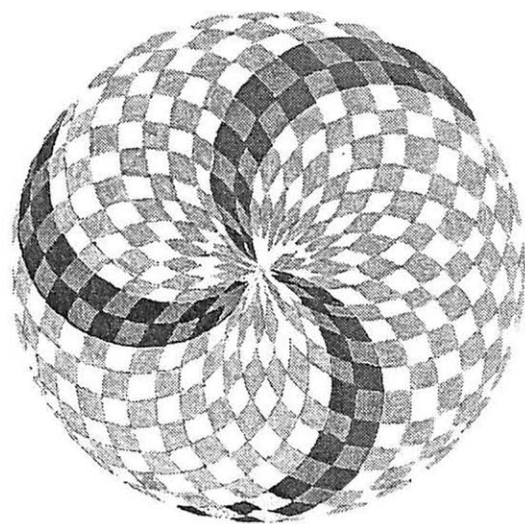
Οι σφαγές και οι απαγχονισμοί στο Κιόσκι με τις οποίες ολοκληρώθηκε (τρόπος του λέγειν) το ολοκαύτωμα της Νάουσας, έγιναν τις ημέρες 11-13 Απριλίου με το παλιό ημερολόγιο, δηλαδή στις 23 ή 24 Απριλίου – 25 ή 26 Απριλίου με το νέο ημερολόγιο.

Η 13η Απριλίου 1822 (π.ημ.) είναι, όπως φαίνεται, η ημέρα της αποκορύφωσης του ολοκαυτώματος της Νάουσας, η ημέρα που περισσότερο απ' όλες τις άλλες χαράχτηκε βαθιά στη θύμηση των ανθρώπων που έζησαν τις τραγικές εκείνες ημέρες και επέζησαν της συμφοράς και του χαλασμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ν. Γ. Φιλιππίδη, *Η Επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης*, Ιστορική πραγματεία, Αθήνα 1981.
2. Ε. Ι. Στουγιαννάκη, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, Θεσσαλονίκη 1976 (β' έκδοση).
3. Ι. Κ. Βασδραβέλλη, *Ιστορικών Αρχείων Βεροίας, Εκλογαί*, Θεσσαλονίκη 1942. *Οι Μακεδόνες κατά την επανάσταση του 1821*, Θεσσαλονίκη 1967 (3η έκδοση). *Ιστορικά αρχεία Μακεδονίας Β' Αρχείων Βεροίας Ναούσης 1598-1886*, Θεσσαλονίκη 1954.
4. Γ. Χ. Χιονίδη, *Νέα στοιχεία για τη χρονολόγηση του «χαλασμού» της Νάουσας και των μοναστηριών στα 1822*, περιοδικό ΝΙΑΟΥΣΤΑ, τεύχη 18, 19, 1982. *Η Νάουσα, η επανάσταση, και «ο χαλασμός» της το 1822*, περ. ΝΙΑΟΥΣΤΑ τεύχη 61, 62 1992. *Η έναρξη της επαναστάσεως στη Νάουσα το 1822 και τα σχετικά ζητήματα*, περ. ΝΙΑΟΥΣΤΑ, τεύχη 67-70, 1994 έως 1995.
5. Θ. Ι. Γαβριηλίδη, *Προσκήνιο στα ιερά της Θεοσώστου πόλεως Βεροίας*, Βέροια 1996, *Νάουσας ακρότομον... πέτραν*, Νάουσα 2001.
6. Μ. Ε. Ε. ΠΥΡΣΟΣ.

Έκθεση ζωγραφικής
του 6ου Γυμνασίου
Βέροιας
Δάσκαλος & Μαθητές

Μια ενφρόσνη στιγμή δημιουργίας

Δρ. Σόνια Παππά

Θεωρητικός Τέχνης.

Ανεξάρτητη Επιμελήτρια Εκθέσεων

Στις 27 Μαΐου 2005 εγκαινιάσθηκε η Έκθεση Ζωγραφικής με τίτλο «Δάσκαλος και μαθητές», στην Αντωνιάδαιο Στέγη Γραμμάτων & Τεχνών στη Βέροια. Είχα την χαρά και την τιμή να εγκαινιάσω την έκθεση ενός νέου καλλιτέχνη του Νίκου Τσιαπάρα και των μαθητών του (6ο Γυμνάσιο Βέροιας).

Η σημαντική αυτή πρωτοβουλία αποδεικνύει ακόμη μία φορά ότι η αγάπη, η γνώση, η ιόλη και η ανάγκη διαλόγου και επικοινωνίας ανάμεσα στους νέους και την τέχνη, μπορούν να δημιουργήσουν πεδία δημιουργικής δράσης και γνωριμίας με τα σύγχρονα κινήματα της ιστορίας της τέχνης. Αυτό το άνοιγμα προς το διαφορετικό αλλά απόλυτα αναγκαίο, εμπλουτίζει τα

νέα παιδιά και τα οδηγεί σε τόπους εξερεύνησης των καλλιτεχνικών τους δυνατοτήτων.

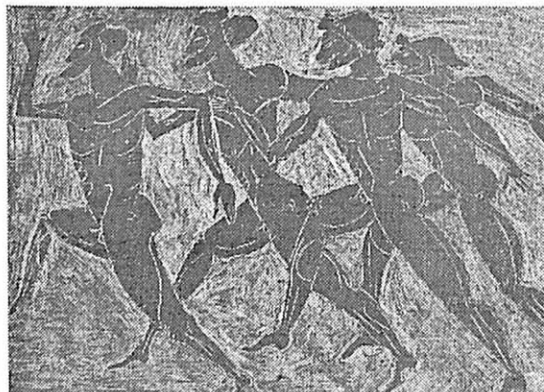
Ο Νίκος Τσιαπάρας, ένας νέος ταλαντούχος καλλιτέχνης με παγκόσμια παιδεία, με πίστη και αγάπη στην ζωγραφική και γενικότερα στην σύγχρονη τέχνη, ώθησε τους μαθητές του στην δημιουργία προσωπικών έργων, μέσα από την γνωριμία, οικειοποίηση και εφαρμογή διαφορετικών μέσων, υλικών, εικόνων, ιδεών. Το αποτέλεσμα θαυμαστό και αξιοζήλευτο. Ο θεατής προσκαλείται σε μία διαδρομή έργων με αφορμές από την αρχαία Ελλάδα μέχρι την χρήση του κολάζ και της φωτογραφίας. Θεωρώ ότι η καλλιτεχνική παιδεία στα σχολεία είναι απολύτως αναγκαία

* Η έκθεση πραγματοποιήθηκε στην Αντωνιάδαιο Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δήμου Βέροιας στις 27/5 έως 5/6 2005.

και πολύτιμη. Γνωρίζοντας τις δυσκολίες με τις οποίες υλοποιούνται αυτά τα προγράμματα, στηριζόμενα κυρίως στην ανθρώπινη ενέργεια και προσφορά, συγχαίρω όλη την ομάδα «δράσης» όπως και την υποστήριξη

των αρχών (Δήμος, Αντιδημαρχία Πολιτισμού, Δ/νση του Γυμνασίου).

Θα είμαι πάντα δίπλα σας και σας ευχαριστώ για την υπέροχη αυτή εμπειρία.

Δάσκαλος και μαθητές

Νίκος Τσιπαράς

Εικαστικός καλλιτέχνης - εκπαιδευτικός

Δάσκαλος και μαθητές... Τίποτε καινούργιο και τίποτε διαφορετικό από ό,τι συνέβαινε όλους αυτούς τους αιώνες. Εργαστήρια τέχνης, δάσκαλοι και μαθητές πάντα μαζί.

Πράγματι, μια πάρα πολύ ωραία στιγμή για μένα, να μπορέσω δηλαδή να ενώσω τη σκηνοθετημένη αφέλεια των δικών μου πινάκων, με την άδοξη φαντασία και το μεράκι των μαθητών.

Προσπαθήσαμε μέσα στα πλαίσια του μαθήματος των καλλιτεχνικών να «ταξιδέψουμε» σε εποχές και σε περιοχές της Τέχνης, από τους αρχαίους χρόνους έως τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, να εξετάσουμε και να πειραματιστούμε με τους προβληματισμούς που έθεσαν οι καλλιτέχνες κάθε φορά.

Χωρίς διαχωρισμούς, όπως ικανός ή

λιγότερο ικανός, ταλαντούχος ή μη, ξεκινήσαμε πρώτα με την εργασία «ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ», προσπαθώντας να δείξει ο ένας στον άλλο με εικόνες ποιος πραγματικά είναι, ένα τόσο σύγχρονο θέμα, τόσο για τους ανήλικους μαθητές, όσο και για τους ενήλικους θεατές. Με τα

«ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΓΕΙΑ» ακουμπήσαμε για λίγο επάνω στην πολιτιστική μας κληρονομιά, με μια ιδιαίτερη τεχνική, χαρακτηριστική επάνω σε δύο επίπεδα λαδοπλαστίλ. Ακολούθησαν τα «ΤΟΠΙΑ ΜΕ ΑΕΡΟΣΤΑΤΑ» όπου κυριαρχεί η φαντασία του τι βλέπουμε ταξιδεύοντας από ψηλά, τονίζοντας όμως τις ζωγραφικές έννοιες του ρυθμού και του μοτίβου. Ένας σταθμός ήταν και ο «ΠΟΥΑΝΤΙΓΙΣΜΟΣ», η χρησιμοποίηση δηλαδή κατακερματισμένων χρωματικών κελίδων, που από απόσταση δημιουργούν πιο πλούσια και πιο λεπτά οπτικά εφέ.

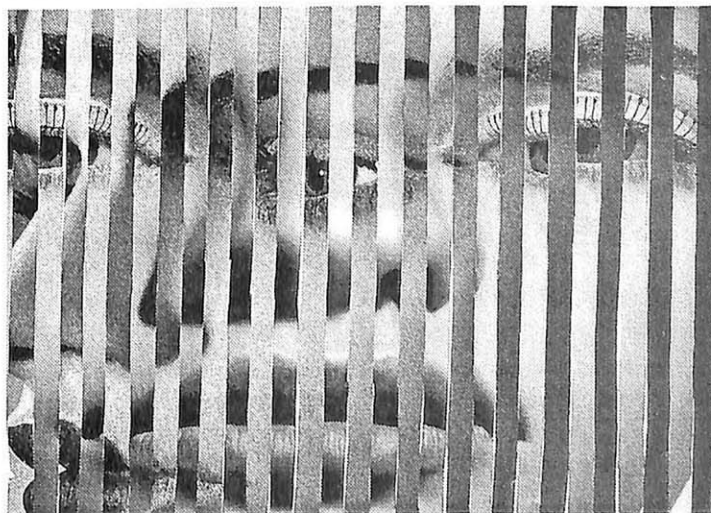
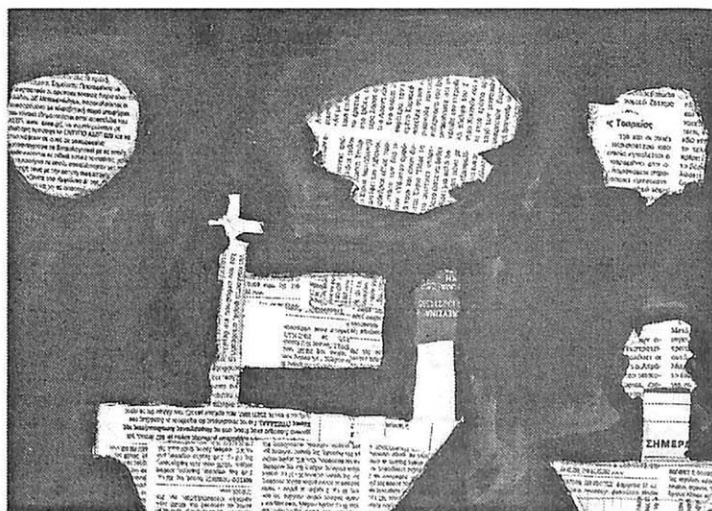
Η φαντασία όμως, ιδίως των μικρών μαθητών, έφτασε στα όρια της προσπάθειας να δημιουργήσουν έναν οπτικό κόσμο φτιαγμένο από εφημερίδες. Δεν θα μπορούσαμε άλλωστε να μην αναφερθούμε σε μια φυσιογνωμία της τέχνης όπως ο Picasso, που γύρω στα 1913 χρησιμοποίησε πραγματικά υλικά (εφημερίδες κ.λ.π.) δίνοντας έμφαση στην επιφάνεια η οποία δε μιμείται την πραγματικότητα, αλλά αποτελεί μια νέα πραγματικότητα (ΕΠΙΔΕΙΞΗ!!!)

Με τους μεγαλύτερους μαθητές κινηθήκαμε και στους χώρους του GRAPHIC DESIGN προσπαθώντας να δημιουργήσουμε τα δικά μας λογότυπα (LOGOS) όπως και διακοσμητικά μοτίβα στο «ΣΥΝΔΙΑΣΜΟ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑΤΩΝ»

Σε συγγενικούς χώρους κινούνται και οι εργασίες «ΕΚΚΕΝΤΡΑ ΜΕ ΧΡΩΜΑ», «ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΟ ΜΟΤΙΒΟ - ΠΑΡΑΒΟΛΙΚΗ ΚΑΜΠΥΛΗ» και «ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ». Γίνεται δηλαδή αναφορά στο κίνημα της OPTICAL ART της δεκαετίας του '60, όπου οι καλλιτέχνες (Vasarely, Riley) ενδιφέρονταν μόνο για τις καθαρά εικαστικές εντυπώσεις που στηρίζονταν στις οπτικές ψευδαισθήσεις.

Τέλος, εμπνευσμένοι, στις εργασίες «ΜΙΞΗ ΕΙΚΟΝΑΣ» και «ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΩ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ» από τα περίπλοκα κυβιστικής έμπνευσης φωτομοντάζ της δεκαετίας του '80 του David Hockney δημιουργήσαμε εικόνες μέσα από τις ήδη υπάρχουσες (POP και TRASH εικόνες) των περιοδικών.

Το ταξίδι όμως δεν τελειώνει εδώ, η περιπέτεια συνεχίζεται ...

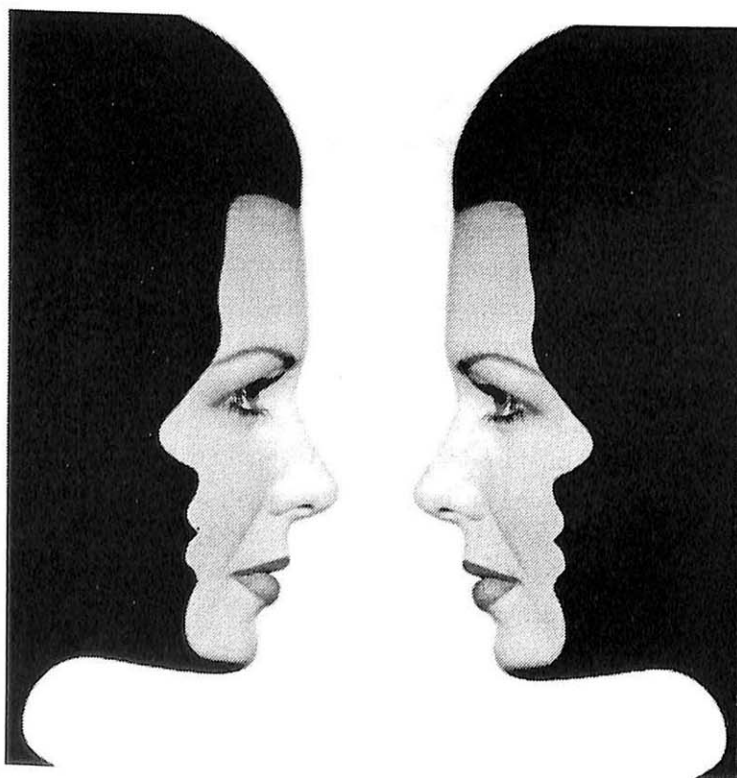
Περί συναισθημάτων και ΛΟΓΙΚΗΣ

Αναστασία Μαρασλή

Ψυχολόγος - Οικογενειακή σύμβουλος

Προϊσταμένη ΚΕΣΥΥ - ΔΕΤΟΠΟΚΑ

Συχνά τόσο στη λογοτεχνία, στα επιστημονικά συγγράμματα αλλά και στον προφορικό καθημερινό λόγο, τείνουμε να διαφοροποιούμε τα συναισθήματα από τη λογική. Από αρχαιοτάτων χρόνων μάλιστα, υπάρχει μία φιλοσοφική αγωνία και επιστημονική έρευνα για τον εντοπισμό της «έδρας» του καθ' ενός από αυτά.

Σήμερα, μέσα από επαναλαμβανόμενα πειράματα στο επιστημονικό πεδίο της ψυχοφυσιολογίας και της ψυχολογίας, μπορούμε με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε πως ο τόπος όπου εδράζονται είναι κοινός και δεν είναι άλλος παρά ο εγκέφαλος.

Επίσης μπορούμε να ισχυριστούμε, πως τα συναισθήματα έχουν λογική ή ακόμα καλύτερα πως τα συναισθήματα, ο τρόπος επεξεργασίας τους και κατ' επέκταση η συμπεριφορά μας (ως απάντηση και αντίδραση σε αυτά) είναι η λογική μας.

Ίσως αυτός ο συσχετισμός να είναι και απάντηση για το ερώτημα της μοναδικότητας του κάθε ανθρώπου, με την έννοια της διαφορετικής αντίληψης, επεξεργασίας και αντίδρασης στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος (συμπεριλαμβανομένου και του ανθρωπίνου περιβάλλοντος).

Παραθέτουμε έναν από τους πληρέστερους ορισμούς για το τι είναι συναίσθημα: «συναίσθημα είναι μία κίνηση προς τα έξω, μία ορμή που γεννιέται στο εσωτερικό του εαυτού μας και μιλάει στο περιβάλλον, μία

αίσθηση που μας λέει ποιοι είμαστε και δημιουργεί τη σχέση μας με τον κόσμο. Μπορεί να διεγερθεί από μία ανάμνηση, μία σκέψη ή από ένα εξωτερικό γεγονός». Μας πληροφορεί για τον κόσμο που μας περιβάλλει πιο γρήγορα και από την υποθετικό-συλλογιστική σκέψη. Μας καθοδηγεί υπενθυμίζοντας μας τι αγαπάμε και τι απεχθανόμαστε. Στην ουσία τα συναισθήματα μας εξατομικεύουν, μας ωθούν στη βίωση της ύπαρξής μας, δίνοντάς μας τη δυνατότητα της απόκτησης της συνείδησης του εαυτού.

Βασικός τους ρόλος είναι να υποδεικνύουν τα γεγονότα που είναι σημαντικά για το άτομο και να υποκινούν την κατάλληλη συμπεριφορά που επιτρέπει το χειρισμό αυτών των γεγονότων.

Γενικότερα τα συναισθήματα είναι λειτουργικά, παρά την κοινή αντίληψη που επικρατεί ότι μπορούν να μας παραλύουν και επηρεάζουν τη αποτελεσματικότητά μας.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν αναστέλλουν αλλά προάγουν τις κατάλληλες αντιδράσεις στις εκάστοτε περιστάσεις.

Ας προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα περί αυτών, όπως:

Πόσα συναισθήματα υπάρχουν;

Έχουν εντοπισθεί παγκοσμίως σε όλες τις κουλτούρες πέντε βασικά συναισθήματα.

Θυμός, φόβος, λύπη, χαρά και αποστροφή.

Νευροφυσιολογικά (σωματικά), διακρίνουμε τέσσερις τύπους αντιδράσεων του αυτόνομου νευρικού συστήματος. Το θυμό, το φόβο, την αποστροφή και τη λύπη.

Ηλεκτροεγκεφαλικά: τα συναισθήματα αποτυπώνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, θετικά και αρνητικά.

Μία έρευνα του Σεμ. Τζέικομπσεν, που βασίστηκε στη διέγερση δια μέσου ηλεκτροδίων (2852 σημείων του εγκεφάλου), εντόπισε εννέα κατηγορίες συναισθηματικών απαντήσεων:

Ευεξία και υπνηλία

Χαμόγελο και ευφορία

Ταραχή και άγχος

Λύπη και κατάθλιψη

Τρόμος και κραυγή

Αμφιθυμία

Αποστροφή

Πόνος

Οργασμική διάθεση

Υπάρχει συστηματική τοπογραφία τους στον εγκέφαλο;

Παρά τις προσπάθειες να αποδειχθεί το αντίθετο, δεν μπόρεσαν οι ερευνητές να στηρίξουν την άποψη μιας συστηματικής τοπογραφίας των σημείων, ακόμα και η τόσο περίφημη διχοτόμηση δεξιού και αριστερού ημισφαιρίου δεν φαίνεται να ισχύει για όλους.

Υπάρχουν συναισθηματικές αποχρώσεις των βασικών συναισθημάτων;

Πέραν των βασικών συναισθημάτων που προαναφέρθηκαν, φόβο, θυμό, λύπη και χαρά, υπάρχουν και οι αποκλείσεις τους, όπως η **ενοχή, η απελπισία, η οργή, η επιθυμία, η ζήλια, η έκπληξη, ο ενθουσιασμός, η τρυφερότητα και η αγάπη**, όλα αυτά που δίνουν χρώμα στη ζωή μας.

Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα στα αισθήματα και στα συναισθήματα;

Μία διάκριση ωφέλιμη για την κατανόηση τους είναι αυτή μεταξύ των συναισθημάτων και των αισθημάτων, που σχετίζονται στενά μεταξύ του.

Τα συναισθήματα είναι βιολογικά και παρορμητικά. Τα αισθήματα είναι δευτερογενείς επεξεργασίες του διαμέσου της νοημοσύνης.

Ένα καλό παράδειγμα : Όταν αισθανόμαστε νοσταλγία για την πατρίδα (αίσθημα) κυριεύομαστε από λύπη (συναίσθημα).

Επιχειρώντας να ορίσουμε τη χρησιμότητα των συναισθημάτων με απλά λόγια, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε τα εξής :

ΦΟΒΟΣ: αποτελεί βασικό ανθρώπινο συναίσθημα, οξύνει τις αισθήσεις (όραση, ακοή, ακόμη και όσφρηση). Απώτερος στόχος είναι να τεθεί ο εγκέφαλος αλλά και το σώμα σε εγρήγορση, προκειμένου να ξεφύγουμε από τον κίνδυνο, πρωταρχικό καθήκον, εξασφάλιση προστασίας.

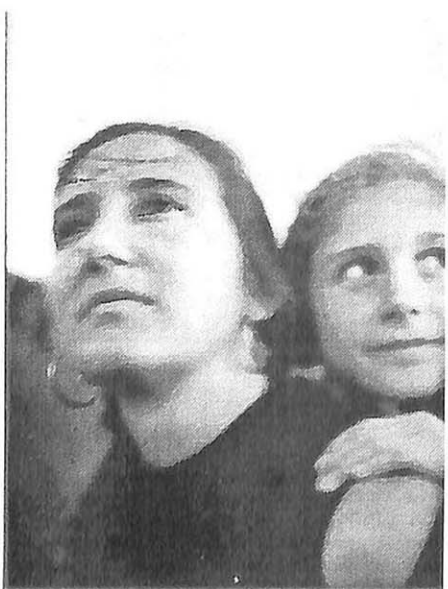
Παθολογία: όταν είναι παθολογικός μας παραλύει, άλλες παθολογικές καταστάσεις φόβου οι φοβίες

ΘΥΜΟΣ: αποτελεί αντίδραση στην απογοήτευση και την αδικία, συνεισφέρει στο αίσθημα της αυτοεπιβεβαίωσης. Στοχεύει στη διατήρηση των σωματικών, ψυχολογικών και κοινωνικών ορίων μας και στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων μας.

Εμφανίζεται όταν βιώνουμε την έλλειψη σεβασμού προς την ακεραιότητα.

Προειδοποιεί για τις ψυχικές και σωματικές ανάγκες μας, στην ουσία υπηρετεί την αρμονία.

Παθολογία: όταν το άτομο βιώνει εξαιτίας υποκειμενικών ή αντικειμενικών πιέσεων και ανασφάλειας ότι καταπατούνται τα όρια του συνεχώς, περιέρχεται σε κατάσταση μόνιμου θυμού που αποτελεί συστηματικό στοιχείο της κατάθλιψης.

Πολύστοιχο Αρμάρι

Η επιδεικτικότητα και η βιαιότητα δεν πρέπει να συγχέονται με το θυμό, αποτελούν για άλλου τύπου παθολογία.

ΛΥΠΗ: είναι ο χείμαρρος των χημικών ουσιών που συνοδεύουν τη διαδικασία του πένθους.

Ενεργοποιείται εξαιτίας μιας απώλειας, ή ενός χειρισμού και μας ωθεί να αποτραβηχτούμε από τους άλλους, να απομονωθούμε για να κλάψουμε το αγαπημένο μας πρόσωπο.

Υπογραμμίζει το κενό και την έλλειψη.

Δηλώνει το πόσο αγαπούσαμε ότι χάθηκε και μας επιτρέπει να το αποχαιρέτισουμε.

Η λύπη δεν είναι κατάθλιψη.

Τα δάκρυα της αληθινής λύπης, δεν κρατάνε πολύ και ανακουφίζουν.

Τα δάκρυα της κατάθλιψης ανιθέτως συντηρούν τη νοσηρή κατάσταση.

Η αληθινή λύπη είναι θεική διεργασία που βιώνει για να λυτρώσει το άτομο από τον πόνο της απώλειας.

Η κατάθλιψη μας εγκλωβίζει σε ένα αρνητικό φαύλο κύκλο σκέψεων – συναισθημάτων και συμπεριφορών που την ανατροφοδοτούν διαρκώς.

ΧΑΡΑ: είναι σαν μια γλυκιά ζεστασιά που μας κυριεύει.

Οι χτύποι της καρδιάς γίνονται πιο δυνατοί, πιο αργοί, το αίμα κυκλοφορεί, ποτίζει το σώμα, ελευθερώνει τις εντάσεις.

Μπορεί να προκαλέσει ακόμη και δάκρυα που προέρχονται από την ανακούφιση και την αγαλλίαση του σώματος και του πνεύματος.

Νιώθουμε εξαιτίας της ολοκληρωμένοι, ενωμένοι, συγκεντρωμένοι. Ότι βρισκόμαστε σε αρμονία με το σώμα και τις σκέψεις μας. Νιώθουμε πως μπορούμε να αγκαλιάσουμε τον «κόσμο όλο» καθώς βιώνουμε πως επικοινωνούμε με τον περίγυρό μας.

Σημαντικές έρευνες πάνω στο θέμα της συσχέτισης λογικής συναισθήματος από τα μέσα του 19ου αιώνα που κορυφώθηκαν το 1970, με τις μελέτες του νευρολόγου Αντόνιο Νταμάζιο με άτομα που υπέστησαν σοβαρούς μετωπιαίους τραυματισμούς στις Η.Π.Α., κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ικανότητα να νιώθουμε και να εκφράζουμε συγκινήσεις αποτελεί μέρος των μηχανισμών της λογικής.

Όλοι γνωρίζουμε πως τα συναισθήματα μπορούν να διαταράζουν και να μπλοκάρουν την κρίση, αυτό όμως δεν είναι επιχείρημα ενάντια στη θέση ότι η λογική μας είναι συναισθηματική, καθώς είναι ολοφάνερο και επιστημονικά τεκμηριωμένο ότι η ανικανότητα να αισθανόμαστε και να εκφραζόμαστε αλλοιώνει σοβαρά την ικανότητα να σκεφτόμαστε.

Τι είναι όμως τελικά η συναισθηματική λογική ή «συναισθηματική νοημοσύνη» για την οποία τόσος λόγος γίνεται τελευταία.

Όλο και περισσότεροι ειδικοί υποστηρίζουν ότι αποτελεί ένα νέο τρόπο προσέγγισης της ανθρώπινης νοημοσύνης όχι πλέον με την έννοια του περίφημου I.Q. (Intelligent Quiet) δείκτη νοημοσύνης ή αλλιώς δείκτη ευφυΐας, ο οποίος τελικά μετράει την ικανότητα χειρισμού της γλώσσας και τη μαθηματική λογική.

Επίσης είναι γεγονός ότι είναι κοινωνικά προκατειλημμένος αφού τελικά μετράει την προσαρμογή στο κοινωνικό κατεστημένο βασιζόμενος και' εξοχήν στην αξιολόγηση σχολικών ικανοτήτων συγκεκριμένων εκπαιδευτικών συστημάτων.

Όμως... οι άνθρωποι ιστορικά απεδείχθησαν ευφυείς, ικανοί και αποτελεσματικοί στο να διαχειρίζονται προβλήματα ανεξάρτητα από το αν ήταν εγγράμματοι.

Βάσει αυτών, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε την ύπαρξη πολλών ειδών νοημοσύνης, που όπως υποστηρίζει ο Γκάρντινερ ως «ικανότητα για τη λύση προβλημάτων ή για την παραγωγή

αγαθών που έχουν μια αξία μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό ή συλλογικό πλαίσιο».

Απαριθμεί επτά είδη νοημοσύνης όπου συμπεριλαμβάνονται η νοημοσύνη της γλώσσας, της μαθηματικής λογικής, του χώρου, της μουσικής, η κιναισθητική νοημοσύνη, η διαπροσωπική νοημοσύνη και τέλος η ενδοπροσωπική νοημοσύνη.

Ένας άλλος μελετητής, ο Νιάνιελ Γκόλμαν, μιλάει για τη συναισθηματική νοημοσύνη (στο γνωστό ομώνυμο έργο του που έγινε μπεστ σέλερ στις Η.Π.Α.), την οποία ορίζει ως «ικανότητα να κινητοποιούμαστε και να εμμένουμε παρά τις ανιζοότητες και τις απογοητεύσεις τον έλεγχο των ορμών μας και την ικανότητα μας να αναβάλλουμε μία ικανοποίηση την ικανότητα να ρυθμίζουμε τη διάθεση μας και να μην επιτρέπουμε στη στεναχώρια να αλλοιώνει τη λογική μας την ενσυναίσθηση την ελπίδα».

Αξιολογώντας όλες τις παραπάνω πληροφορίες, συνειδητοποιούμε πως η νοημοσύνη αποτελεί ένα αδιαίρετο σύστημα ερεθισμών, επεξεργασίας αυτών και συναισθηματικής απάντησης υπό την έννοια της συμπεριφοράς, που εξατομικεύονται σε κάθε ανθρώπινη ύπαρξη διαμορφώνοντας τελικά αυτό που ονομάζουμε προσωπικότητα ή χαρακτήρα.

Η επινόηση της έννοιας της συναισθηματικής νοημοσύνης δεν αποτελεί παρά μόνο ένα νέο τρόπο θεώρησης της πραγματικότητας αυτής, που φαίνεται να προσεγγίζει ορθολογικότερα το πλήθος των δεξιοτήτων της ανθρώπινης ύπαρξης.

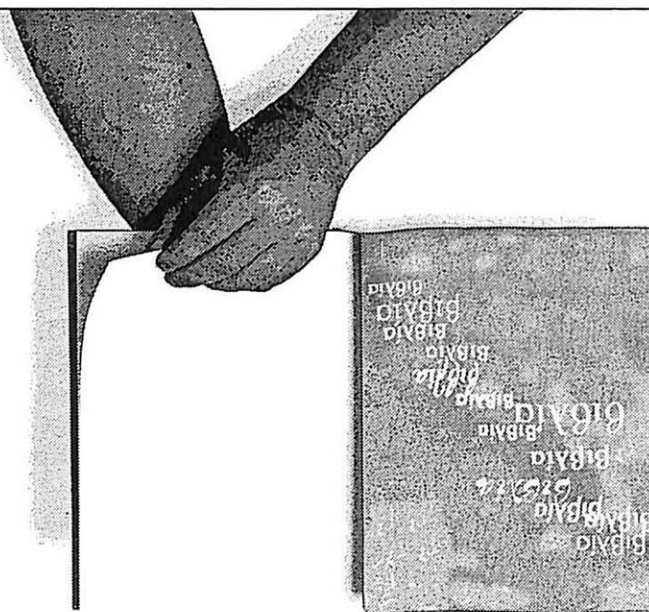
Η μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης Ε.Θ. (Emotional Quiet), που αποτελεί μία προσφιλή πλέον μέθοδο αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της ανθρώπινης ύπαρξης που όλο και συχνότερα χρησιμοποιείται στο εξωτερικό για την επιλογή υψηλόβαθμων στελεχών, φαίνεται να είναι η διάδοχος κατάσταση του δείκτη ευφυΐας που για πολλά χρόνια αποτέλεσε ένα μύθο στη ρεαλιστική αξιολόγηση της ανθρώπινης ικανότητας.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΕΣ

Επιμέλεια Βούλα-Κοτσάλη Πάπαρη

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στην Δημοτική βιβλιοθήκη «Θεανώ Ζωγιοπούλου».

Dr Jirina Prekop

Κοιμήσου Αγγελούδι μου... γιατί μ' έσκασες!

Δεν αντέχω άλλο...

(Εκδ. Θυμάρι)

Για πολλές οικογένειες οι νύχτες είναι βασανιστικές: Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες να κοιμίσουν το παιδί τους, κανένας δεν κλείνει μάτι. Σ' αυτόν το συμβουλευτικό οδηγό, η γνωστή παιδοψυχολόγος Γίρινα Πρεκόπ προτείνει πρακτικές τεχνικές που βοηθάνε τους γονείς να εξασφαλίσουν στα παιδιά τους- αλλά και στον εαυτό τους- αυτόν τον απαραίτητο νυχτερινό ύπνο.

Το σημαντικό μήνυμά της είναι: Το παιδί για να κοιμηθεί χρειάζεται ασφάλεια και σιγουριά. Όταν είναι κουρασμένο, αποτραβιέται στο οικείο του περιβάλλον: Ψάχνει την αγκαλιά της μητέρας ή του πατέρα που του εμπνέουν εμπιστοσύνη, επιμένει σε μια συγκεκριμένη σιάση του σώματος, σ' ένα συγκεκριμένο χάδι ή σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο να βάζει το δάχτυλο στο στόμα. Οι αλλαγές στον τρόπο συμπεριφοράς των γονιών, καθώς προσπαθούν να το κοιμίσουν, φέρνουν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα «βγάζουν το παιδί απ' τα νερά του» προκαλώντας του ανησυχία.

Μπερτ Ρεϊμον-Ριβιέ

Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

(Εκδ. Καστανιώτης)

Η ανακάλυψη του εξωτερικού κόσμου και οι συγκρούσεις που θα προκύψουν προσδιορίζουν και προσανατολίζουν την εξέλιξη του ατόμου. «Δεν υπάρχει Εγώ χωρίς Εσύ και Εσύ χωρίς Εγώ» δηλώνει η συγγραφέας.

Ποια θα είναι η εξέλιξη του παιδιού μέσα στον κοινωνικό περίγυρο;

Ξεκινώντας από τις σχέσεις του παιδιού με τη μητέρα του, την πρώτη διάκριση μεταξύ του Εγώ και του Άλλου και τη μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά, η Μπερτ Ρεϊμον-Ριβιέ κάνει μια εξαιρετική σύνθεση των θέσεων της σχολής ψυχολογίας της Γενεύης, της αγγλοσαξονικής τάσης της κοινωνικής ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης.

Σε άλλο βιβλίο της ίδιας σειράς η συγγραφέας εξετάζει την κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου και την ενταξή του στον κόσμο των ενηλίκων.

ΕΝΙΑΙΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Παύλου Μελά και Μπιζανίου

Τηλ. κέντρο: 2331078100, 2331078127, Fax: 2331027914

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο

Κέντρο Πολιτιστικών Πρωτοβουλιών και Επικοινωνίας

ΧΩΡΟΣ ΤΕΧΝΩΝ

Παύλου Μελά & Μπιζανίου

ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

Αντωνιάδη 19

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΘΕΑΝΟ ΖΟΓΙΟΠΟΥΛΟΥ»

Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 2331024879

ΛΙΘΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «Ολγανός»

Ολγάνου 19, τηλ. 2331028277

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ιερσάρχων 4, τηλ. 2331023680

ΘΕΡΙΝΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ «Μελίνα Μερκούρη»

Άλσος Παπάγου, τηλ. 2331072654

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Η. ΗΜΑΘΙΑΣ

Κουντουριώτη 8, τηλ. 2331067308 & 2331026877